

II.

Bidrag til den oldnordiske literaturs historie,
af N. M. Petersen. København. 1866. (Først udkomne
1865 i „Annaler for nordisk Oldkyndighed“ for 1861.)
304 sider Svo. .

**Nordmændenes Videnskabelighed og Literatur i
Middelalderen,** af R. Keyser. Christiania. 1866. (Også
med titel: „Efterladte Skrifter af R. Keyser. Første
Bind.“) VIII og 588 sider Svo.

I.

Trods al afvigelse mellem deres titler, have disse to
bøger samme æmne og samme formål. Hvad den ene
kalder „Nordmændenes literatur i middelalderen“ er hverken
mere eller mindre, end hvad den anden kalder „den old-
nordiske literatur“, hvad Sibbern (1760) kaldte „literatura
Islandorum“, Einarson (1777) „literatura Islandiæ“, Lind-
fors (1824) „isländska litteraturen“, Rosselet (1855) „is-
ländische literatur“, du Méril (1839) „la littérature Scandi-
nave“, Eichhoff (1853) „la littérature du Nord au moyen
âge“, Dietrich (1843) „die ältere nordische literatur“.

Det kan vel synes i og for sig at være af mindre vigt-
ighed, hvad man kalder den gamle literatur, om hvilken
her er tale; men ligegyldigt er det dog ingenlunde. For
den store dannede almenhed i Norden, der dog vel også
skulde have noget kendskab til folkets tidligere liv og livs-
tegn, er det af vigtighed ikke idelig at skuffes og forvirres
ved nye navne på den samme ting; så det var vistnok på
høje tid, at man dog omsider, ialfald indenfor Nordens
snævre grænser, søgte at komme til enighed om én be-
nævnelse så vel for litteraturen som for det sprog, hvori den
er affattet; thi også sproget har, som bekendt, mindst lige
så mange navne som litteraturen.

For sprogets vedkommende skal her kun i forbigående
bemærkes, at da der fornuftigvis ikke kan tillægges det over
hele det skandinaviske Norden i det 9de, 10de og 11te år-

hundrede talte og (med runer) skrevne sprog noget andet navn end „Oldnordisk“, så synes det naturligt og rimeligst at fastholde samme betegnelse også for den væsentlig uforandrede form af det samme sprog, som foreligger i den i det 12te og nærmest følgende århundreder fornemmelig på Island skrevne litteratur. Dette har også siden Rasks tid været iagttaget af de fleste danske og svenske, så vel som af tyske og engelske forfattere, der have givet Nordens old-sprog, hvor det end fandtes: på en dansk eller en svensk runesten eller i en islandsk skindbog, navn af „Oldnordisk“ eller „Gammelnordisk“ (Fornordiska, Altnordisch, Old Northern); medens dog nogle, navnlig svenske forfattere ere vedblevne at benævne bogsproget „Islandsk“ (Isländska), og alle norske forfattere have foretrukket at kalde det „Oldnorsk“ eller „Gammelnorsk“ eller „Norrønsprog“. Vi ansé denne splittelse for meget uheldig, og vi tro, at man som almindelig betegnelse for Nordens old-sprog (ialfald udenfor specielle sprogvidenskabelige undersøgelser) både kan og bör enes om og nøjes med fællesnavnet „Oldnordisk“ (eller „Gammelnordisk“), uden at derved skal nægtes, enten at dette sprog som bogsprog falder sammen med „Islandsk“, eller at det i middelalderen tillige væsentlig faldt sammen med det gamle norske, endnu efter at de fra det nordiske fællessprog udgåede gammeldanske og gammelsvenske dialekter havde begyndt at finde literær anvendelse, eller at dette „oldnordiske“ skriftsprog allerede i sin ældste i bøger foreliggende form havde fjærnet sig noget fra det endnu ældre nordiske, som findes f. eks. paa danske runestene fra 10de årh., og da endnu mere fra det urnordiske eller oldgotiske sprog på de i alle Nordens lande udenfor Island fundne runemindesmærker fra 5te—8de årh. eller endnu tidligere, hvorpå vi først nylig have begyndt at stave.

Ligesom vi ved Gammelgræsk fornemmelig forstå det i litteraturen fremtrædende attiske kultur- og bogsprog, uden derved at benægte tilværelsen af forskellige både ældre og nyere dialektudviklinger og sprogstadier, således bör vi også bruge

„Oldnordisk“ om det sprog, der gennem århundreder var det eneste kultur- og bogsprog i Norden, om end dette, således som det fremtræder i litteraturen, har fjærnet sig lidt fra det ideelt nordiske stude og modtaget nogen lokal-farvning og specialudvikling ved sin brug i Norge og navnlig på Island, hvor det fik den rigeste literære anvendelse og — tildels som en følge heraf — endnu har holdt sig væsentlig uforandret. Sprogets ældste navn: „dönsk tunga“, der i betydning af Fællesnordisk endnu bruges af Snorre Sturlesön († 1241), skyldes en tid, da ingen sproglighed var tilstede i Norden, og det benævnedes da uden tvivl således efter det nordiske folk, der den gang var det toneangivende og videst udviklede. Navnet blev stående, endnu efter at der havde udviklet sig en forskel, så at netop det danske (og svenske) folk havde fjærnet sig mest fra sit gamle tungemål. Det kunde dog ikke derfor nu falde nogen dansk skribent ind at ville genoptage dette navn enten for fællessproget eller for det, hvori Snorre skrev. Hvad i det 10de århundrede med rette kaldtes „Dansk“, kunde i det 12te kaldes både „Norsk“ og „Islandsk“, i det 14de og den dag i dag „Islandsk“; men det bör nu have en mere almengyldig, neutral og til dets blivende betydning for alle nordiske folk bedre svarende betegnelse, nemlig som „Oldnordisk“ eller „Gammelnordisk“, hvorfra da udgår ældre og nyere Dansk og Svensk, så vel som alle norske, svenske og danske dialekter, samt nyislandsk skrift- og talesprog.

Men om end det sprog, hvorpå den gamle nordiske litteratur er dels forfattet og dels opskreven, bör bære fællesnavnet Oldnordisk, så er dermed ikke afgjort, at også hele den gamle litteratur rettest bör bære dette navn. Der er i og for sig intet til hinder for, at litteraturen kunde bære et andet navn end sproget, når dens historiske oprindelse derved fik en mere adækvat betegnelse. Som skreven litteratur tilhører den i det hele afgjort den lærde islandske republik, og for så vidt kunde der anføres gode grunde for at tale om den på oldnordisk sprog skrevne islandske litteratur, ligesom vi fra oldtiden have en „romersk“ litteratur på Latin,

i middelalderen og i nyere tid en på Latin skreven fransk, tysk, engelsk, dansk litteratur, og i vore dage en på Engelsk skreven nordamerikansk, en på Portugisisk skreven brasiliansk og en på Dansk skreven norsk litteratur.

Da imidlertid en meget væsentlig del af den gamle nordiske litteratur, skönt optegnet på Island, dog i sig selv er langt ældre end Islands bebyggelse, tilhører og betegner kulturperioder, der ligge så langt tilbage, at de endog fornemmelig have haft deres blomstring i Syd-skandinavien, den gang det fælles tungemål fik navn af „den danske tunge“, og da det bestandig vil være et tvistepunkt mellem Nordmænd og Islændere, hvor stor eller lille en andél de ikke udvandrede Nordmænd må antages at have haft i den senere, navnlig romantiske, gudelige og tildels lærde litteratur, så synes det dog hensigtssvarende, at også Nordmænd og Islændere, isteden for at ville tillægge denne del af litteraturen navnene „norsk“ (oldnorsk, gammelnorsk, norrøn) eller „islandsk“, enes med deres andre nordiske frænder om også for dens vedkommende at fastholde den sentrale benævnelse af oldnordisk eller — om man hellere vil, fordi dette navn henleder tanken på oldtiden, medens litteraturen som skreven bogskat tilhører middelalderen, — den gammelnordiske, omfattende den hele på Nordens oldsprog forfattede litteratur.

Men om end benævnelsen „Oldnorsk“ eller „Gammelnorsk“ om det sprog, hvori den gammelnordiske litteratur foreligger, kunde have en viss berettigelse, så er det derimod en fuldkommen urimelig og uhistorisk anmasselse at ville kalde den hele i oldsproget foreliggende, dels fællesnordiske og dels særlig islandske litteratur for „oldnorsk“ eller „gammelnorsk“ eller „Nordmændenes“ litteratur. Skulde det gælde, så vilde vi ansé det for rettest ganske at opgive betegnelsen „Norden“ og i dets sted enes om at kalde det hele for „Norge“, der jo også egentlig kun betyder det nordlige eller nordiske land. Det blev da et „Norvegia magna“, svarende til det „Svecia magna“ (Svíþjóð in mikla), der nåde lige til det sorte hav, og som det 17de århundredes svenske lærde sværmede for.

Fra denne ved de her omhandlede bøgers titler fremkaldte afstikker, til hvis grundtanker vi i det følgende ville komme tilbage, vende vi os nu til selve de foreliggende værker.

De afhjælpe tilvisse, ialfald foreløbig, et længe og dybt følt savn; thi de skandinaviske literaturer besad hidtil intet arbejde på modersmålet, der med nogen udførlighed behandlede den hele her omskrevne genstand. P. E. Müllers udmærkede „Sagabibliotek“ omfatter jo kun en enkelt, om end en væsentlig side af den gamle literatur; Nyerups korte skildring i 2det bind af hans historisk-statistiske håndbog fra 1804 kunde aldeles ikke tilfredsstille, så lidt som Lindfors' lille svenske „inledning till isländska litteraturen“ fra 1824; Halvdan Einarsons „Sciagraphia historiæ literariæ Islandicæ“ fra 1777 er jo kun et endda på Latin forfattet skelet; og den bedste udsigt over den hele literatur måtte da i den seneste tid søges paa Tysk i E. Rosselets artikel i Ersch og Grubers Encyclopædi, 1855.

Ved et mærkeligt sammentræf have vi da nu på én gang modtaget de to ovennævnte udførlige udsigter over Nordens gamle literatur af Norges og Danmarks mærkesmænd for studiet af Nordens oldsprog og oldskrifter: Rudolf Keyser og Niels Matthias Petersen. Fra begges hånd komme de til os; kort efter at døden har afbrudt forfatternes lange og betydningsfulde jævnsidige baner, og fra begges hånd foreligge disse arbejder som skrevne forelæsninger eller udkast til sådanne, holdte ved Norges og Danmarks universiteter. Den ydre parallelisme strækker sig også til det tidspunkt, da enhver af dem har lagt den sidste hånd på værket; thi Keyser's arbejde foreligger, ifølge udgiverens forord, væsentlig således, som han reviderede det til brug ved sin forelæsning 1857, om det end efter den tid har modtaget adskillige rettelser og tillæg; og Petersens værk fremtræder næsten ganske således, som han udarbejdede det til sin i samme år (1857) afsluttede forelæsning, dog at også det senere har fået nogle ændringer og tilløjelser, navnlig i 1861, da han for sidste gang mundtlig foredrog

den gamle literaturs historie. De nyeste i bogen anførte skrifter (Bergmanns *Fascination de Gulfi*, Dasents *Njála* og Bugges afhandling om *Grógaldr-Fjölsvinnsmál*) ere også fra dette år.

En væsenlig forskel i formel henseende imellem de to værker falder strax i øjnene, idet Keyzers arbejde foreligger fuldfærdigt og bestemt til offentliggørelse, Petersens derimod, der næppe er halv så stort, er ikke udarbejdet til pressen; behandlingen af de enkelte partier er derfor her noget ulige, og meget er kun antydnet til nærmere mundtlig udførelse, så at vi ofte kun have notater eller memoranda for os, og ikke forelæsningen selv. I én henseende er Petersens arbejde dog videre udført end Keyzers, idet han overalt giver talrige literære henvisninger, så udgiveren Guðbrandr Vigfússon kun har haft anledning til at tilføje nogle ganske få anmærkninger¹⁾; hvorimod Keyzers værk, som det er efterladt fra hans hånd, næsten ganske har savnet de for den fulde og rette benyttelse af bogen uundværlige kildeangivelser, der derfor, om end langt mindre fuldstændig end hos Petersen, ere tilføjede af udgiveren Olaf Rygh.

¹⁾ Den længste af disse (s. 236-37) er af stor betydning for litteraturs historie. Den oplyser urigtigheden af den forhen almindelige antagelse, at Sturlungasaga skulde aflægge vidnesbyrd om, at så godt som alle de Island vedkommende sagaer skulde være nedskrevne inden år 1201, da biskop Brand Sæmundson døde; istedenfor at der, når vi følge den rette læsemåde i den ene af de to skindbøger, kun siges, at de på Island foregæede begivenheder, som lå forud for det nævnte tidspunkt, og som findes beskrevne i begyndelsen af Sturlungasaga eller *Íslendinga saga hin mikla*, de vare alt førte i pennen, førend Sturl Thorðsön († 1284) tog sig for at optegne også de følgende islandske begivenheder, det vil sige: at fortsætte Sturlungasaga efter året 1201. — Hin ved den trykte tekst af Sturlunga foranledigede fejltagelse, som lader P. E. Müller, og efter ham Finn Magnusen, opstille det 12te årh. som den islandske sagaskrivnings blomstringstid, den råder endnu hos Keyser (s. 441), medens Petersen her, endskönt også han kun kendte den forvanskede tekst, tildels har gennemskuet fejltagelsen og protesteret imod de på dette sted byggede omfattende slutninger (s. 235-36).

Et føleligt savn ved Petersens værk, således som det foreligger, er derimod den fuldstændige mangel på indholdsliste og register, hvormed Keyzers er vel forsynet. Denne mangel stiller det — hvad vi meget må beklage — afgjort uheldig ligeover for sin norske medbejler, og den kunde og burde endnu afhjælpes af det kgl. nord. oldskriftselskab.

De to forfatteres lærdom opfordrer ikke til nogen sammenligning: enhver af dem var fuldkommen herre over det hele stof, som her skulde behandles. Vi skulle ej heller her fordybe os i en undersøgelse af sådanne enkeltheder, som ere forbigåede eller medtagne af en enkelt af de to forfattere, eller sådanne, om hvilke de have udtalt afvigende meninger. Hvor lærerig en sådan specialkritik end kunde være, så vilde den dog langt overskride en anmeldelses grænser. Vi må her indskrænke os til en mere summarisk betragtning af begge skrifter og de i ethvert af dem fremtrædende hoved-synsmåder, der naturligvis afspejle sig i den forskellige opfattelse af en mængde enkeltheder.

Når de to værker skulde bedømmes alene fra et formelt synspunkt: som kunstværker, for almenheden bestemte, færdige fremstillinger af et fælles stof, så kunde der næppe være nogen tvivl om, hvilket af dem prisen måtte tilkendes. Keyzers arbejde har her et afgjort fortrin for Petersens; hvorved dog må haves for øje, at kun Keyzers foreligger i en fuldt udarbejdet og færdig skikkelse fra forfatterens hånd, medens Petersens tildels kun er et udkast.

Det er dog ikke alene i rent formel henseende, at Keyzers arbejde hæver prisen. Ganske uafhængig af den i ydre omstændigheder begrundede forskel i en mere og mindre gennemarbejdet og afrundet, så vel som en mere og mindre udførlig fremstillingsform, viser Keyzers værk sig også som overlegent i videnskabelig beherskelse og selvstændig behandling af stoffet; medens Petersen altfor ofte lader sig nøje med referater af andres forskellige meninger. Man kan, for at finde beviset herfor, f. eks. sammenholde Keyzers omtale af Snorres Edda (s. 65-117) med Petersens (s. 90-101). Der kan ej heller være nogen tvivl om, at Keyzers omtale

af den ældre Edda (s. 118-219) er for læseren langt mere frugtbar end Petersens magre referat og svage bemærkninger (s. 104-26), om det end er et spørgsmål, om en sådan hel parafras af et literaturværk, som Keyser giver, er ganske på sin plads i en oversigt over litteraturhistorien, og om det end må siges, at til kritikken af den ældre Edda yder også Keyser kun lidet eller intet.

Men om end Keyser's værk i det hele taget yder en rigere og fyldigere og tillige modnere behandling, så er det dog såre langt fra, at vi i sagens og sandhedens interesse kunde ønsket Petersens arbejde utrykt. Det indeholder ikke alene, som alt hvad denne mere ved ånd og følelse end ved forstandsklarhed udmærkede forfatter har skrevet, så meget smukt og sandt, at det altid vil beholde sit værd; det yder også vigtige supplementer til Keyser's arbejde: således den fuldt udarbejdede populære oversigt over „det poetiske sprog og verselære“ (s. 152-81), forhen trykt som universitetsprogram 1860, der, skönt ingenlunde noget fejlfrit arbejde, dog er såre fortjenstligt; og hertil har Keyser ikke noget tilsvarende, medens til gengæld hans udsigt over de enkelte skjalde i udførlighed og anskuelighed står over Petersens. Et andet vigtigt afsnit, som vi alene finde hos Petersen, er den „betragtning over sagaerne i almindelighed“, der optager s. 278-90. Det må meget beklages, at dette rige æmne ikke fra forfatterens hånd har fået en lignende gennemført behandling som det nys nævnte, men kun foreligger i en løselig skitseret form.

De to arbejder kunne således på flere måder udfylde og hjælpe hinanden; men dog må det siges, at for enhver, der uden synderlig forkundskab måtte ønske en vejledning i studiet af den gamle litteratur, må det ubetinget anbefales at gå ialfald først til Petersen, hvor han overalt vil kunne finde sig tilrette og ved hjælp af ham kunne foretage et dybere og selvstændigere studium; hvorimod han, ved straks at komme til Keyser, ledes ind i aldeles skæve synsmåder, som han uden tilstrækkelig forkundskab ej formår at kon-

trolere, hvorhos han der ikke vil finde den stadige hjælp og anvisning til selvstændig undersøgelse, som Petersen yder. I én og det en såre vigtig henseende må vi da ansé det for en stor lykke, at Petersens værk er udkommet samtidig med Keyser's, idet det tjener ikke blot til at supplere, men også til at kontrolere dette. Én ting har Petersen nemlig afgjort forud for sin norske medbejler, — og det en ting, som det er sørgeligt at måtte omtale som noget, der kan skilles fra videnskabelig dygtighed, og da allermost fra den art af videnskabelig dygtighed, der udmærker Keyser, da den netop beror på en klar og skarp forstand, der vel på sine steder kan udarte til en noget mager forstandighed, men dog ikke heller udelukker sansen enten for det poetiske eller for det rent fantastiske, — og dette ene er den varme sandhedskærlighed og usvigelige sanddruhed, der går igennem dette vor forevige landsmands værk, som igennem hele hans liv og stræben.

Det er tilvisse en alvorlig anke, der herved, om end indirekte, fremsættes imod dette arbejde af Keyser; men det er heller ikke hensigten at blive stående ved en sådan antydning; dens fulde berettigelse skal i det følgende godtgøres, ikke for derved at beskæmme den afdødes hæderlige eftermæle, men fordi vi ansé det for en uopsættelig pligt at nedlægge en bestemt indsigelse imod dette nye frembrud af den mildest talt ensidige, nynorske men unordiske betragtning af Nordens historiske forhold, som i det forløbne halve århundrede har udøvet en så fordærvelig indflydelse, som vel ellers netop nu er i færd med at svinde, ialfald fra en del af sit gamle område, men som ved denne nye næring let kunde få forøget magt i videre kredse og, når den ikke straks blev alvorlig imødegået, volde nye ulykker både for Norge selv og for det hele Norden. Den kortsynede og snæverhjærtede, uforstandig egenkærlige Norskhed, der fra Wergeland, fader og søn, udgik i litteraturen, og fra den berettigede iver for at hævde og værge sit land gik over til en udfordrende og fjendtlig stilling imod brødrene, og da

nærmest mod Danmark, den tør vel håbes nu i det hele taget at have udspillet sin rolle, så det er ved at gå op for hele den norske almenhed, at den art af åndelig selvstændighed og uafhængighed, der skal købes med usandhed, næres med blind forfængelighed og holdes gående ved krampagtig unatur, en sådan baskisk-vallisisk isolatjon, hvori hin uægte nationalfølelse har søgt sin stolthed og sin glæde, den fører ikke folkeånden fremad til kraft og til klarhed, men er netop åndslivets grav. Det skal da villig erkendes, at Keyser's fejl ikke er hans egen alene, han har delt den med sin samtid i sit eget folk; men det kan ikke heller nægtes, at han har været et af de virksomste redskaber — P. A. Munch var det andet — til at føre denne fanatisme ind i videnskabens stille verden og at lade alle kendsgerninger afkaste deres billed i dens skuffende hulspejl. Denne synd imod sandheden og imod det store nordiske, så vel som imod det lille norske fædreland, denne plet på den ellers så ungdomsfriske og lovende nynorske åndsudvikling bør blottes uden skånsel, netop af kærlighed til denne udvikling og til det folk, den tilhører, af kærlighed til det hele Norden, hvis fremtid må være alle ægte Nordboer mindst lige så dyrebar som dets fortid, og af kærlighed til sandheden, der ikke ustraffet lader sig trodse.

Det er ikke her stedet til at gå ind på en almindelig betragtning af alle de forskellige ytringsmåder af denne i videnskaben, i den objektiv-historiske fremstilling af fortiden indtrængte politiske og psevdopatriotiske fanatisme, der har affødt den keyser-munchske indvandrings-teori med tilhørende doktrin om den „sydgermaniske“ (o: tyske) urbefolkning i Danmark og Sverig, i modsætning til det rent „norrøne“ Norge, de „norrøne Nordmænds“ erobring af Danmark og dette lands vedblivende halvtyske nationalitet o. s. v.¹⁾ Disse teorier

¹⁾ Denne tendensiøse nynorske historik blev som bekendt først bragt i system år 1839 i Keyser's afhandling „om Nordmændenes herkomst og folkeslægtskab“ i Saml. til det norske folks og sprogs hist.,

synke daglig mere sammen under vægten af de ved samvittighedsfuld granskning opdyngede kendsgerninger; ligesom de højlydte klager over de danskes tyranni i Norge under den 400årige union alt ere bragte til tavshed ved sandhedskærlige Nordmænds grundige undersøgelser og åbenhjærtige udtalelser. Her skulle vi fornemmelig holde os til den af samme nynorske fanatisme fremgaaede betragtning af den hele gammelnordiske kultur og litteratur, som norsk i den forstand, at den dels ikke vedkommer Danske og Svenske mere end andre udlændinge, dels kun vedkommer Island som norsk koloni; hvorved da blandt andet aldeles fornægtes Islands væsentlige historiske mission, dets ejendommelige og uforglemmelige betydning ikke blot som gemmestedet for den gamle litteratur, som for det gamle sprog, men som den nordiske folkeånds værksted gennem en række af århundreder, fra Egil kvad til Snorre skrev og endda lidt længere.

Det er disse to forhold, som vi her ett efter andet skulle tage i øjesyn, og vi skulle da begynde med det sidst antydede: Islands stilling til den gammelnordiske litteratur, navnlig til dennes historiske del.

II.

Dersom Keyzers fremstilling af dette forhold var rigtig, hvad den dog for enhver opmærksom læser viser sig ikke at være, så var forholdet dette: at Island og Islænderne fra først til sidst, ikke blot fra 1263, da de kom under Norges krone, men netop forinden den tid, i de 400 år, i hvilke de kækt hævdede deres republikanske selvstændighed, havde indtaget en aldeles underordnet og tjenende stilling, ikke ligeover for den nordiske ånd og Nordens historiske opgave, — thi ingen af os kan begære noget højere end at tjene idéen, — men ligeover for Norge og Nordmændene, så at

6te del, men er siden atter og atter opkøgt og varieret i det uendelige, navnlig i Munchs mange skrifter. Også i Keyzers her omtalte værk træffe vi da talen om »Sydgermanerne» i Danmark og Götlandene (s. 37, 38—39). Vi komme ved slutningen af denne afhandling tilbage til dette punkt.

Islændernes virksomhed i litteraturens tjeneste væsenlig bestod i at huske, hvad Nordmændene havde gjort og sagt og sunget, at skrive det op og især at skrive det af, at digte efter norske regler til Nordmænds forlystelse og at gemme disse vers til Norges forherligelse. Vi skulle høre, hvad Keyser siger herom (S. 21—24):

„Ett står endnu tilbage i denne oversigt over den
„gammelnorske literaturs udvikling og fald; — og dette er,
„at betragte Islands forhold til Norge i videnskabelig og
„litterær henseende. Dette er så meget vigtigere, som det
„er enhver bekendt, hvor stor vægt man stedse har lagt på
„Islændingernes virksomhed i denne henseende, — så stor
„vægt nemlig, at man har ladet Nordmændene på Island
„ganske fordunkle folket i moderlandet, og næppe villet er-
„kende andet end et islandsk oldsprog og en islandsk old-
„litteratur.

„Det er en historisk kendsgerning, at Island i det 9de
„og 10de århundrede fik sine indbyggere fra Norge, og at
„de der indvandrede Nordmænd, hvis høvdinger for en stor
„del hørte til moderlandets bedste ætter, overførte til sine
„nye bosteder den åndelige dannelse, hvoraf folket i Norge
„dengang var i besiddelse. De dannede på Island en selv-
„stændig stat, som først efter midten af det 13de århund-
„rede politisk forenedes med Norge, derved at den under-
„kastede sig Norges konge som højeste styrende overhoved.
„Men uagtet denne gennem flere hundrede år bevarede polit-
„iske selvstændighed, ophørte Islands indbyggere aldrig at
„betragte sig som Nordmænd. De stode også i en uafbrudt
„både åndelig og materiel berøring med sit ældre fædre-
„lands indbyggere, behandlede dem og behandlede af dem
„som brødre og landsmænd. Den islandske statsform, der
„var republikansk, udviklede sig vistnok af de fra Norge
„medbragte grundbestanddele på en viss ejendommelig
„måde; dette tilsagde de særegne ydre forholde. Men
„det samme kan man næppe med grund sige om Islænding-
„ernes ånds dannelse og videnskabelighed. Ligesom dennes
„grundlag var medbragt fra Norge, således udviklede den

„sig også ganske i samme retning og med samme hjælpe-
 „midler i Island, som i Norge, og under en uafbrudt veksel-
 „virkning mellem begge landes indbyggere, hvilken, som let
 „kan tænkes, ikke var mindst fra norsk side. Norge var
 „det land, til hvilket Islændingen først og fremmest søgte,
 „for ikke at betragtes som en uvidende hjemfødning. Livet
 „i den norske høvdings hus, ved den norske konges hird
 „var den islandske høvdings forbillede. Den åndens dan-
 „nelse, han der forefandt, var ikke mindre målet for hans
 „efterligning, end den større sædernes slebenhed. Det om-
 „vendte kan ikke siges at have fundet sted: Nordmændene fra
 „Norge besøgte kun Island for at drive købmandskab, ikke
 „for at lære. Sproget vedblev at være ganske det samme
 „på Island som i moderlandet, lige indtil henimod slutningen
 „af det 14de århundrede. Skriftsproget paa Island delte
 „endog skæbne med det i Norge deri, at det i det 14de
 „århundrede synligen var i forfald, sammenlignet med det
 „foregående århundredes bedste tid. Også dette viser den
 „stærke vekselvirkning mellem folket i begge lande. Ligeså
 „vist som Islændingen i det 13de århundrede efterlignede
 „sprogets slebenhed i de norske stormænds kreds, fulgte
 „han også i det 14de de sammes forbillede i skriftsprogets
 „forvanskning. Norge var endelig det land, gennem hvilket
 „Islændingen hovedsageligen stod i forbindelse med det øvrige
 „Evropa, over hvilket han blev bekendt med den almindelige
 „evropæiske dannelse. I alle disse henseender modtog
 „Islændingerne et kraftigt åndeligt indtryk fra Norge.

„Nu vare de selv besjælede af en stor lærelyst, af en
 „stor meddelelseslyst, kort af en stor åndelig virksomhed.
 „Den mundtlige overlevering fandt blandt dem en ivrig del-
 „tagelse, og skrivekunsten fandt hos dem indgang og anvend-
 „else omtrent på samme tid som i selve Norge. Men de sloge
 „ikke ind på nogen ny, fra den i Norge rådende forskellig
 „retning i deres åndelige udvikling. Med den egenlige liter-
 „aturs opblomstring gik det paa Island hverken hurtigere
 „eller anderledes til, end ovenfor er vist, at tiffældet var i
 „Norge.

„Islændingen fandt imidlertid kredsen for sin åndelige
 „rørelse på fædreneøen vel trang. Han stundede idelig
 „efter at indtage, i det mindste for en tid, en plads i Norge,
 „især i den norske konges hird, en plads, som kunde give
 „ham et navn blandt Nordmændene og efter hjemkomsten til
 „Island sikre ham en viss anseelse blandt hans derværende
 „landsmænd; dette stræbte han at opnå ikke alene ved tap-
 „per dåd, hvor lejlighed hertil gaves, men også ved at gøre
 „sine åndelige fuldkommenheder så vidt muligt gældende.
 „Han trådte derfor gerne, når han kunde, i den norske
 „konges eller de norske stormænds tjeneste som skald, som
 „fortæller og i senere tider også som skriver. Øvelsen gav
 „færdighed. Man begyndte efterhånden i Norge at sætte
 „pris på den rejsende Islændings dygtighed både i en let
 „anvendelse af den norske digtekunsts udviklede regler og
 „i foredraget af de historiske sagn, som ikke alene omfat-
 „tede begivenheder på hans fædreneø, men også mærkelige
 „begivenheder i Norge, hvilke han enten selv havde over-
 „været, eller om hvilke han af norske eller islandske øje-
 „vidner havde hørt fortælle. Hermed begyndte Islændinger-
 „nes videnskabelige virksomhed i Norge som skalde og
 „sagamænd. Men det faldt hverken dem selv eller Nord-
 „mændene ind at betragte denne virksomhed som adskilt fra
 „den almindelige åndsbevægelse, der i Norge gennem traditjonen
 „udtalte sig. Den islandske skald kvad i Norge om norske
 „æmner i det samme sprog, i den samme tone og i den
 „samme form, som de norske skalde benyttede og havde
 „benyttet længe før Island bebyggedes. Den islandske saga-
 „mand fortalte i Norge om norske begivenheder for største
 „delen kun det, som han paa første eller anden hånd gen-
 „nem den norske traditjon havde lært, uden at tilegne sig
 „anden fortjeneste end evne til vel at erindre det lærte og gave
 „til flydende at foredrage det, som allerede i den norske
 „traditjon havde antaget sin mer eller mindre bestemte
 „form. Om en selvstændig videnskabelig virksomhed, ved
 „hvilken hans nationalitet som Islænding skulde ytre sin
 „indflydelse, kunde her ikke blive tale. Da den skriftlige

„optegning begyndte, blev forholdet i hovedsagen det samme. „Islændingernes pen benytttes nu, ligesom för deres hukommelse og tunge, ikkun med den forskel, at opskrivningen „af norske sagn nu kunde foregå ligeså vel på Island som „i Norge selv, og det skrevne ligefuldt derfor finde læsere „her som hist. Hertil indskrænker sig da i det væsentlige „den så meget omtalte islandske literære virksomhed, hvilken „altså aldrig kan betragtes som andet end en gren af „den norske, i hvor mange Islændinger endogså måtte „have vundet et berömt navn både som skalde, historie- „granskere, fortællere, samlere og nedskrivere.

„Men det gammelnorske sprog vedblev at leve på Island, da det opløstes i selve Norge. Man vedblev på Island at mangfoldiggöre de ældre åndsfrøbringelser ved „afskrifter, efterat det gamle sprog ikke mere benyttedes i „selve Norge; og ved denne Islændingernes afskriverflid ere „værker blevne overførte til vore tider, hvilke sandsynligvis „ellers skulde være gangne tabte. Dette er Islændingernes ejendommelige hovedfortjeneste af den gammelnorske literatur, „for hvilken de naturligvis for resten fuldkommen lige dele „æren med sine norske brødre.“

Når man alene ser på formen, så må man tilstå, det er en sand fornøjelse at læse dette. Det er så flydende og dog så fast, så jævnt og dog tilsyneladende så grundigt, så klart og dog tilsyneladende så dybt. Men er det sandt? Hertil må svares nej! det er væsentlig falsk. Det er en række af halve sandheder eller mindre end det, og summen bliver én grandios usandhed. Tømmeret til denne bygning er med en beundringsværdig kunst stykke for stykke tilskåret til denne brug, således at ethvert af de enkelte led i udviklingen har modtaget en større eller mindre böjning; men disse mange små krumninger summe sig efterhånden op; ligesom man jo af en hel del linjer, der hver for sig er „så godt som“ lige, enhver kun har en lille afvigelse fra den lige linje, kan lave en fuldstændig sirkel. Her have vi sirkelen. Efterat have set lidt paa den, skulle vi særlig tage et enkelt afsnit af den i öjesyn.

„At Island i det 9de og 10de århundrede fik sine indbyggere fra Norge, og at de der indvandrede Nordmænd overførte til sine nye bosteder den åndelige dannelse, hvoraf folket i Norge dengang var i besiddelse“, det er „en historisk kendsgerning“, — som ingen vil benægte. Så vidt er Petersen ganske enig med Keyser, når han siger (s. 11): „Islænderne udgik fra Norge; det var norsk sprog og kultur, de førte med sig fra deres hjemstavn, om de end siden udviklede dem paa særegen vis. Islands kultur, dets poesi og sprog var i sin oprindelse norsk, men den blev islandsk ved en selvstændig udvikling.“ Petersen tilføjer — og det kan vel tjene som bevis for, hvor lidet tilbøjelig han er til at berøve Norge noget af, hvad der med mindste ret kan tilkomme det: „Deraffølger, at den oldnordiske literaturs historie især må omfatte de på Island opståede skrifter, men tillige bestandig må have forholdet til Norge og dets kulturudvikling for øje, medens den derimod kun middelbart, historisk, står i forbindelse med Sverig og Danmark.“

Forskellen imellem Keyser og Petersens synspunkter er den, at medens Petersen betegner udviklingen på det væsentlig af Nordmænd befolkede Island som „selvstændig“ og i det hele betragter uddannelsen af den os overleverede, fornemmelig historiske litteratur på modersmålet som den særlig islandske kulturs frugt og fortjeneste, så erklærer Keyser udtrykkelig, at om man end må indrømme, at Island „paa en viss ejendommelig måde“ udviklede sin republikanske statsform, så „kan man næppe med grund sige det samme om Islændernes ånds dannelse og viden-skabelighed.“ Men sandheden, som Keyser ikke kan eller vil se, er da klarlig den, at om end Islands norske nybyggere sidst i det 9de og først i det 10de århundrede medbragte den åndskultur, og da navnlig den poetisk-literære åndsretning og udvikling, i forbindelse med den hele dertil hørende traditionelle litteratur og de til ætterne knyttede sagn, som på den tid vare tilstede i moderlandet, — hvor alt dette dog ingenlunde var oprundet af de første spirer,

men hvor det da fandtes og blomstrede som en gren af den fællesnordiske åndskultur, der endda, som vi siden skulle se, tidligere fortrinsvis må have blomstret og båret frugt i andre sydligere egne af Skandinavien, — så var det dog netop disse djærve nybyggere, (der vel at mærke også modtog væsentlig åndelig påvirkning andensteds fra end fra Norge, og stadig bevarede og udtalte den i dem levende bevidsthed om det hele Nordens folkelige enhed), som gennem de følgende århundreder fastholdt og fortsatte denne udvikling, navnlig ved skabelsen af en prosaisk, først mundtlig og senere skriftlig historisk litteratur, der, så vidt man nu kan se og skønne, uden dem aldrig vilde være bleven til, og som da ikke vel kan siges at være „medbragt“ fra Norge, eftersom selve dens indhold væsentlig bestod i, hvad dengang endnu var uvordent; og at Islænderne heller ikke senere lærte deres historiske kunst af Nordmændene, det fremgår da klarlig deraf, at „Norge selv“ endnu sidst i det 12te århundrede ikke havde og aldrig siden fik anden mundtlig eller skriftlig historisk litteratur, end hvad det lånte hos Islænderne.

Men efter Keyser reducerer hele sagen sig til, at Islænderne „vare besjælede af en stor lærelyst, af en stor meddelelseslyst, kort, af en stor åndelig virksomhed. Den mundtlige overlevering fandt blandt dem en ivrig deltagelse, og skrivekunsten fandt hos dem indgang og anvendelse omtrent på samme tid som i selve Norge“. Han glemmer kun at anmærke, at „skrivekunsten“ (d. e. anvendelsen af de latinske bogstaver på pergament, forskellig fra den mere indskrænkede, ældre brug af runer på sten og træ) vides i „selve Norge“, hvor den, ligesom på Island og i det øvrige Norden, modtoges fra England, fra først af kun at være anvendt af gejstlige til afskrift af latinske missaler og til opskrift af love i landets sprog, ganske som i Sverig og Danmark; medens derimod Islænderen Are Frode (1067—1148) er den første mand, der vides at have brugt modersmålet som historisk skribent.

Keyser fortsætter: „Men de (Islænderne) sloge

ikke ind på nogen ny, fra den i Norge rådende forskellig retning i deres åndelige udvikling. Med den egenlige literaturs opblomstring gik det på Island hverken hurtigere eller anderledes til, end ovenfor er vist at tilfældet var i Norge.¹⁾ Men der er ovenfor aldeles ikke vist noget om „den egenlige literaturs opblomstring“ i Norge, hvilket også skulde falde vanskeligt, da det er så langt fra, at der foreligger endog kun et løst rygte om noget i Norge og af Nordmænd forfattet historisk skrift før Are Frodes tid eller endnu en rum tid efter, at den norske Munk Thjodrek (Theodoricus monachus), der ved 1180 skrev sit omrids af Norges historie på Latin, udtrykkelig vidner, at der indtil hans tid intet fandtes; han kalder sit fædreland Norge „et land, hvor der aldrig nogensinde har været nogen, der beskrev de gamle tildragelser“²⁾, og han udhæver ikke én men flere gange, at hans hjemmel var hverken norske bøger eller norsk tradition, men mundtlige udsagn af „Islænderne, hos hvem minderne om de gamle dage i særdeleshed leve, og som have forherliget dem i deres gamle sange“³⁾. Og med hensyn til tidsregningen for norske begivenheder beråber Thjodrek sig atter på „Islænderne, der uden al tvivl altid have været både de kyndigste og de videbegærligste i slige sager fremfor alle andre nordiske folk“³⁾. Samme

1) «Illa terra, ubi nullus antiquitatum unquam scriptor fuerit.» (S. R. D., V, 321.)

2) «Operæ pretium duxi, vir illustrissime [ø: Erkebiskop Eysteinn i Throndhjem], pauca hæc de antiquitate regum Norvagensium annotare, et prout sagaciter perquirere potuimus ab eis, penes quos horum memoriæ præcipue vigere creditur, quos nos Islendingos vocamus, qui hæc in suis antiquis carminibus percelebrata recolunt.» (S. R. D., V, 312.)

3) «Hunc numerum annorum Domini, investigatum, prout diligentissime potuimus, ab illis quos nos vulgato nomine Islendingos vocamus, in hoc loco posuimus: quos constat sine

vidnesbyrd få Islænderne som bekendt netop ved samme tid af vor Saxo; så det er et stærkt stykke af norske lærde, der kunne Thjodrek udenad på deres fingre, at tale om „den egenlige literaturs opblomstring i Norge“ (hvorved netop menes en på modersmålet skreven historisk literatur), som noget historisk givet, samtidigt og ensartet med, hvad der fandt sted på Island! Men med Thjodreks gentagne klare og utvivlsomme, ved alt andet foreliggende bekræftede vidnesbyrd affinder man sig så (Keyser, s. 407) ved at sige, at „i Norge skulde „dette [at den i det mundtlige foredrag allerede fast afrundede historiske saga blev opskreven] være sket endnu sildigere [end på Island], hvis Thjodrek munk siger „sandhed. Denne nemlig, som skrev en kort Norges „historie på Latin¹⁾ mellem årene omkring 1180, omtaler „dette sit værk som det første forsøg på at levere en „skreven Norges historie, ved hvis affattelse han ikkun har „benyttet mundtlige beretninger [af hvem, siges her ikke]. „Heraf skulde man slutte, at endnu ved 1180 ingen saga „var ført i pennen i Norge. Dette må dog uden tvivl kun „forstås med den indskrænkning: for så vidt Thjodrek „vidste, og måske også med den yderligere indskrænkning: „i det latinske sprog; ... ti vi skulle senere hen se, at „efter al rimelighed historiske begivenheder ere blevne skriftlig optegnede i Norge en god stund før denne tid, om „end ikke af nogen Nordmand, så dog af en Islænder (!). „I alt fald var sagaskrivningen henimod det 12te århundredes

ulla dubitatione præ omnibus aquilonaribus populis in hujusmodi semper et peritiores et curiosiores exstitisse.» (S. R. D., V, 314.)

¹⁾ Dette «Latin» og de følgende udhævelser i dette stykke: «skreven», «for så vidt Thjodrek vidste» og «i det latinske sprog» tilhøre Keyser, der herved antyder 1) at om tilværelsen af mundtlige, i Norge tilblevne og bevarede sagaer kan da slet ingen tvivl være, og 2) at også i landet selv skrevne norske kongesagaer godt kunde være til, uden at Thjodrek vidste det, og 3) at han måske endog kendte sådanne eller dog vidste at de vare til, men regnede dem ikke med her, fordi de ikke vare på Latin.

„slutning allerede i fuld gang (!) i Norge, eftersom man „med bestemthed véd, at kong Sverres saga for en stor „del forttes i pennen efter Sverres eget tilsagn, altså medens „han endnu levede (1179—1202).“ Men Thjodreks vidnesbyrd, som her dels forvanskes, dels drages i tvivl, det véd vel at mærke lige så lidt om nogen uskreven, af Nordmændene selv formet og bevaret mundtlig saga, som om nogen skreven Norges historie: det lyder på, at forfatteren har måttet ty til Islænderes mundtlige udsagn, hvilket Keyser her ganske fortier og på et senere sted (s. 443—44; jfr. også s. 413) kun delvis gengiver uden videre kommentar. De tilføjede antydninger om en notorisk tilværende norsk sagaskrivning samtidig med Thjodrek eller endogså ældre, ere kun lige så mange beviser for Thjodreks udsagn; thi herved tænkes på Islænderne Erik Oddsön og Karl abbed, der — den ene lidt før, ved 1170, den anden lidt senere, inden 1202, — skrev sagaer om samtidens begivenheder efter de underretninger, de indsamlede i Norge. (Keyseres farvede fremstilling heraf findes s. 441—43 og 448—49.)

Vi vende nu tilbage til det forhen anførte længere sitat af Keyser, hvor han vedbliver: „Islænderingen fandt imidlertid kredsen for sin åndelige rørelse på fædreneøen vel trang. . . . Han trådte derfor gerne, når han kunde, i den norske konges eller de norske stormænds tjeneste, som skald, som fortæller, og i senere tider også som skriver. Øvelsen gav færdighed. Man begyndte efterhånden (!) i Norge at sætte pris på den rejsende Islændings dygtighed både i en let anvendelse af den norske digtekunsts indviklede regler og i foredraget af de historiske sagn, som ikke alene omfattede begivenheder på hans fædreneø, men også mærkelige begivenheder i Norge, hvilke han enten selv havde overværet, eller om hvilke han af norske eller islandske øjevidner havde hørt fortælle. Hermed begyndte Islænderingernes videnskabelige virksomhed i Norge som skalde og sagamænd.“ — Det må dog virkelig

være enhver påfaldende, at man i Norge ligefra det 10de til det 13de århundrede stadig skulde vælge og foretrække de islandske skjalde og sagamænd, når man havde fuldt op af slige folk i landet selv. — „Men“, siger Keyser, „det faldt hverken dem selv eller Nordmændene ind at betragte denne virksomhed som adskilt fra den almindelige åndsrørelse, der i Norge gennem traditionen udtalte sig.“ — Det faldt dog munken Thjodrek ind at gøre en bestemt forskel på Islænderne, hvem han med held udfrittede om alle de gamle sager, og sine hjemmefødte landsmænd, fra hvem han ingen underretning kunde få.

Det hedder nu fremdeles, at „den islandske sagamand fortalte i Norge om norske begivenheder for største delen kun det, som han på første eller anden hånd gennem den norske tradition havde lært, uden at tilegne sig anden fortjeneste end evne til vel at erindre det lærte og gave til flydende at foredrage det, som allerede i den norske tradition havde antaget sin mer eller mindre bestemte form.“ — Den omtalte „evne“ og „gave“ (thi om noget erhvervet, om nogen i en særegen åndsretning begrundet og gennem flere slægtled omhyggelig plejet og udviklet ejendommelig kunst og smag må her naturligvis ej være tale) den må Islænderne dog vel altså fortrinsvis have været i besiddelse af; men, siger forfatteren, det var også det hele; thi det, de fortalte, det havde alt forud „for største delen“ antaget sin „mer eller mindre“ bestemte form i „den norske tradition.“ — Dette sidste er, ikke mer eller mindre eller for største delen, men helt og holdent og ubetinget en aldeles løs tale, en ved intet støttet påstand, som her og på mangfoldige andre steder indskydes som modvægt mod den uundgåelige indrømmelse af, at det dog var Islændere, der i Norge selv både mindedes og fortalte, og senere samlede stof til og skriftlig forfattede Norges egen historie, både den, der lå forud for eller var samtidig med Islands bebyggelse (i det sagnene herom vare medbragte og bevarede, formede og uddannede i de udvandrede ætter),

og den følgende tids, i hvis begivenheder én eller anden Islænder enten selv havde taget del og da berettede om i sin hjemstavn, eller om hvilke efterretninger indsamledes hos norske skippere på Island eller hos öjenvidner i Norge selv.

Forfatteren fortsætter: „Da den skriftlige optegning begyndte, blev forholdet i hovedsagen det samme. Islændingernes pen benyttedes nu, ligesom för deres hukommelse og tunge, ikkun med den forskel, at opskrivningen af norske sagn nu kunde foregå lige så vel på Island som i Norge selv, og det skrevne lige fuldt derfor finde læsere her som hist.“ — Altså: når en Islænder på Island „selv“, 200 år og mere efter at hans fædre vare udvandrede fra Norge, skrev en fortælling, som hans landsmænd gennem flere slægter havde husket, formet og ført i munden, som han nu i pennen, — eller når han efter sine besøg i Norge nedskrev, hvad han der enten selv havde oplevet eller hvad han ved efterspörsel hos forskellige deltagere og öjenvidner, Islændere så vel som Nordmænd, kunde få at vide, — så arbejdede han i virkeligheden kun som en træl for de norske herrer (af hvem han i sit republikanske hjem ellers ikke tålte noget herredömmen), der således „benytte“ hans ånds og legems evner og gaver til at frembringe — et stykke norsk litteratur! Lader os blot et öjeblik tænke på Herodot: tilhører han den persiske, den ægyptiske eller den græske litteratur?

„Hertil“, siger Keyser, „indskrænker sig da i det væsentlige den så meget omtalte islandske literære virksomhed, hvilken altså (!) aldrig kan betragtes som andet end en gren af den norske [om hvilken vi aldeles intet vide], ihvor mange Islændinger endogså måtte have vundet et berömt navn både som skalde, historiegranskere, fortællere, samlere og nedskrivere“.

Det følgende handlede, som vi ovenfor så, om, at Islænderne også fornemmelig sørgede for ved stadig afskrivning af de gamle værker at redde dem for fremtiden; og forfatteren undsér sig ikke ved hertil at föje den bemærkning: „Dette (o: „Islændingernes afskriverflid“)

er Islændingernes ejendommelige hovedfortjeneste af den gammelnorske (!) litteratur, for hvilken de **naturligvis** for resten fuldkommen lige dele æren med sine norske brødre“. Forf. har her så udelukkende tanken henvendt på de sagaer, der behandle den norske historie, at han aldeles synes at glemme tilværelsen af den store mængde af sagaer, der angå Island selv, blandt hvilke vel endog de mest klassiske frembringelser må søges; men havde han tænkt på dem her, så vilde han vel også med hensyn til dem have udtalt, at Islænderne „naturligvis“ også for dem må „fuldkommen lige dele æren“ med deres „norske brødre“.

Et sådant göglebilled bydes os her i bytte for den ulige interessantere virkelighed: for den folkehistorisk vigtige, ja universalhistorisk betydningsfulde kendsgerning: at den vel fornemmelig fra Norge befolkede, men vel at mærke i afgjort opposition til det norske enekongedømme dannede, islandske fristat blev i den seneste oldtid og i den tidligere middelalder det fristed, hvorhen den nordiske folkeånd som en gammel Fønix flyttede og forevige sig selv i en storartet bogskat, der var aldeles uundværlig for dens genfødselse i nutiden, og som, efter alt hvad vi kunne skønne, aldrig vilde og aldrig kunde have udviklet sig under andre vilkår!

Dersom det var sandt, at Islænderne ikke sloge ind på en ejendommelig udviklingsbane ved først i munden og siden i pennen at forme og føre en hel historisk litteratur, hvor kan det da være, at ingen af Norges egne ætter eller landskaber har efterladt sig noget, der ligner en islandsk ætte- eller lokalsaga? Har nogen nogensinde hørt tale om en Vestfoldarsaga, en Guðbrandsdølasaga eller en Bjarkeyingasaga, således som vi fra Island have en Vatnsdøla, en Eyrbyggja, en Sturlunga og så mange andre? Eller dersom Norge endda var kommet lidt senere med i sagaskrivning, hvorfor har det da ingen Biskupasögur?

Fordrejelsen af den simple historiske sandhed er altfor håndgribelig, den af misforstået nationalegoisme avlede blind-

hed for de mest iøjnefaldende og for Nordens åndshistorie betydningsfuldeste kendsgerninger er altfor slående til, at det dog ikke snart må gå op for alle Nordmænd selv, hvilken uværdig og tilmed unyttig sag det er, således i det 19de århundrede efter egen lyst at ville lave en historie om, hvad der er foregået for 7 til 10 hundred år siden, og som ligger klart for dagen for enhver, der vil se. Det må gå op for Nordmændene selv, hvilken utaknemmelighed det er mod de „brødre“, der for 1000 år siden fulgte den nordiske folkeånds kald til i det fjerne Ishav at bygge et nyt værksted for den og et gemmested for dens værker, et ufor-gængeligt mindesmærke om den ånd og det liv, der rørte sig i Nordens folk fra arildstid; — en utaknemmelighed, der bliver endnu større derved, at netop Norge skylder Islænderne så meget mere end det øvrige Norden gör, fordi det umiddelbart kom til at nyde godt af deres vedvarende åndelige virksomhed, både derved, at dets ånd oplivedes, dets sprog udvikledes, dets folkelighed styrkedes og bevaredes gennem århundreder, i hvilke åndslivet ellers i selve Norge var såre svagt, og derved, at dets historie fra oldtid og middelalder ved Islændernes omsorg vandt en rigdom og fylde, som vi andre Nordboer (vor udødelige Saxo ufortalt) måtte misunde det, dersom vi ikke foretrak og gjorde bedre i at glæde os med det derover; og en sådan historie fik Norge på samme tid som det selv kun formåde at frembringe en Thjodrek, der tilvisse ikke var nogen Saxo! Det må gå op for Nordmændene selv, hvilken uforstand det er, heller at ville ruge som en lyssky drage på det røvede guld, eller endog kun på skyggen af det, — skönt det guld har den art, at der ej bliver mindre til hver, hvor mange der end dele, — heller end gå ærlig i arv med sine nordiske brødre, både med dem i Ishavet og med dem ved Østersøen, og så vende sin hu til at indtræde i kappestriden med dem, om påny at væve ånden en fjederham, der kan bære den endnu højere og endnu videre end den, der nedlagdes hos deres gamle næste frænder på den islagte ø!

III.

Hvad der gælder om Keyser's ovenfor anførte og gennemgåede ytringer i indledningen (s. 21-24) om den historiske literatur, det gælder lige så fuldt om en mængde andre dele af hans værk, såsom hans omtale af den historiske sagas tilblivelse (s. 399 ff.). Der er her stadig tale om „den norske historiske skole“, dannet i den norske konges hird, dog således, at der „også på Island dannede sig efterhånden en slags skole for Norges historie“ o. s. v. Men vi ansé det for uforment at opholde os længere ved disse almindelige udsagn og skulle med hensyn til den historiske saga endnu kun dvæle lidt ved to punkter: først de fremsatte støtter for den idelig tilbagevendende tale om de „i Norge sammensatte“ sagaer (s. 412), i hvilke „de islandske sagamænd og sagskrivere vistnok højst sjælden tillode sig at forandre formen, sproget og tonen“ (s. 413), om „de norske kongesagaer, som, allerede formede i traditionen, vare forplantede til Island“ (s. 441), og „som skriverne ikke fandt sig berettigede til at forandre“ (s. 415) o. s. v. — og dernæst om den rette sammenhæng med de literaturværker angående Norges historie, der endnu hos Keyser paradere som rent norsk hjemmegjort arbejde.

Der er vistnok både på Island og i den øvrige verden mangan en mand, der med rette tror at være godt hjemme og vel belæst i den gammelnordiske literatur, særlig i dens historiske del, og som derfor vil være vel bekendt med sådanne navne på historieforskere og historieskrivere som Arc Frode, Sæmund Frode, Snorre Sturlesön, Sturle Thordsön og Olav Hvitaskald, og som ej heller er ubekendt med navne som Erik Oddsön, Gunlög og Odd Munk, Karl Abbed og Styrmer Præst; men som dog, når man spurde ham, om han kendte den store mand Thorgeir Afráðskoll, måtte svare, at han mindedes ikke at have truffet på det navn: var han helt, skjald, forfatter eller hvad? Og spør man Petersens værk om ham, så får man intet svar; thi han nævnes ikke i det. Men spør man Keyser derom, så

bliver svaret: Thorgeir Afráðskoll! Han var jo den egenlige hovedmand for Norges kongesagaer lige fra Halvdan Svartes til Hellig Olavs, det er: for over halvdelen af, hvad Snorres Heimskringla omfatter! Han er den tap, hvorom hele det storartede mølleværk, hvis klappren lyder gennem hele denne bog, i virkeligheden drejer sig. Han er inkarnationen af den hele skønne fiktjon om den ægte hjemmegjorte norske saga.

Denne ramnorske deus ex machina nævnes i hele den gamle literatur kun én eneste gang, nemlig i Snorres fortale til Heimskringla, hvor han omtaler sin berømte forgænger Are Frode som den første mand på Island, der på modersmålet skrev gamle og nye historiske efterretninger (fræði bæði forna ok nýja), både om Island, om Norge, Danmark og England. „Han skrev“, siger Snorre, „de norske kongers levnet (æfi Noregs konunga) efter mundtlig fortælling af Odd, søn af Koll, Hall fra Sides søn (hann ritaði eptir sögu Odds), og Odd havde lært af Thorgeir Afráðskoll (en Oddr nam at þorgeiri afráðskolli), der var en klog mand (vitr maðr) og så gammel, at han bode på Nidarnæs, hvor Nidaros siden blev bygget, dengang da Hakon Hladejarl blev dræbt“ (o: 995). Derefter fortælles videre, hvorledes Are også havde andre gode kilder til sine omfattende historiske kundskaber: „han kom syv år gammel i huset hos Hall i Haukadal, hvor han var i fjorten år. Denne Hall var en meget klog mand med en god hukommelse (maðr stórvitr ok minnigr); han kunde mindes, at Thangbrand døbte ham, da han var tre år gammel (o: 999). Hall havde rejst udenlands på handelens vegne og havde da været i handelsfællesskab med kong Olav den hellige; derved svang han sig i vejret, og derfor vidste han god besked med hans kongerige (eller regering „riki“). Hall levede til sit 94de år († 1087, da Are var 20 år gammel). Hos samme Hall i Haukadal var også biskop Isleifs søn Teit, som blev boende der efter Halls død, og han oplærte Are (til Præst) og gav ham desuden mange efterretninger, som Are siden skrev (ok marga fræði sagði hann bánum þá, er Ari ritaði síðan). Are lærte også meget af

„Thuride, Snorre Godes datter (Ari nam ok marga fræði at „Þuríði), som var en vís kvinde (spök at viti) og mindedes „sin fader Snorre, og han var næsten 35 år gammel, da „kristendommen kom til Island (altså født ved 960). Det „var derfor intet under, at Are var meget vís på gamle „sager, både angående Island og andre lande, eftersom han „selv var videlysten, klog og husksom og havde lært af „gamle og kloge folk (því var eigi undarligt, at Ari prestur „var sannfróðr at fornum tíðindum bæði hér ok utanlands, „at hann var sjálfr námjarn, vitr ok minnigr, en hafði „numit at gömlum mönnum ok vitrum).“

Dette er som sagt den eneste gang Thorgeir Afrådskoll nævnes, og da i forbindelse med andre gamle og kyndige folk, fra hvem Are på første eller anden hånd havde sine efterretninger; og det fremgår da klart af hele sammenhængen, at det ikke er nogen udmærket åndsbevarelse, enten noget særligt forfattertalent eller gaver til fyldig og flydende fortælling, ikke den forening af poetisk og historisk kunst, der udmærker den klassiske saga, som skaffer disse hjemmelmænd denne hæderlige omtale, men fornemmelig deres høje alder, der gjorde det muligt for Are, der skrev i det 12te årh. (han døde jo først 1148), dels umiddelbart, dels med kun ett pålideligt mellemlid, at kunne beråbe sig på hjemmelmænd fra det 10de årh., hvorved endog rimeligvis væsenlig tænkes på disses udsagn om genealogiske og synkronistiske enkeltheder, som Are Frode, efter alt hvad vi kende til ham, især lagde vinn og vægt på¹⁾. De andre her nævnte personer ere alle Islændere,

¹⁾ Jfr. hermed Keysers egne ord (s. 439): „Endvidere omtales et „skrevet værk af Are, der benævnes Æli Noregs konunga d. e. de „norske kongers levnetsløb. Om beskaffenheden af dette vide vi „intet med sikkerhed. Man ser, at senere sagasamlere støtte sig „til det især i kronologiske bestemmelse, men ingen „oplysninger gives om dets form og omfang. Tager man hensyn „til hans Islendingabók og den sandsynlige beskaffenhed af hans „Landnámabók og herfra vil slutte til beskaffenheden af hans „værk om Norges konger, så må man tro, at dette har været

Thorgeir alene er Nordmand, formodentlig en thrøndsk bonde; og heri må vistnok grunden søges til den uhyre vigtighed, som Keyser tiltror og tillægger ham. Vi skulle nu se, hvad han er i stand til at få ud af den linje i Snorres fortale.

Side 410 anfører han Snorres ord om Are og hans hjemmelmænd, og side 423 gör han den første anvendelse deraf, da han, ved at omtale de sandsynlige kilder til sagaerne om Olav Tryggvesön, bemærker, at man må formode „en anden og righoldigere sagnkilde end Halfreds fortællinger [det er Halfred Vanrådskjalds, som i en række af årtjente og fulgte kong Olav, elskede ham over alt i verden og, som man véd, særlig gjorde sig flid for at samle efterretninger om ham], og hvilken kilde denne har været, skal senere antydes“. At herved tænkes på den ganske obskure Thorgeir Afrådsboll, der aldrig vides at have set kong Olav eller at have berettet det mindste om ham, det fremgår af det følgende (s. 424), hvor det hedder angående Olav den helliges historie, at skönt flere islandske skjalde og mangfoldige andre Islændere havde hørt til hans omgivelser, og da navnlig den berømte Sighvat skjald havde været hans fortroligste ven og siden også opholdt sig hos sin gudsön kong Magnus den gode, så han havde den bedste anledning til at kende alle begivenhedernes gang, — så kan man dog ikke af alt dette „forklare sig den orden og nøjagtighed, „der udmærker fremstillingen i dens helhed. Her „må en anden sagnkilde søges, ligesom ved Olav Tryggvesösöns saga, og denne kilde påpege udentvivel de forhen „omtalte indledninger til Snorres norske kongesagaer og til „den vidtløftigere historiske bearbejdelse af Olav den helliges „saga [foran hvilken Snorres fortale til hele værket findes

•kortfattet, og at det mest har haft begivenhedernes kronologiske ordning til øjemed: at det, ligesom hans Islendingabók for Islands sagaer, har skullet tjene som et slags •anvisning til et kritisk studium af Norges kongesagaer•.

„indskreven i nogle håndskrifter]. Denne kilde er Thorgeir Afrådskolls beretninger.“

At nu ikke alene „én anden“ sagnkilde end Sighvats vers og beretninger, men at mangfoldige sagnkilder ere flydte sammen til dannelsen af den lige så udførlige og nøjagtige, som mesterlig fortalte saga om Norges berømte helgenkonge, således som denne foreligger skreven 200 år efter hans død, det vil vistnok enhver finde aldeles rimeligt; men ikke enhver vilde falde på, at det netop må være Thorgeir Afrådskoll og ingen anden, der bör have æren for denne sagas udmærkede egenskaber. Keyser bliver imidlertid ikke stående herved; og når man først er gået så vidt, er der heller ingen grund til at blive stående: har man først begyndt at lave historie efter, hvad man gerne vilde skulde være sandhed, så kan man lige så godt blive ved, indtil man får den rigtig efter sin lyst. Vi skulle nu hidsætte hovedstedet om Thorgeir Afrådskoll i dets helhed. Det gör enhver imødegåen overflødig. Den lemfældigste kritik må forstumme ligeover for den pyramidale hypotesebygning, her står opført for vore øjne. Man vover knap at ånde, at ikke det skønne korthus skal synke sammen til intet. Umiddelbart efter det sidst anførte fortsætter Keyser som følger (s. 424-26):

„Om denne Thorgeirs levnetsomstændigheder
 „vide vi aldeles intet, uden hvad hine indledninger med-
 „dele, nemlig at han bode på Nidarnæs i Throndhjem, da
 „Håkon Jarl blev dræbt (995), og at han som gammel
 „mand meddelte Islændingen Odd Kollssön de efterretninger
 „om Norges konger, som denne igen meddelte sin lands-
 „mand Are Frode, og som tjente til grundlag for dennes
 „historiske fortællinger og optegnelser om Norges konger.
 „Det er klart, at Thorgeir Afrådskoll må have
 „været en på sin tid såre ånsét sagamand eller
 „sagafortæller og rimelig også på sin vis histor-
 „iegransker. Han nævnes *vitr maðr*, hvilket be-
 „tegner ham både som kyndig og tillige som skøn-
 „som i anvendelsen af sine kundskaber. Udtrykket
 „om ham, at han bode på Nidarnæs, tilkendegiver, at han

„var en thrøndsk bonde. Når der siges, at Odd lærte (*nam*) af ham, så antyder dette ligefrem, at det ikke var enkelte usammenhængende beretninger, som Odd hentede hos ham, men at det var en fuldstændig formet saga, han lærte af Thorgeirs mund. Spørgsmålet bliver nu: hvilken del af de norske kongers historie, hvilket tidsrum omfattede da denne Thorgeirs saga? Besvarelsen afhænger væsenlig deraf, på hvilken tid den ovennævnte meddelelse eller undervisning fandt sted.

„Are Frode var, som vi vide, født 1067 eller 1068. Man kan ej vel antage, at han i en yngre alder end mellem 15 og 20 år har modtaget sin historiske undervisning af Odd Kollssön; dette er da sket omtrent mellem årene 1080 og 1090. Men Odds bedstefader Hall af Sida levede ved år 1000, og Odds fader Koll var efter al sandsynlighed født før dette år. Odds eget fødselsår kan således med rimelighed sættes mellem 1020 og 1030, og hans ophold i Norge, under hvilket han lærte af Thorgeir, falder altså næppe før 1050, men snarere senere. Thorgeir Afráðskoll må, ifølge det om ham brugte udtryk, at han var „så gammel, at han boede på Nidarnæs, da Håkon Jarl blev dræbt“, nødvendigvis antages at have været i en stærkt fremleden alder, da Odd nød hans undervisning; ti til hans alder på denne tid må jo udtrykket sigte. Var nu Thorgeir i 995 mindst en 20 år gammel, — og mindre kunne vi ej vel antage, da udtrykket „han bode (hann *bjó*)“ betegner ham som husbonde eller husfader — så falder hans fødsel ved 975, og han var da, ved den tid Odd Kollssön lærte af ham, mellem 70 og 80 år gammel, — en alder, som passer godt med det ovenanførte. Thorgeir havde altså, da han underviste Odd, gennemlevet Håkon Jarls, Olav Tryggvesöns, jarlerne Eriks og Sveins, Kong Olav den helliges, Svein Knutssöns og Magnus den godes regeringstid, og hans friskeste alder faldt under kongerne Olav Tryggvesön og Olav den hellige. Af alt dette have vi — som jeg tror — fuld Ret til at

„slutte, at det har været kongerne Olav Tryggve-
 „söns og Olav den helliges sagaer, som Thorgeirs
 „foredrag for Odd fortrinlig har omfattet, og at
 „disse sagaer således fra først af væsenligst skyldte ham sin
 „tilblivelse og form. At hans frasagn om Olav den hellige
 „har været både udførligst og bedst ordnet og med hensyn
 „til alle enkeltheder nøjagtigst, det var naturligt, da den
 „lå fortællingstiden nærmest, og sagamanden her bedst kunde
 „fortælle som öjevidne eller som den, der havde sammensat
 „sin fortælling efter beretninger fra første hånd. Olav den
 „helliges saga fandt således hos lærlingen den tiltro, at han
 „og de, der atter lærte den af ham, betragtede den som
 „noget endog med hensyn til formen fuldendt,
 „hvori man ej vovede at foretage betydelige af-
 „ændringer. For denne anskuelse taler også den omstænd-
 „ighed, at det netop er i indledningen til en udførlig be-
 „arbejdelse af Olav den helliges saga, at påberåbelsen af
 „Thorgeir Afrådskolls fortælling forefindes, samt at i alle
 „vidtløftigere bearbejdelser af bemældte saga følgende be-
 „mærkning göres med hensyn til beregningen af Olav den
 „helliges regeringsår: „Denne bestemmelse af hans (Olavs)
 „kongedömme skrev (ritaði) først Are Prest Thorgilssön den
 „frode, der både var sanddru (sannsögull) og begavet med
 „en stærk hukommelse (minnigr) og så gammel, at han er-
 „indrede og havde haft sagaer (hafði sögur af haft) af de
 „mænd, der vare så gamle, at de for sin alders skyld
 „kunde erindre disse tidender; således har han selv sagt i
 „sine bøger og nævnt de mænd, af hvem han havde lært
 „historiske efterretninger (hafði fræði af numit)“. Her
 „synes jo netop det, som i indledningen er sagt om sagaer-
 „nes (!) forplantelse fra Thorgeir til Are, at an-
 „vendes særligen på Olav den helliges saga.¹⁾ — Med hensyn

1) Det er vel egenlig for enhver, der kan en smule af det gamle sprog, overflødigt at bemærke, at det «at hafa sögur af» en ikke betyder andet eller mere end at modtage udsagn, efterretninger fra en, og ikke tör gengives ved at lære «sagaer» udenad.

„til Olav Tryggvesöns historie have rimeligvis sagnene både i
 „Norge og på Island været så mangfoldige og i mange bi-
 „omstændigheder så forskellige, at den af Thorgeir
 „sammensatte saga (!) ikke i traditionen kunde holde sig
 „fri for afændringer og væsentlige tilsætninger; deraf de
 „mange uoverensstemmelser mellem de forskellige bearbejd-
 „elser af denne konges saga, for hvilke alle alligevel
 „Thorgeirs fortælling uden tvivl i hovedsagen ligger
 „til grund (!). At Thorgeirs frasagn til Odd også har om-
 „fattet de norske kongers og styrende høvdingers
 „historie för Olav Tryggvesön, må man formode. Men
 „her kunde han blot hvad Håkon Jarls senere regeringsår
 „angik fortælle som samtidig, medens han for det tidligere
 „tidsrum måtte holde sig til ældre, i traditionen bevarede
 „frasagn, på hvis ordning og sammenstilling han
 „imidlertid næppe har været uden indflydelse.

„Thorgeir Afrådskolls navn fortjener således ganske vist
 „at udhæves som et af de mærkeligste i den norske konge-
 „sagas udviklingshistorie. Hans indflydelse på den norske
 „kongesagas formning efter en mere omfattende målestok,
 „grundet på en skønsom sammenknytning af en mængde ældre
 „enslige sagn og sagaer, må anses for tvivlsom.“

Overensstemmende hermed hedder det fremdeles (s. 439-
 40), at „af norske kongesagaer kunde man måske formode,
 „at han [Are Frode] har ført Olav den helliges saga i pennen,
 „og dette har da vistnok været væsentlig i den form, som
 „Thorgeir Afrådskoll havde givet den, og i hvilken
 „Odd Kollssön havde lært den af Thorgeir og Are atter af
 „Odd“. Og da forfatteren s. 472 ff. betragter de norske
 kongesagaer på en ny led, nemlig som færdige bøger, og
 gennemgår Snorres Heimskringla som en sådan, så kommer

— Også turde det her ligge vel så nær ved dette sted, hvor talen
 kun er om tidsbestemmelser med hensyn til Olav den helliges
 livs- og regeringstid, at tænke på Ares fosterfader Hall i Hauka-
 dal, der havde faret sammen med kong Olav og, som det ud-
 trykkelig hedder, derfor var vel bekendt med hans rige og regering;
 og hos denne Hall var Are jo fra sit 7de til sit 20de år.

han, straks efter med rette at have fremhævet, at Ynglinga-saga væsenlig er grundet på Nordmanden Thjodolvs Ynglingatal og den dette digt ledsagende gammelnorske tradition, umiddelbart efter på ny til sin yndling, den norske bonde Thorgeir Afrådskoll, når det hedder (s. 476-77):

„De følgende sagaer, Halvdan Svartes, Harald „Hårfagers, Håkon den godes og Harald Gråfelds, „findes ikke på noget andet sted i det hele behandlede med den „udførlighed og i den gode sammenhæng som i Heimskringla. „Om Snorre har haft ældre skriftlige optegnelser for sig, „eller om han har ladet nedskrive de blotte mundtlige fra- „sagn, lader sig ikke afgøre. Uden tvivl er det de af „Thorgeir Afrådskoll oprindeligen i mundtlige „foredrag ordnede, gennem Are Frode forplantede „sagaer (!), hvilke her ere benyttede eller så godt som „ordret optegnede. Olav Tryggvesöns saga ud- „gør igen et afsluttet helt Denne saga grunder „sig vistnok også i sin oprindelse væsenlig på „Thorgeir Afrådskolls frasagn; men dette var senere „af flere bearbejdet og foreget. . . . Olav den helliges „[saga] udgør i Heimskringla et selvstændigt hélt og er be- „handlet med særdeles omhu; den frembyder en omstændelig- „hed i beretningerne og en nøjagtighed i tidsfølgen, der „næppe kunde være bedre, om end sagaen var samtidig „nedskreven. Disse egenskaber har den dog for en stor „del tilfælles med de fleste andre nu tilværende, udførligere „bearbejdelser af Olav den helliges saga. Den sandsynlige „grund hertil er allerede tilforn påpeget, nemlig at Olav „den helliges saga er bleven straks efter kongens „død sammensat i mundtligt foredrag af en sam- „tidig og nøje underrettet sagamand, rimeligvis „den för nævnte Thorgeir Afrådskoll, og har holdt „sig så godt som aldeles uforvansket i den mundtlige over- „levering, indtil den, måské allerede af Are Frode eller „på hans foranstaltning, er bleven ført i pennen.“¹⁾

¹⁾ Så vidt kan Keyser gå, hvor han ønsker at gøre det mest mulige

Dersom alt dette var så, da havde man ganske vist ret til at tilskrive de kværsiddende Nordmænd en aldeles overvejende andél i tilblivelsen af de norske kongesagaer, eftersom den ene norske bondemand tog over halvdelen af Snorres værk på sin samvittighed; skönt det dog altid vilde være højst påfaldende, at medens vi kunne nævne — og Keyser nævner — Islændere i snesetal, der afgjort have haft indflydelse på bevarelsen af de norske historiske minder, som skjalde og sagamænd både i Norge og på Island, som historiegranskere og samlere, forfattere og skrivere, så skulde denne uforlignelige norske sagamand være den eneste Nordmand efter Harald Hårfagers dage, hvis navn som sådan var nåt til os, ikke fra „den norske historiske skole i den norske kongehird“, hvor man aldrig véd at han har sat sin fod, men alene i hin fortale mellem Are Frodes hjemmelsmænd. Men han må da også gøre fyldest for mange, eftersom han skal være ikke blot den egenlige hjemmelsmand både for alt hvad Odd Kollsön og for alt hvad Are Frode vidste om Norges historie, men også den egenlige bevarer af den ældre norske tradition, ordner og former af den og den egenlige samler og forfatter af sin egen samtids sagaer, som Islænderne i de følgende to århundreder da blot havde

ud af en én gang nævnet norsk hjemmelsmand. Hermed kan sammenholdes, hvad han s. 6 siger om disse forhold i almindelighed. •Den mundtlige overlevering er . . . egenlig navnløs, •d. e. den betragtes som en virksomhed af det hele folk eller i •visse tilfælde af en herskende klasse i folket, medens den enkelte •overleverers navn lades upåagtet, endogså om han væsenligen •har bidraget til at give det overleverede den bestemte form, i •hvilken det nedarves fra slægt til slægt. Her er ikke spørgsmål •om forfatter eller sammensætter, ikke om enkelt mands personlige tanker og meninger. At et bekendt navn undertiden •bliver nævnt i overleveringen, som hjemmel for en •beretnings sandhed eller en lærdoms rigtighed, er •ikke tilegnelse af forfatterskab. — Måske forholdet bliver •et andet, når det er et ubekendt navn, der nævnes?

at huske, så Snorre Sturlesön næsten ikke bliver til andet end Thorgeir Afráðskolls skriver!

Og lade vi så et øjeblik tanken glide hen først over disse norske kongesagaer selv, foreliggende i håndskrifter, fundne på Island, skrevne af Islændere, idelig beråbende sig på Islænderes vidnesbyrd, fulde af islandske skjaldes vers, omhyggelig berettende om enhver Islænder, der kom til de norske kongers gårde, — og derpå hen over de særlig islandske sagaer, som Egils, Fostbrødrenes, Kormaks, Laksdølnernes og mange andre, der alle bære vidnesbyrd om den på Island almindelig udbredte kendskab til ældre og senere norske personligheder, tilstande og begivenheder, — så kunne vi kun forbavses over den unaturlige blindhed eller overnaturlige dumdristighed, der ligger til grund for Keyser's hele betragtning af sagadannelsen og sagaskrivningen.

Vi kunne ikke undlade her at fremdrage en parallel, til oplysning af den måde, hvorpå Keyser efter omstændighederne kan lade kildernes ord have en ganske forskellig betydning. Vi have set, hvorledes det udtryk om Thorgeir Afráðskoll, at han var „vittr maðr“ skal betegne ham „både som kyndig og tillige som skönsom i anvendelsen af sine kundskaber“; skönt hver mand véd, at dette udtryk hører til de allermost dagligdags betegnelser for enhver agtbar og fornuftig mand, og Keyser aldeles ikke finder sig foranlediget til at gøre noget væsen af de straks efter forekommende stærkere udtryk om Ares andre hjemmelmænd: hans fosterfader Hall i Haukadal, der kaldes „maðr stórvitr ok minnigr“, og Thuride, der kaldes „spök at viti“¹⁾. Et

¹⁾ Som en kuriositet kan anføres, at P. A. Munch, der også i det norske folks historie gör lidt stads af det thrøndske vidunder, skönt intet der ligner Keyser's panegyrik, henkaster den bemærkning (I, 2, s. 258): „afráðskollr betyder ypperligt hoved, et navn, vistnok tillagt ham for hans visdom.“ — Men her har Munch i sit hastværk husket fejl; ti vel er „kollr“ et hoved, skönt næppe efter moderne talebrug i intellektuel forstand, men

endnu mere slående eksempel er dog hans tydning af ordene om Odd Kollson, at han „nam at þorgeiri“, hvilket udlægges således, at „når der siges, at Odd lærte (nam) af ham, så antyder dette ligefrem, at det ikke var enkelte „usammenhængende beretninger, som Odd hentede hos ham, „men at det var en fuldstændig formet saga, han „lærte af Thorgeirs mund“.

Hermed kan nemlig sammenstilles hans omtale af den „saga vedkommende udlandet“ (s. 502), nemlig Danmark, som kaldes Knytlingasaga. Om den hedder det (s. 462-63):

„Olav Thordsson, kaldet Hvitaskald, en søn af Snorres „ældste brøder . . . kom under en udenlandsrejse til Dan- „mark, blev der vel antagen af kong Valdemar II. . . og dvæl- „ede som det lader i længere tid ved hans hof. Her havde „han da god lejlighed til at lægge sig efter den danske konge- „historie, dels ved at læse danske annaler og andre på Latin „forfattede historiske værker, dels ved at samle sagn fra „ældre tider, som endnu kunde være i omløb, og efterret- „ninger om senere tider fra dem, som selv havde været „öjevidner til begivenhederne. Meget fik han at vide af „selve kong Valdemar. Det hedder herom i Knytlingasaga „selv: „„Valdemar gamle blev konge i Danmark og har „„været en af de berömteste konger her i Nordens lande „„(hingat á Nordrlönd); hos ham var Olav Thordsson og „„fik (nam) af (eller hos) ham (at honum) mange hi- „„storiske efterretninger (marga fræði) og havde „„han af (eller om) ham (frá honum) mange for- „„træffelige frasagn““““ — Dette viser med bestemthed, „at Olav under sit ophold i Danmark har samlet historiske „efterretninger, hvilke da ikke vel kunne antages at have „gældet andet end den danske historie; og måden hvorpå „han ved denne lejlighed nævnes i sagaen, hentyder lige- „ledes åbenbar på, at han i det mindste må have haft del „i sammensætningen af den, eller hans beretninger været

afráð betyder afgift, tab, skade og aldeles ikke noget ypperligt. (Munch har måske tænkt på afar eller på afreks.)

„betragtede som én af dens væsentligste kilder. Men man kan vistnok også gerne gå et skridt videre og betragte „Olav som den egenlige forfatter.“

Det er os her aldeles ligegyldigt, om den alt af P. E. Müller fremsatte formodning: at Olav Hvitaskald skulde være forfatter til *Knytlinga*, er rigtig eller ikke; Petersen er (s. 264) af en anden mening. Hvad her skulde mærkes, det er den ganske forskellige måde, hvorpå „nam at“ her er opfattet, og overhovedet den måde, hvorpå den rejsende islandske skjald og sagamand tænkes at forholde sig til det af ham besøgte land, en betragtning, vi ganske dele, men kun kunde ønsket, at forfatteren også havde ladet gælde for Norges vedkommende. Sagaen siger: „med honum [Valdimari konungi] var Ólafr Þórðarson, ok nam at honum marga fræði, ok hafði hann margar ágætligar frásagnir frá honum.“ Det er for kong Valdemars vedkommende endda meget mere, end hvad der er sagt om Thorgeir Afráðskoll; men hvor forskellig er ikke benyttelsen! Her falder det ikke Keyser ind at tale om „en fuldstændig formet saga“, som Olav „lærte“ af kong Valdemars mund og igen lærte fra sig, så den, måske hundred år efter, kunde optegnes på Island „så godt som ordret“ saaledes som kong Valdemar havde formet den, og så naturligvis væsentlig måtte anses for et stykke dansk litteratur. Og det er da heller aldrig faldet nogen dansk forfatter ind at påstå eller endog kun at tænke på sligt, så lidt som på at regne Adam af Bremens krønike til den danske litteratur, fordi mester Adam havde fået sine „fuldstændig formede sagaer“ af kong Svend Estridsöns mund.

Vi komme nu til det sidste punkt, som her skal fremdrages til belysning af Keyseres fremstilling af Norges litterære mellemværende med Island, og her kunne vi fatte os meget kort. Det angår de tre historiske arbejder, som Nordmændene alt forhen have trøt at kunne ganske tilegne sig, og som de have udgivet som og for ægte norsk hjemmegjort arbejde fra 12te og 13de århundrede, nemlig 1) „Ágrip af Noregs konunga sögum“ (omtalt hos Keyser, s. 451—52,

472; hos Petersen, s. 231—32), 2) den korte eller legendariske Hellig-Olavs saga (Keyser, s. 480—81; Petersen, s. 229—31), og endelig 3) den berømte „Fagrskinna“ (Keyser, s. 422, 474; Petersen, s. 232). Om den literære ejendomsret til disse tre skrifter, især til de to sidstnævnte, skrev Islænderen Jón Thorkelsson i 1ste hefte af det af isl. lit. selsk. udgivne „Safn til sögu Íslands“, 1853 (s. 137—84) en udførlig kritisk afhandling, der formentlig fuldstændig gendrev og tilintetgjorde de norske påstande. Dens argumentation er for vidtløftig til her at gentages; her kan kun peges på den og af dens begyndelse og slutning anføres nogle ord til prøve (s. 137, 138, 183, 184):

„Vi påskønne Nordmændenes nye fortjenester af den gamle litteratur. Vi ønske, at de må udgive så mange oldbøger som muligt, hvad enten de ere norske eller islandske; men vi ville ikke have, at de skulle kalde islandske bøger for norske, og vi indsé ikke, hvad ret de have til at kalde de bøger norske, som efter gamle håndskrifters vidnesbyrd ere forfattede på Island og af Islændere. . . Ikke heller kunne vi indsé nogen grund til at kalde de bøger norske, som ere forfattede af Islændere, hvad enten de ere forfattede af dem på Island eller i Norge, og hvad enten de ere forfattede på bestilling af norske konger eller ikke. Netop det, at den norske konge overdrog til en Islænder at forfatte en bog, viser jo, at Islænderne vare dygtigere dertil end Nordmændene; og netop fordi de vare fødte og fostrede og oplærte på Island, kunde de skrive denne bog, og skrev den da som Islændere og ikke som Nordmænd . . .

„Vi tro nu at have vist, at Nordmændenes grunde for, at „Agrip“, „Fagrskinna“ og „Ólafs saga hins helga“ skulde være forfattede i Norge, aldeles intet bevise, og vi vove den påstand, at Nordmændene ikke have forfattet nogen norsk kongesaga, undtagen Thjodreks latinske udtog, som endda er skreven efter Islænderes sagn. . . Nordmændene befattede sig ikke med at forfatte Norges konge-

„sagaer; de lode sig nøje med at læse dem, således som „de fik dem fra Islænderne.“

Denne Jon Thorkelssons afhandling fra 1853 har aldrig fået noget svar fra norsk side, endskönt det er umuligt andet, end at de lærde mænd i Norge, mod hvem den var rettet, og som stadig beskæftigede sig med den gamle nordiske literatur, må have kendt den. Og nu kommer Keyser's værk om „Nordmændenes literatur i middelalderen“, udarbejdet til hans forelæsninger 1857 og forøget med senere rettelser og tillæg, uden at heller her nogen af Jon Thorkelssons indvendinger er imødegået eller nævnet med et eneste ord. Den norske opgørelse af det literære mellemværende med Island fremtræder her ubilligere end nogensinde før, og de enkelte i hin afhandling gendrevne påstande gentages her væsentlig uforandrede. Med hensyn til det lille „Ágrip“ vil Keyser nu vel ikke bestemt afgøre, om det, der kun foreligger i ett eneste på Island fundet håndskrift, er norsk eller islandsk arbejde, „skönt adskillige grunde tale for Norge.“ Da det først (1834) blev fremdraget af P. A. Munch, da var hovedargumentet for dets norskhed (som både Finn Magnusen og N. M. Petersen trode at måtte høje sig for) dets „norske retskrivning.“ Nu (efter at Gislason har hævdet det modsatte) erklærer Keyser håndskriftet for at være „sandsynligvis skrevet på Island“, men kan endda ikke helt give slip på det norske forfatterskab. — Angående den korte Hellig-Olavs saga, der kun findes i ett i Upsala bevaret håndskrift med uvist hjemsted (foruden hvad af samme sagabearbejdelse findes indført i den islandske Flatebog), siger Keyser, at „den er mærkelig, [både] fordi den er én af de tidligst optegnede norske kongesagaer, der ere os levnede, og fordi den dertilmed synes optegnet fra først af i Norge, samt er os bevaret i et utvivlsomt norsk håndskrift fra det 13de århundrede og rimeligvis endogså fra dets tidligere halvdel.“ Heller ikke her nævnes med et ord eller blot en henvisning i noten Jon Thorkelssons udførlig motiverede indsigelse. — Om det udførligere udtog af den norske historie fra det

13de århundrede, som, efter et nu forgået pergamentshåndskrift, kaldes *Fagrskinnu*, siger Keyser fremdeles (s. 474): „Denne vigtige saga er ikke alene sammensat og fra først af nedskreven i Norge, men de gamle pergamentshåndskrifter af den, som endnu ved 1700 fandtes, have ogsaa været skrevne i Norge.“ I en note henvises til Munchs og Ungers udgave, samt til Müllers Sagabibliotek, — men ikke til Jon Thorkelssons afhandling: „Um Fagrskinnu ok Ólafs sögu helga“, hvori uimodsagt er ført et vistnok uimodsigeligt bevis for bogens rent islandske karakter, som literaturværk, hvorledes det end måtte forholde sig med håndskrifterne, som nu ere tabte.

Da man således fra norsk side synes at have villet tie denne islandske indsigelse ihjel, hvad man så meget snarere kunde vente at få lykke til, som den alene findes på Islandsk i et udenfor Island kun af enkelte lærde læst skrift, så er det godt, at N. M. Petersen omtaler og udskriver noget af Jon Thorkelssons afhandling, om han end gör det meget for kort og meget for svagt. Men det har gjort os ondt, at udgiveren af Keyser's skrift, professor Olaf Rygh i Kristiania, der dog har tilføjet så mange andre literære henvisninger, ikke har fundet sig foranlediget til i en anmærkning at gøre opmærksom på den islandske afhandlings tilværelse.

IV.

Vi have i det foregående måttet gå strengt i rette med Keyser's værk for dets aldeles forvredne fremstilling af Islands forhold til den gammelnordiske literatur, navnlig til dennes historiske del, og vi have dør stræbt at sprede det kunstige mørke, hvori en falsk og ensidig nationalfølelse, i åbenbar strid mod al videnskabs sande opgave, har søgt at indhulle de klareste kendsgerninger. Vi have dør holdt os til hovedsagen: hævdelsen af den gammelnordiske historiske literatur på modersmålet som den dyrebare frugt af Islændernes gennem en række af århundreder virksomme kærlighed, kyndighed og flid. Vi have ikke kunnet gå ind på alle enkeltheder eller imodegå alle de urigtige

påstande, der ere fremsatte, for at tilvende Norge så godt som alt og at lævne Island så godt som intet. Vi have ikke kunnet opholde os ved småting, som at Hauk Erlands-
sön skal gælde for norsk videnskabsmand, endskönt han som videnskabsmand var hélt, hvad han som menneske var i det mindste halvt, nemlig Islænder; — eller som det, at både Didriks saga og Stjórn skal göres til norsk arbejde, skönt alt taler for, at også disse skrifter ere forfattede af Islændere på Island; — eller at den engelske kong Alfreds tillæg til Orosius angående Nordens geografi, som han grundede dels på en dansk og dels på en norsk skippers efterretninger, paraderer som „den ældste frugt af Nordmændenes geografiske iagttagelser, bevaret i det angelsaksiske sprog“ (s. 554).

Det er vel allerede i sig selv indlysende og fremgår også af enkelte bemærkninger i det foregående, men det kan dog aldrig skade udtrykkelig at udtale: at det aldrig kunde falde os ind at benægte, at Norge i middelalderen stod i et ganske anderledes inderligt forhold til den islandske literære virksomhed, end enten Danmark eller Sverig. Vel fik også danske og svenske konger og stormænd besøg af islandske skjalde og sagamænd, ikke blot i det 10de, men også i det 13de århundrede, og vel kan det ikke drages i tvivl, at Islændere umiddelbart fra Danmark have modtaget lævninger af oldtids sang og sagn og vidskab, ligesom Saxo vidner, at deres kyndighed i Nordens gamle minder også kom danske elskere af dem tilgode; men den på Island skrevne literatur nåde i middelalderen næppe Danmark eller Sverig, hvorimod Norge, ialfald dets konger og stormænd, blev umiddelbart delagtigt i den. Fra en særlig dansk nationalforfængeligheds side, om en sådan var tilstede hos os, måtte det da være aldeles ligegyldigt, enten hin literatur, i hvis tilblivelse som sådan Danmark ikke gör noget krav på at have haft del, var norsk eller islandsk arbejde. Det er os her kun om sandheden at göre, både for dens egen skyld og dernæst ikke mindre for Nordmændenes end for vor egen, fordi kun en rigtig opfattelse af historiske

kendsgerninger kan berige os med en frugtbar historisk indsigt, en sand forståelse af gangen i vor folkestammes tidligere liv og åndsudvikling, og det er os lige så magtpåliggende, at en sådan forståelse er tilstede i Norge, som at den må være det i Danmark. Retten giver alle nok, og sandheden håder alle bedst.

Det hovedpunkt, hvorpå vi nu skulle henvende vor opmærksomhed, nemlig spørgsmålet om Danmarks og Sverigs delagtighed i den oldnordiske åndsudvikling og dennes efterladte værker, det kan ganske vist siges at inddrage nærværende danske anmelder som part i sagen på sit snævrere fædrelands vegne; men han er sig bevidst, at den kamp, han også her tvinges til at føre mod norsk ensidighed, i virkeligheden er en kamp også for Norge som led af det hele Norden, da det selv kun var ilde tjent med, om det kunde, at sætte alle brødrene øst for Kølen og syd for Kattegat som Kananiter eller Ismaeliter udenfor forjættelsen; thi kun så sandt som også vi have lod og del i den nordiske ånd og i dens morgengerning, kunne vi påny optage tråden og arbejde med på en nynordisk udvikling af alle åndens kræfter, hvad Norge alene dog aldrig vilde kunne magte.

Det fremgår af den foregående betragtning af Norges literære mellemværende med Island, at Norge, efter vor opfattelse, ikke kan siges at have udfoldet nogen rig eller ejendommelig åndelig eller literær virksomhed i middelalderen, da netop Islands literære og videnskabelige virksomhed satte frugt. Norge selv har af literære mindesmærker fra den tid først sine gamle love, ligesom Sverig og Danmark; dernæst, sammen med Island, en række omplantninger af fremmed romantisk digtning og gudelig skrift, til dels — navnlig det første — i rigere mål end enten Sverig eller Danmark; og endelig har Norge sit „Kongespejl“, der ganske vist står langt over de andre „Elucidarier“ fra middelalderen, men dog må betragtes som et udtryk snarere for sin tids almene dannelse, end for den nordiske ånds ejendommelige væsen; medens Sverig fra denne tid

dog har at opvise sin gamle rimkrønike, sin „konunga ok höfðinga styrils“ og den hellige Birgittes værker, og Danmark vel også tør nævne sine historiske arbejder fra middelalderen og fremfor alt sin Saxo, der vel skrev på Latin, men dog tilvisse er en ægte dansk skribent og er for kundskaben om Nordens oldtid en kilde af første rang. Og hvad her dog også, om end kun i forbigående, må nævnes, det er den for Nordens og mere eller mindre for alle gotiske folks middelalder ejendommelige lyrisk-episke folkedigtning, „kæmpevisen“, der blev en ny åndelig fællesejendom for Nordens folk, og som utvivlsomt i Danmark både skød sine første skud og udfoldede sin rigeste blomstring.¹⁾

Den tid, hvori den nordiske ånd ret var i ånde i Norge, den tid, da den så at sige var dør tilhuse, det var ikke den kristnede middelalder, men det var den hedenske oldtids slutning i 10de og 9de og måske allerede i det forudgående 8de århundrede: den tid, da Thjodolv og Eyvind kvad, da sangen lød om Harald Hårfager og hans sønner, så vel som om hans forfædre, da måske også det yngste blandt den ældre Eddas heroiske oldkvad, Atlamál, blev til, da mytedannelsen vistnok gennemgik sin sidste (allegoriske) periode, i hvilken navnlig Thorsmyterne spillede hovedrollen, og da vel endog hele den kunstige udvikling af digtningens form, som Islænderne vedbleve at dyrke og anvende, fra først af fandt sted, da i virkeligheden alt det blev begyndt, som Islænderne siden fortsatte, så at det måske endog kan siges om selve den historiske saga, at skönt den utvivlsomt først fødtes og fostredes på Island, så havde Norge dog alt båret den under sit hjærte. Nærmest forud for, samtidig med og

¹⁾ Jfr. P. A. Munchs anmeldelse af Landstads norske folkeviser i „Morgenbladet“ for 1853, nr. 63: „Det må anses for temmelig vist, at det ej er i Norge eller på Island, hvor denne art af visedigtning har haft sin oprindelse, men derimod i Danmark og Sverige, og at den som en slags modesag (!) er begyndt at efterlignes i Norge og på Island.“

endnu en kort tid efter den islandske udvandring har Norge da haft sin særlige besøgstid, da havde Nordens ånd i særdeleshed i Norge sit arnested, hvorfra nybyggerne medførte den hellige ild, så vel som højsædesstøtterne og gudehusets viede jord.

Spørge vi nu, om vi da i Eyvinds eller Thjodolvs eller endog i Brage den gamles digte have den nordiske folkeånds og folkestammes ældste frembringelser, så lyder svaret fra Norge så fuldt som fra Danmark: nej, forud for den ligger hele den heroiske og mytiske folkelige digtning, der åbenbart er ældre end de ældste navngivne skjalde. Ikke heller vil der kunne være delte meninger om, at denne digtning repræsenterer et meget langt tidsrum, hvis begyndelse taber sig i en fælles-gotisk periode, medens den dog selv, således som den foreligger, afgjort må betegnes som udbyttet af den særlig nordiske folkeånds blomstringstid. Når vi da ville undersøge, hvor denne faldt, hos hvilke grene af den nordiske folkestamme ånden var virksomst på den tid, da hin blomstring fandt sted, så vil det formentlig med afgørende sikkerhed vise sig, at dette netop ikke var i Norge, men fortrinsvis i de af Daner, Gøter og Svier befolkede dele af Skandinavien; men det vil da tillige blive klart, hvorledes det hører med til denne for folkestammen mest typiske og ejendommelige frembringelses skæbne — så fuldt som det alt ligger i selve dens væsen —, at den var og måtte være fælles for hele stammen og derfor også måtte skyldes enhver gren af den noget, hvorfor netop den bliver mødestedet og udgangspunktet for de nordiske folks fornyede stræben efter at udgøre en åndelig enhed, der kan afføde en ejendommelig kunst og videnskab, søm den modne frugt af den fælles folkeånds i vore dage på ny opvågnede virksomhed.

Vende vi os nu til de to her omhandlede litteraturhistoriske værker, for at prøve deres uden tvivl afvigende betragtning af den oldnordiske literaturs første frembringelser, deres udsigt over den ældste literaturs genetiske udvikling og geografiske vandring, så ville vi blive skuffede af

begge forfattere, da ingen af dem egenlig har forsøgt noget sådant. Petersen har på dette område altid vist så megen vaklen og usikkerhed, at man her ikke vel kunde vænte sig nogen klar vejledning fra hans hånd; Keyser kunde jo synes allerede ved titelen „Nordmændenes litteratur i middelalderen“ at have udelukket enhver herhen hørende betragtning; men han er dog den, der kommer det nærmest, om end hans fremstilling af dette forhold er så ensidig og tendensløs, som man måtte vænte; thi at gøre ret og skel i dette forhold, det lå aldeles ikke i hans plan.

I sin i formel henseende fortrinlige indlednings 1ste kapitel, betitlet „historisk oversigt“ (af hvis slutning den her foran anførte og gennemgåede hovedudtalelse om Islands forhold til den gammelnordiske litteratur var tagen), giver Keyser først en klar og livlig skildring af den forud for den skriftlige literaturs begyndelse gående åndsvirksomhed og dennes fra først af til den mundtlige tradition betrodte frembringelser. Vi gøre os en glæde af med bifald at kunne anføre nogle af de herhid hørende ytringer (s. 3—9):

„Allerede ved de første skridt, et folk gör på kulturens bane, ytrer sig hos det en trang til at give de følelser, der have grebet det i dets helhed, og de erfaringer, det har gjort i sit folkeliv, en vis fasthed og varighed, således at de kunne strække sig ud over den nærværende slægt og nedarves til efterkommerne. Hos de lyseste og videst omskuende ånder af folkets midte er hin trang stærkest; hos dem samle sig det hele folks følelser og erfaringer ligesom i et brændpunkt, for i en forædlet skikkelse fra dem at tilbagestråle over mængden; hvad der hos hoben er dunkelt og forvirret, vinder hos dem klarhed og orden og udtales endelig af dem i en form, som letter udbredelsen, bevaringen og overleveringen af den åndelige skat, som folket har erhvervet. Men disse mere begavede ånder opfatte hverken følelse eller viden som ejendommelig for sig alene; de opfatte den kun som et udtryk af, hvad der rører sig hos folket i dets helhed. De betragte sig derfor selv og de betragtes af sit folk som i sin åndelige virken uadskillelige fra dette.

„Det er folket, som føler, tænker, taler gennem dem; de ere
 „i egenligste forstand organer for sit folks åndelige stræben.
 „Enkeltheden opsluges endnu af helheden, personens enslige
 „virksomhed af folkets. . . .

„Således fremtræder tidlig hos ethvert folk poesi og
 „videnskab, vistnok som svage spirer, der ofte, næsten lige
 „så hastig som de vise sig, kues eller standse i sin vækst,
 „men også ofte gradvis udvikle sig til et åndens og kund-
 „skabens træ, der netop fordi det har sin rod i folkelivet og
 „deraf suger sin kraft, står sundt og stærkt, som en støtte
 „for folkets åndelige selvstændighed, lige fuldt om fremmede
 „skud indpodes i dets stamme. . . .

„De første tænknings og erfaringens frugter meddeles
 „i mundtligt foredrag, og længe vedbliver den mundtlige overlev-
 „ering (traditionen) at være det eneste bevaringsmiddel. For at
 „lette denne overlevering ikke alene af selve tankerne og lærdom-
 „mene, men også af den form, under hvilken de ere frem-
 „trådte i ord, ordner man disse efter velklang og tonefald,
 „både for at det foredragne skal lyde behageligere for øret
 „og således finde bedre indgang, og tillige, for at den
 „bundne form skal beskytte det mod forvanskninger under
 „den senere meddelelse. . . . Gudelære, sædelære, rets-
 „lære, historie og naturlære, kort det hele indbegreb
 „af folkets viden, fremtræder i digte og overdrages
 „i denne form fra slægt til slægt. . . .

„Med en sådan mundtlig overlevering af sine åndelige
 „skatte kan et folk længe hjælpe sig, ja endogså nå op til
 „et højere trin af åndelig udvikling, end man ved første
 „øjekast skulde tænke sig muligt. Dets tankekreds kan ud-
 „vides og ordnes, dets begreber lutres, dets erfaring i alle
 „retninger forøges, og dets sprog vinde rigdom og böje-
 „lighed. . . .

„En forkærlighed for det levende ord, for den allerede
 „vidt uddannede mundtlige overlevering kan være så dybt
 „indgrot i et folk, at det foragter brugen af skrifttegn, selv
 „om det besidder dem; og så længe det ikke kender andre
 „måder at anvende dem på end indridsning i træ eller sten,

„forbyder dette ubekvemme material deres anvendelse i
„nogensomhelst udstrækning. . . .

„Har folket, når det begynder at anvende skrivekunsten,
„allerede gennem et længere tidsløb ved hjælp af en mere
„udviklet mundtlig overlevering arbejdet sig frem til et
„højere standpunkt af åndelig dannelse, da vil dets literatur,
„selv om skrivekunsten tilføres det udenfra, bære nationali-
„tetens præg både deri, at den med forkærlighed omfatter
„folkets egne åndsfostre, og deri, at den, endog når den
„overfører fremmede åndsfrembringelser på den hjemlige
„jordbund, véd at læmpe disse efter folkets opfattelsesevne
„og ejendommelige idéer og tankegang. . . .

„Så længe litteraturen står på dette standpunkt, er den
„endnu at betragte som det hele folks ejendom, og der kan
„da ved literære frembringelser overhovedet kun blive tale
„om tidsalderen, i hvilken de ere tilblevne. . . .

„Hvad hidtil er anført om videnskabeligheds og litera-
„turs udvikling i almindelighed . . . er sagt, for at man
„levende skal indprente sig, at den videnskabelighed og den
„litteratur, hvis udvikling og tilstand på forskellige trin vi nu
„ville skride til at skildre, . . . må betragtes for hvad den
„er: — for den åndelige rørelse og denne rørelses frugter
„hos et folk, der i den største del af det tidsrum, som
„nærværende fremstilling omfatter, endnu befinder sig på det
„trin af åndelig udvikling, da den mundtlige overlevering så
„at sige behersker den skriftlige optegnelse.“

Forfatteren går derefter over til at give et omrids af
den nordiske folkestammes tidligste åndsvirksomhed (s.
9—12):

„Man har grund til at antage, at den nordgermaniske
„[o: skandinaviske, nordiske] folkestamme allerede i hin
„fjerne fortid, før vor tidsregnings begyndelse, har haft sine
„traditioner, omfattende især en gudelære og en retslære,
„og at den har medbragt disse traditioner til sine nye
„bopæle i nord; — at den følgelig da allerede har stået
„på det trin af åndelig dannelse, på hvilket, som ovenfor
„bemærket, den første ufuldkomne videnskabelige stræben

„hos folkene plejer at ytre sig. Men dens fremskridt i
 „denne retning have sikkerligen været såre langsomme, og
 „i en lang række af århundreder var den mundtlige overlevering
 „så godt som den eneste vej, ad hvilken al tænkens og
 „erfarings udbytte vandrede fra slægt til slægt. Kendte den
 „end tidlig en skrivekunst, så er det dog vist, at denne
 „kun i såre ringe udstrækning kom til anvendelse, og at
 „en litteratur [d: en skreven litteratur] først fremstod hos
 „den, efter at den havde antaget kristendommen og gennem
 „denne religionens lærere erholdt kendskab til både en fuld-
 „kommnere skrivekunst og bekvemmere midler til dennes be-
 „nyttelse. Et umådelig langt tidsrum, et tidsrum
 „af mere end et årtusind, ligger således mellem
 „den stund, da en højere åndelig virksomhed må
 „antages først at have begyndt at røre sig hos
 „folkestammen, og den stund, da denne virksom-
 „hed åbenbarede sig i skriftlige meddelelser.

„Imidlertid uddannede der sig hos folkestammen, under
 „indflydelse af den mundtlige overlevering, en digtekunst,
 „der ved sine bundne former var vel skikket til at danne
 „indklædningen for lærdomme, bestemte til at opbevares i
 „traditionen. . . . Blandt de æmner, som den tidligst tilegn-
 „ede sig og behandlede, må uden tvivl religionens læren og
 „gudesagnene regnes. Dertil knyttede sig på den ene side
 „en sædelære eller livsfilosofi, og på den anden side
 „mytisk-heroiske sagn. . . . Af disse fremsprang igen
 „historisk-genealogiske, idet man stræbte efter at bevare be-
 „rømte mænds slægtrækker, at sætte folkestammens mest ud-
 „mærkede høvdinger i forbindelse med tidligere helte og
 „gennem disse føre deres herkomst op til selve guderne. . . .
 „I disse gamle digte, af hvilke enkelte, der uden
 „tvivl skrive sig fra en såre fjærn fortid, endnu ere
 „bevarede, se vi altså den nordgermaniske [nord-
 „iske] folkestammes ældste videnskabelige stræben
 og virksomhed. . . .

„Ad denne vej fremskredte de nordgermaniske folkefærd
 „til det standpunkt af åndelig udvikling, på hvilket historien

„først viser os dem, og dette standpunkt var ikke længer
 „noget ganske lavt. I det 8de og 9de århundrede af vor
 „tidsregning . . . havde de allerede erhvervet sig en dan-
 „nelse, som formåde at sikre dem en fremtidig selvstændig
 „og ejendommelig åndsudvikling, endogså under påvirkning
 „af fremmed indflydelse.“

Alt dette er nu meget godt, og vi have anført så meget deraf, for at have det på rede hånd ved den følgende debat. Endskönt man nemlig skulde tro, at den mere end tusind-årige udvikling af den nordiske folkestamme, som forfatteren lægger forud for den skrevne literaturs tilbliven (∴ forud for år 1100), måtte antages på en ligelig måde at have omfattet alle stammens grene, eftersom det ellers bliver aldeles uforklarligt, at vi i det 9de og 10de århundrede finde en aldeles ensartet kultur udbredt over hele Norden, med fælles sprog og sæder, tro og minder, — så at altså også hine ældste lævninger af den i folkets mundtlige traditjon bevarede og alt da (efter hvad forfatteren indrømmer) flere hundrede år gamle digtning dog vel måtte regnes til stammens fælleseje, — så er dette dog langt fra at være forfatterens mening: han afviser, som vi straks skulle se, med indignation enhver tanke om fællesskab i det i oldlitteraturen bevarede åndelige arvegods med Daner, Gøter og Svier og kræver det alt for Norge, — med hvormegen ret, det er, hvad vi derefter skulle undersøge.

I sin indlednings 2det kapitel drøfter forfatteren sproget i den gamle literatur. Det hedder da (s. 28—29):

„Den store sprogklasse, som, efter min mening, rigtigst
 „benævnes den germaniske [efter Rasks: den gotiske],
 „deler sig, så langt op i tiden vi formå at følge den, i
 „tvende sprogstammer, hvilke man kunde kalde den sydger-
 „maniske og den nordgermaniske, men som almindelig be-
 „nævnes: den tyske [germaniske] og den skandinaviske
 „eller nordiske, hvilke tvende sprogstammer åbenbar ere
 „fuldkommen sideordnede, oprundne af en fælles rod, hvis
 „egenlige beskaffenhed nu ikke mere kendes. . . .

„Den skandinaviske sprogstamme fremstiller sig i mid-

„delalderen som delt i tre sprog: det norrøne eller norske, „det svenske og det danske. . . . Meningerne kunne „være delte om de tre skandinaviske oldsprogs oprindelige „indbyrdes forhold. Man kan ansé dem for at være hin- „anden sideordnede, således at de, som indbyrdes forskel- „lige og af hinanden uafhængige sprog, ere med de tre til- „svarende folkefærd: Nordmænd, Svear og Daner, indkomne i „vort Norden. . . . På den anden side kan man forestille „sig tingen således, at folkestammen ved sin første optræden „i Norden havde kun ett sprog, at dette længe vedblev „at være fællessproget for stammens tre folkefærd, og først „ved disses videre splittelse delte sig i de tre sprog, — at „det oprindelige fællessprog i alt væsentligt var det gammel- „norske eller norrøne, kun i en noget ældre form, end vi „nu kende det eller have lævninger deraf. . . . Hvilken af disse „tvende meninger der er den rette, eller har sandsynligheden „mest for sig, . . . har ikke for vort æmne nogen særlig „vigtighed. . . . Hvilken af meningerne man så tilegner sig, står „alligevel den sætning fast, at den skandinaviske sprogstamme „er, som fuldkommen selvstændig, den tyske sideordnet.“

Vi skulle ikke her fordybe os i sproglige undersøgelser, men, næst at tage forfatterens indrømmelse af en væsentlig sprogénhed i Norden forud for „middelalderens“ spaltning til indtægt, kun bemærke, at de to af forfatteren som modsætninger opstillede meninger ikke med nødvendighed udelukke eller ophæve hinanden, men begge kunne have nogen sandhed, så at der virkelig ved de nordiske folks indvandring i Skandinavien ved siden af en væsentlig og overvejende en- hed tillige kan have været nogen forskellighed tilstede i sprog- formen, så vel som i det hele åndelige anlæg, men at denne forskellighed, om end aldrig ganske udslettet af hele folkets talesprog, dog, under udviklingen af et ejendommeligt, for alle stammens grene fælles åndsliv og en dertil knyttet mundtlig litteratur, blev aldeles overvejet dels af hvad der var det fælles og til grund liggende og dels af hvad der var særegent for det på de forskellige tidspunkter mest produktive og toneangivende folk, så at en oprindelig liden forskel

meget vel lod sig forene så vel med en efterhånden i det højere ånds- og samfundsliv og alle dettes overleveringer indtrædende enhed, således som vi forefinde den i 9de og 10de århundrede, — som med en derefter indtrådt adspjættelse, foranlediget ved den politiske adskillelse i de tre nordiske riger og det samtidige ophør af fællesskabet i den nedarvede åndskultur, eller rettere af enheden i dennes fortsatte udvikling. Så meget tør dog anses for vist, at selv om de forskellige hold af vor folkestamme ved indvandringen i Norden — ligesom det uden tvivl var tilfældet med Ioner og Dorer ved deres indvandring i Grækenland — havde visse sproglige forskelligheder, der hang sammen med visse indenfor en fælles nationalitet faldende afskygninger af den folkelige individualitet, så var denne dog da så aldeles fremherskende, at der aldrig kunde blive tale om „indbyrdes forskellige og af hinanden uafhængige sprog“; og fremdeles, at det sprog, der anvendtes af norske skjalde i det 9de århundrede og endnu væsentlig uforandret af islandske i det 14de, det var ikke umiddelbart optaget fra det dagligdags talesprog i denne eller hin norske dal, men væsentlig det samme, hvori forhen danske og gotiske sangere havde kvædet. Vi vide jo, at islandske skjalde endnu i det 14de århundrede anvendte ikke alene en mængde ord, men endogså grammatiske former, som næppe nok vare ilive i daglig tale i Norge eller på Island i det 10de; og således skrive og tildels udtale vi jo også endnu på Dansk grammatiske former, der notorisk have været ude af talesproget i 300 år.

Vi komme nu til et hovedsted hos Keyser, hvor han kort og godt opgør regnskabet med Danmark og Sverig og deres krav på nogetsomhelst sameje i den „norrøne“ litteratur. Umiddelbart efter de sidst anførte ord følge disse (s. 29-30):

„Vi vende tilbage til betragtningen af det norrøne eller „gammelnorske sprog som organet for den gammelnorske „videnskabelighed og litteratur.

„Dette sprog var på den tid, da en litteratur [ø: skrev- „en litteratur] først fremtræder i de nordiske riger, sær-

„egent for Norge og de herfra i en historisk tidsalder be-
 „folkede lande: Island, Færoerne, Hjalmland, Orknøerne og
 „Grönland. Sverige og Danmark havde da allerede før længst
 „[??] hver for sig sit særegne, fra det norske forskellige
 „sprog. Dette er en historisk kendsgerning, som Nord-
 „manden, Islændingen indbefattet, må holde fast, når han
 „vil hævde sin udelukkende ejendomsret til den lite-
 „ratur, som vi i det følgende nærmere skulle betragte. Man
 „har nemlig fremstillet denne litteratur som en nordisk fæl-
 „lesejendom, som en nordisk, ikke norsk litteratur, som en
 „litteratur, for hvilken Danske, Svenske og Islændinger dele
 „æren, medens man helst har undgået at nævne Nordmænd-
 „ene, eller i alt fald i denne henseende har underordnet dem
 „eller indbefattet dem under Islændingerne. Man har gjort
 „sig den yderste umag for ikke alene at slå denne anskuelse
 „fast i Norden, men også udbrede den udenfor Norden, og
 „det har lykkedes bedre end man næsten skulde vente.
 „Det grundfalske i påstanden synes nemlig at ligge så klart
 „i lyset, at man næsten må undres over, at nogen har
 „vovet at fremsætte den. Er det nemlig en afgjort ubestridelig
 „sandhed, at denne litteratur er fremstået i Norge og på Is-
 „land, hvilket land var beboet af Nordmænd, — at den er
 „frembragt ved Nordmænd og Islændinger, hvilke på den tid
 „måtte regnes for ett folk, — at den endelig er skreven i
 „et sprog, som dengang var fælles for Norge og Island,
 „samt Norges øvrige udflytningslande, men hverken benyt-
 „tedes i Danmark eller Sverige, lige så lidt i tale som i skrift,
 „— hvad ret til den eller hvad del i den kunne da
 „de Danske eller Svenske fornuftigvis tilegne sig?
 „eller hvorledes kunne de kalde den en nordisk
 „fællesejendom, når de tvende af Nordens folke-
 „færd ingen andél have i den? Den utvivlsomme
 „sandhed er den, at litteraturen, vi handle om, er
 „en norsk litteratur, Nordmændenes og Islænding-
 „ernes udelukkende og ubestridelige ejendom;
 „kun dem tilkommer æren for den, intet andet af
 „Nordens folkefærd“.

Om „æren“, som her går Keyser fremfor alt, skulle vi ikke tvistes. Al ære og tak til dem, der med mund og pen trofast bevarede Nordens oldtids sagn og sange! Om det er Nordmændene eller Islænderne, hvem denne tak og ære tilkommer, det ansé vi det for uforment at diskutere; ti det forsøg på at insinuere, at den ældre Edda måské også kunde være skreven i Norge, som Keyser gör (s. 265-66), det er næppe engang alvorlig ment. Men for delagtigheden i Nordens ældste, gennem mange århundreders mundtlige traditjon nedarvede åndsværker, altså om tilværelsen af en literær „nordisk fællesejendom“, derfor er det vel umagen værdt at bryde en lanse med den kæphøje „udelukkende“ norskhed, og det — som forhen antydet — i den sande nordiske norskheds egen velforståede interesse.

Dette er altså den lærdom, som den højt anséte lærer gennem en række af år har indprentet ungdommen ved Norges universitet: at al tale om en åndelig nordisk fællesejendom det er kun snak; hvad Nordens folk besidder af oldtidens åndsværker det er altsammen norsk og kun norsk; hvortil da hans endnu berömtre medarbejder P. A. Munch kunde föje sin sætning: at „sagen er den, at selve begrebet „nordisk“ tilhører det moderne tidsrum og den tysk-historisk-filosofiske skole“ (Fornsv. och Fornn. språkbyggnad, s. XI). Og den logik, som Keyser lærte Norges studerende ungdom, den sluttede således: at fordi det sprog, hvori de gamle sagn og sange i 12te og 13de århundrede bleve opskrevne på Island, „dengang“ ikke mere var uforandret tilstede i Sverig og Danmark, hvor det da ikke „for længst“ var forandret, men hvor det endnu ett eller to hundred år forinden led i alt væsenligt således, som sangene vise os det, derfor ere hine oldtids-sagn og sange udelukkende led i en „norsk“ literatur, uden alt hensyn til, om disse sagn og sange, — for så vidt som de overhovedet nogensinde have været i Norge, — ere indvandrede dertil fra Sverig og Danmark, eller om de endog direkte fra hjemstederne ere overførte til Island! Og den mand, der slutter således, det er den samme Keyser, som vil berøve Islænderne æren for den historiske

saga, fordi også den, efter hans fremstilling, skal være grundet på en norsk mundtlig tradition; endskönt det dog er indlysende, dels at lange omhyggelig udarbejdede prosaværker aldrig kunne tænkes gennem århundreder at forplantes uforandrede fra mund til mund, således som korte, bestemt formede og rimbundne kvad, dels at den literære selvvirksomhed dog vel må indrømmes et ganske andet spillerum i fremstillingen af begivenheder, i hvilke beskriverne selv eller deres nærmeste frænder havde taget del, end ved optegnelse eller indholdsangivelse af digte, der vare blevne til flere århundreder før skribenternes oldefædre satte fod på Islands grund! Og det er den samme Keyser, som lige foran har med stor omhyggelighed udviklet, hvorledes den mundtlige overlevering fastholdt de nedarvede frugter af en måské tusindårig udvikling, — som nu slutter således: at fordi f. eks. Grottesangen om den danske kong Frode måské først blev optegnet på Island af Snorre i det 13de århundrede, endskönt den må være digtet, — hvor, kan ingen sige — før det 9de, derfor er den et stykke „norsk“ litteratur, der som sådan ikke vedkommer Danmark! Og fordi Voluspå, som han selv antager for at tilhøre det 5te århundrede, først vides opskreven på Island i det 12te, derfor have kun Nordmænd, aldeles ikke Svenskere og Danske, nogen ret til i den at se udtrykket også for deres oldtidstro!¹⁾

¹⁾ At Keyser ikke stod ene med sin eksklusive norske påstand på ejendomsretten til hele den gammelnordiske litteratur, deri indbefattet den ældste i mange århundreder uskrevne, og at vi således ere berettigede til at imødegå disse påstande ikke som en enkeltmands indfald, men som udtryk for en hel nynorsk — vi vove desuagtet at håbe: snart atter forældet og forglemt — separatistisk vranglære, det fremgår f. eks. af forordet til den af P. A. Munch og C. R. Unger 1847 udgivne „oldnorske læsebog“, der begynder: „Den oldnorske eller norrøne litteratur, af hvilken vi her forelægge vore landsmænd en lille eksempelsamling, tilhører udelukkende Norge og dets kolonilande, fornemmelig Island. Hverken Sverige eller Danmark, hvis mundarter kun i de ældste tider og tildels endnu for litera-

At vi for Danmark og Sverig ikke gøre påstand på nogen andél i den literære fortjeneste for den gammelnordiske (islandske) historieskrivning på modersmålet, det er alt oftere udtalt; og på delagtighed i tilblivelsen af nogen anden del af Nordens gamle litteratur, end den ældste folkepoetiske, har der, så vidt vi vide, ikke enten fra dansk eller svensk side i vore dage været gjort påstand; så når der i Danmark og Sverig nu tales om „den oldnordiske litteratur“ i det hele som en „nordisk fællesejendom“, da er denne tale væsenlig et udtryk for den fællesnordiske folkefølelse, hvortil ingen ægte Nordbo burde se skævt, da er talen kun om den frie tilegnelse af alt, hvad Nordens folkeånd har virket, ved Nordmænd og Islændere, som ved Svenskere og Danske, den samme Nordens ånd, der var over vore fædre, og som vi ønske må være over os og over vore børn. Hvem af os der nu er nærmest i slægt med den ånd, der skabte Nordens guder og helte, det må vise sig i, hvem der bedst forstår den og dens krav på folkelig så vel som på videnskabelig og kunstnerisk tilegnelse, fornyelse og forklaring. Det afgøres ikke ved vrede magtsprog; og ved sådanne afgøres ej heller spørgsmål om historiske kendsgerninger. Vi skulle derfor, når vi komme til de af Keyser opstillede grunde for den ældste poetiske literaturs udelukkende norskhed, møde dem så godt vi formå med vore grunde for det modsatte. Men det er da iøjnefaldende, hvor spagfærdig han i det hele optræder, hvor det kommer til stykket med at skulle opstille grunde, ganske forskellig fra den bersærkegang, vi nys så prøver på, hvor han kunde holde sig til almindeligheder og tildels finde skjul bag det ordspil, der kan drives med ordet „litteratur“.

•turens egenlige begyndelse nogenlunde stemmede med Norges, have den ringeste del deri. — Vi ville gjerne betragte det som et glædeligt tegn, at denne fortale er udeladt i den af Unger alene 1863 besørgede 2den udgave af samme bog. — Om P. A. Munchs forskellige selvmodsigende ytringer særlig om Nordens gude- og heltesagn og sange vil der i det følgende blive talt.

Forinden vi gå over til at høre og prøve de af Keyser givne grunde for den her udtalte bestemte afvisning af alle svenske og danske krav på delagtighed i Nordens fornemmelig på Island bevarede oldtidsliteratur og særlig i dets mytisk-heroiske digtning, hvorved det formentlig skal vise sig, at Norge måské endog er det nordiske land, der har den mindste del i denne digtnings tilblivelse, ville vi vende os til N. M. Petersens værk, for at se, hvorvidt det skulde yde nogen modvægt imod den norske anmættelse, ved en kritisk betragtning af Nordens ældste literære mindesmærker, med forsøg til en opgørelse af, hvad der må anses som fællesnordisk, eller endog fortrinsvis må betragtes som Danmarks og Sverigs særlige bidrag til den nordiske fællesejendom, eller ved en historisk påvisning af kulturens og den åndelige virksomheds sandsynlige gang over Nordens lande i hedenskabets dage. Her viser det sig desværre, at vi søge forgæves, da Petersen ingensteds giver nogen sammenhængende udvikling af dette for totalbeskuelsen af „den oldnordiske literatur“ så vigtige æmne, men nøjes med enkelte spredte antydninger, der endda vanskelig lade sig samle under noget klart og omfattende blik på disse forhold.

Petersens almindelige indledning består kun af tre blade (s. 5-11), hvorefter han, under titel af „historisk oversigt“ giver en udførlig beretning om Islands bebyggelse, Islands historie og dets literære mænd (s. 11-74). Man får indtrykket af, at forfatteren kun for en forms skyld, for dog ikke lige straks at begynde med Island, har givet en slags undskyldning for en ordenlig indledning og derpå har skyndt sig snarest muligt at komme op til Island, hvor han først føler sig tryk og vel, og hvorfra han siden kun lejlighedsvis kaster et flygtigt blik tilbage til det øvrige Norden. Straks i indledningens begyndelse finde vi (s. 5) den rigtige sætning, at „litteraturens grundlag er kulturen, begges historie må gå hånd i hånd“; men forfatteren indlader sig slet ikke på den kulturs historie, hvorpå det netop her kommer an: den kultur, som fandtes og i en række af

århundreder havde udviklet sig i Norden, før man kendte noget Island, den kultur, som havde affødt de betydningsfulde åndsværker, der notorisk ere langt ældre end Islands bebyggelse. — „Kultur“, fortsætter han, „må være til, før end den kan gå over i skriftlige mindesmærker, med hvilke litteraturen begynder“. Ja, vist må moderen være til, før end barnet og barnebarnet; men når vi ved „litteratur“ først skulle forstå skriftlige mindesmærker, så er bemærkningen dobbelt overflødig; ti skriftlige mindesmærker (udenfor runeindskrifterne, hvorpå her jo ikke tænkes) haves jo først fra begyndelsen af 12te århundrede. Og ville vi lade den nordiske litteratur begynde med de ældste skriftlige mindesmærker, så må det jo hedde, at Nordens litteratur begynder omtrent samtidig i ethvert af de nordiske lande, i de forskellige dialekter af det alt da opløste ældre fællessprog, og de ældste literære mindesmærker blive da love, homilier, legender, annaler og genealogisk-kronologiske optegnelser; og først langt inde i „litteraturens“ historie komme vi til det, der giver den sit ejendommelige nationale præg; men dette er da, vel at mærke, ikke noget, der først på dette stadium bliver til; nej langt fra! det er for en stor del, endogså i henseende til den form, hvori det fremtræder i den skrevne litteratur (hvilket da særlig gælder om de poetiske sager), langt ældre end denne „litteraturens“ begyndelse! På den måde bliver det da rent umuligt at lade kulturens og litteraturens historie gå hånd i hånd. — Petersen vedbliver: „men om kulturudviklingen i de nordiske lande, i Danmark, Norge og Sverig, før Islands bebyggelse er kun lidet bekendt, og det meste vi derom vide må øses af senere „islandske skrifter“. Hertil må for det første bemærkes, at vi nu foruden hine „senere skrifter“ have en vigtig kundskabskilde i de for kulturhistorien og etnologien vigtige resultater, som vore dages oldforskning allerede har bragt og stadig forøger, og hvoraf dog kan læres ikke så lidt om vore fædres liv og sæder og ydre kultur mindst i seks hundred år før Islands bebyggelse, samt om deres stadige forbindelse med fremmede folkeslag, — hvorved blandt andet vindes et bestemt

bevis imod den nynorske historiske skoles fiktioner om „Norrønestammens“ indvandring i Norge langs med Ishavet og dens deraf følgende, måske tusindårige isolatjon fra al fremmed påvirkning; — og for det andet, at forfatteren her synes på forhånd at opgive muligheden af at udlede bestemte resultater for historien om den nordiske folkestammes forud for Islands bebyggelse liggende åndskultur af denne kulturs egne literære mindesmærker, som vi have i den mytiske og heroiske digtning.

„Der må imidlertid“, fortsætter Petersen (s. 5-6) „have været en viss kulturgrad i de nordiske lande för Islands opdagelse. Vi finde den overalt i nærheden af de store vande: i Sverig ved Mælaren, i Norge ved Throndhjemsfjord, ved fjordene imod vesten, ved Vigen imod syden, i Danmark ved Isefjorden, ved Limfjorden, ved Slien. Overalt blev der anlagt faste stæder, og ved siden af de flygtige søkonger findes faste kongehirder, Lejre (Hleiðr) i Sælland, Lade (Hlaðir) i Throndhjem. Der var konger, helte og heltegerninger, sikkert var der da også skjalde. Der var store folkekampe: imellem Daner og Angler med det nordtyske folk Hunerne; senere i Norden selv imellem Daner og Sveer i det store Brávallaslag. Tilvisse bleve da disse folkekampe forevigede i episke digte. Brudstykker deraf haves endnu. Der var også en enhed i denne kultur, hvilken giver sig tilkende i et fælles sprog, kaldet den danske tunge (dönsk tunga) eller det norske mål (norrøna), og i en fælles nordisk mytologi“. Dette er desværre omtrent alt, hvad Petersen i sin indledning siger om den ældste nordiske kultur. Efter på samme side at have nævnet runeindskrifternes tilværelse, når han, endnu på samme side, til vikingtiden (9de årh.), og det hedder da, at — „en kultur var i færd med at udvikle sig“ (!).

Også hos Keyser (s. 12) finde vi denne samme urimelige anskuelse af vikingfærderne i 9de og 10de århundrede, der, i forbindelse med dannelsen af „de tre større riger, Norge, Sverige og Danmark“ (samlingen foregik for resten

som bekendt i omvendt orden), samt — kristendommens indførelse, opstilles som begivenheder, der „mægtig fremskyndede“ Nordboernes „selvstændige og ejendommelige åndsudvikling“; skönt det måtte synes indlysende, at det hedenske Nordens „selvstændige og ejendommelige åndsudvikling“ ikke kan begynde med eller indledes ved vikingtiden og da endnu mindre ved kristendommens indførelse, men at den i særdeleshed udfolder sig i mytologien (f. eks. i et digt som Voluspå, som Keyser sætter til 5te årh.) og i den storartede heroiske digtning, der åbenbart er ældre end vikingtidens begyndelse; så det altså viser sig, at det hedenske Nordens rigeste åndstid, dets literære guldalder, der falder sammen med den af oldforskningen såkaldte ældste og mellemste jernalder, den er netop udløben ved vikingtogenes indtrædelse sidst i 8de århundrede, så vikingtiden kan i det højeste blive det gamle Nordens literære sølvalder, med den ældste, måské fornemmelig norske skjaldedigtning, allegori og genealogi og begyndende sagadannelse, hvorpå først senere, efter at den ved de politiske omvæltninger og den religiøse overgang foranledigede gæring har sat sig, følger i folkeverdenens yderste udkant, på Island, en eftersommer, der blandt andet benyttes til at bringe i hus, hvad sankes kan af de svundne tiders gyldne høst. Således viser den oldnordiske literaturs historie sig, set i idéens lys; og i enhver anden belysning er al historie, hvad Petersen (s. 75) kalder „et uendeligt kaos“.¹⁾

Ved slutningen af sin korte indledning, forinden Petersen går til Island, for at blive der med det samme, får han dog (s. 10) sagt så meget som, at „Danmark og Sverig „have haft deres del i den almindelige nordiske „kultur“; men han föjer til: „de have dels modtaget, „dels bevaret den“, og „ved kristendommens ind-

¹⁾ Dette må være meningen; der står rigtignok •et uendeligt knor•; men korrekturen er netop her, som flere andre steder, meget slet, så der også i den tredje linje efter står •fuldstændige• isteden for ufuldstændige.

„førelse bleve de fleste af disse minder udslettede“. Det sidste er måske sandt, navnlig for Sverigs vedkommende; men hvordan kan det i samme åndedræt siges, at de „bevarede“ en kultur, hvis minder strax efter udslettedes? Og hvad skal det sige, at de have „modtaget“ den? Af hvem? Skal dermed menes, at de ikke selv have bidraget til og deltaget i denne kulturs udvikling? Dette kan ikke være Petersens mening; men således lader det sig opfatte. På samme side bliver Saxo netop nævnet, men heller ikke mere, og derefter hedder det: „de tvende literære hovedminder i Sverig og Danmark om nordisk kultur ere derfor kun runeindskrifter og landskabslove. De første vidne om „den fælles nordiske tunge“. Her bliver forfatteren atter hængende i sin uheldige bestemmelse af „litteratur“ og „literære minder“. Keyser bruger vel også ordet „litteratur“ på samme måde alene om skrevne sager (hvilket yder ham en ikke ringe tilsyneladende fordel ligeover for danske og svenske arvekrav); men han giver da ved siden deraf — på sin måde — en udsigt over den forudgæede, til den mundtlige tradition betroede literære produktjon.

För vi her atter forlade Petersens værk, må vi dog ikke glemme de omtalte flygtige henblik til den udenfor Island og forud for dets bebyggelse udviklede åndsvirksomhed. Det hedder herom side 28:

„Det stof til en litteratur, der under heden-skabet var samlet på Island, tildels fra alle nordiske lande, blev under kristendommen bevaret og be-
riget, ordnet og ved skrift overgivet til efterverdenen“.

Side 130 finde vi dette:

„Gå vi udenfor Eddaerne, så stå vi ligesom uden vej og sti for os. Digtene findes vidt og bredt adspredte omkring i sagaerne, uden vejledning til at ordne dem, uden oversigt over deres beskaffenhed. Var jeg en Islænder, så vilde jeg samle dem i én eller flere samlinger efter deres indholds beskaffenhed, med en almindelig indledning. Nu skal jeg kun forsøge en oversigt over det vigtigste, det mest fremtrædende.

„Betragtning efter de poetiske tidsaldre og folkene, to afdelinger: den forhistoriske og den historiske. Ved den første danner Danmark åbenbar grundlaget: Frode (hel mytisk), Rolf Krake (halv mytisk), Ragnar Lodbrok (mytisk-historisk). Denne tid altså med de digtere, som høre til den (Starkad, Brage den gamle). — Den anden, den historiske tid. Her dannes åbenbar grundlaget med Norge“.

Overensstemmende hermed hedder det side 188-89:

„Nybyggerne [på Island] bragte mange minder med sig fra deres forrige fædreland og fra hele Norden og Bretland. Skaldekunsten [d: den kunstig udviklede skjaldedigtning?] var udviklet i Norge, uden tvivl også i Danmark, før Harald Hårfagers tid. Der var sange om Volund, om Helgerne, om Volsunger og Gjukunger, Grottesangen om kong Frode, Bjarkemålet om Rolf Krake. Alt det var en fælles nordisk ejendom, og meget deraf må nybyggerne have ført med sig til Island, hvor det bevarede i hukommelsen, indtil brudstykker deraf bleve opskrevne“.

Heri findes da klarlig antydning den hovedbetragtning, som vi ansé for den rette med hensyn til de poetiske lævninger fra den såkaldet forhistoriske tid, ligesom også af Danmarks og Norges stilling til oldtidens digtning. Det er kun skade, at det er blevet ved antydninger, der endda forekomme således adspredte, at de ikke let findes, og navnlig, at dér hvor man vilde søge den, nemlig i indledningen, dér findes andre ytringer, som let kunde tydes i aldeles modsat retning. Vi kunne altså ikke møde de norske påstande med en henvisning til Petersens værk, men nødes til efter bedste evne at bestræbe os for at stille disse forhold i deres sande lys.

V.

Vi vende altså tilbage til Keyser og hans påstand på udelukkende ejendomsret for Norge til alt hvad der er bevaret i det gamle sprog af Nordens mytiske og heroiske folkedigtning fra hedenold. Side 118 begynder han sin mere

end halvandet hundrede sider lange udsigt over denne digtning med overskrift: „De ældste norske skaldeværker uden forfatternavn.“ Her er da påstanden også straks udtalt med rene ord, at „den såkaldte ældre Edda er en samling af gamle norske kvad“, og disse „må allerede fra oldtiden af være tænkte på en måde som folkeåndens værker, hvilke ingen enkelt personlighed kunde til egne sig æren af at have skabt, men hvilke hele det norske folk tilegnede sig som åndsfostrer, udsprungne af dets folkeejendommelighed, knyttede til eller snarere atter indsugede i dets folkeliv og uadskillelige fra dette.“

Dette var det nu, som skulde bevises eller dog støttes med meget „antagelige grunde“, da det dog på forhånd må have formodningen imod sig, at en enkelt del af et større hele fra først til sidst, gennem et tusind år eller så, skulde uafsluttelig have været i ånde og draget det hele læs. Keyser forhaster sig ikke med at give sine grunde; påstanden får god tid til at virke som ubestridelig forudsætning, indtil han endelig side 269—71 — efter på en meget tilfredsstillende måde at have udviklet, hvorfor „man må ansé eddadigtenes oprindelse fra en tidsalder ældre end Harald Hårfagers dage, ældre end midten af det 9de århundrede, for at være bevist med så gode grunde, som man i en sag af den beskaffenhed kan fordre“, — udtaler sig som følger:

„Endnu kan et spørgsmål med hensyn til eddasangene opkastes, hvilket her ikke kan lades uberørt, og dette er: hos hvilket af de tre skandinaviske folkefærd, hos Nordmændene, Svearne eller Dancerne, de ere digtede. Om Island kan her, efter hvad tidligere er anført, ikke blive tale, da sangene må antages for ældre end dette lands bebyggelse. Til besvarelse af dette spørgsmål kan man anføre følgende:

„1) Sproget i digtene er det gammelnorske, det sprog, som i en historisk tid og på den tid, da en litteratur i det fremstod, bevisligen var ejendommeligt for Norge og sammes bilande, men afvigende fra det daværende svenske og danske. Skulde man antage, at noget af disse kvad var

„digtet udenfor Norge, i Sverige eller Danmark, da måtte
 „dette være sket i en tidsalder, da endnu sproget i sin
 „gammelnorske (1?) form uforvansket levede hos alle de tre
 „grene af den skandinaviske folkestamme. Men da kommer
 „man — forudsat naturligvis, at en sådan sprogeenhed i
 „folkestammen nogensinde efter dens indvandring i Norden
 „har fundet sted, hvilket jeg for resten, som forhen ytret,
 „er tilbøjelig til at tro, — op i en tidsalder, da det er
 „vanskeligt, om ikke umuligt, at skelne de tre nævnte grene af
 „stammen fra hinanden, da de skandinaviske folkefærd næppe
 „selv havde noget begreb om forgreningen eller hver enkelt
 „grens begrænsning; ti det var jo egentlig de tre nordiske
 „rigers oprettelse, som først gav denne begrænsning
 „skarphed og så at sige gjorde den bemærkelig for folke-
 „stammen selv. Her tabe vi altså enhver ledetråd, hentet
 „fra folkeejendommeligheden, og det vilde under en forud-
 „sætning som den anførte være unyttigt at gruble over, om
 „et digt var forfattet på Hålogaland eller i Skåne, da det
 „dog var sikkert, at de nordgermaniske beboere på begge
 „steder i grunden regnede sig for ett folkefærd i videre be-
 „tydning. Antager man derimod, at digtene ere blevne til
 „i en tidsalder, da de tre grene af den skandinaviske folke-
 „stamme allerede havde begyndt at skelne sig fra hinanden
 „ved sproguligheder, om end ikke ved bestemte politiske
 „grænser, da må naturligvis digtene i sin nuværende
 „form antages at have hjemme hos den gren af stammen,
 „med hvis sprog de tale, altså hos den norske.

„2) Digtenes fremstilling både af asamyterne og af de
 „heroiske sagn stemmer ganske med den fremstilling af
 „samme, som genfindes både i de norske skaldeværker og
 „i de norske historiske sagn fra hedenold; hvorimod man i
 „de gamle danske sagn, der ere os bevarede hos den
 „danske historieskriver Saxo Grammaticus, finder flere af
 „dem forskellig fremstillede, til eksempel Baldersmyten og
 „sagnet om Jörmunrek (hos Saxo Jarmerik). Det samme
 „spores også i de gamle svenske sagn, skönt mindre

„tydelig, da disse kun i ringe tal og i en mere forvansket
„form ere os bevarede.

„3) De naturskildringer, som forekomme i eddadigtene,
„pege næsten altid, og det med bestemthed, hen på, at et
„hårdt fjældland, som Norge er, har stået digterne for øje;
„ja digternes fremstilling af Thorsmyterne synes næppe at
„have kunnet udgå andensteds fra.

„4) Endelig give enkelte af digtene, dels i sit ind-
„hold, dels i sin benævnelse, en bestemt hentydning på
„Norge som deres hjem. Således er Hyndluljod ifølge sit
„indhold bestemt norsk, og det herlige digt Atlamål be-
„nævnes i samlingen det grønlandske, hvilket, som alt be-
„mærket, ikke kan betegne andet, end at det har haft sit
„hjem i det norske landskab Grönland. Disse vink, skönt
„i sig selv ikke afgørende, uden for de enkelte digte, som
„de særligen angå, ere altid af stor vigtighed, da ikke et
„ eneste lignende vink gives med hensyn til Sverige eller
„Danmark som deres fædreland.

„Man tør vel således påstå, at endogså sproget fra-
„regnet antagelige grunde tale for digtenes oprindelse
„i Norge, medens ingen grunde kunne siges at hjemle
„Sverige eller Danmark ejendomsretten til dem. At de
„heroiske digtes æmne for en stor del, ja for største delen,
„drejer sig om begivenheder, hvis skueplads må søges i
„Danmark eller i søndenfor Danmark liggende lande, be-
„viser naturligvis ikke mere, end at sagnet over Danmark er
„kommet til Norge; det beviser ikke, at sagnet i Danmark
„har modtaget den poetiske form, hvori det i eddadigtene
„fremtræder. At Svearne i Sverige og Danerne i Danmark
„have haft den største del af hine mytiske sagn i deres
„grundtræk tilfælles med Nordmændene i Norge, er sikkert;
„men lige så sikkert bliver det vistnok, at hvert af de tre
„skandinaviske folkefærd har haft sin særegne, indbyrdes
„ikke lidet forskellige fremstilling af dem, og at den frem-
„stilling, som i den ældre Edda er os bevaret, er den for
„Nordmændene og Norge ejendommelige.“

Dette er altså Keysers beviser for eddakvadernes og i

det hele for den ældste folkelige mytisk-heroiske digtnings norskhed. Over tonen i denne bevisførelse kunne vi ikke føre nogen klage; den er så påfaldende mild og spagfærdig og ligner så lidt den højtalende indignation, hvormed Keyser forhen på flere steder i sin bog har afvist alle ikke-norske krav på lod og del i denne digtning, og den trodsige sikkerhed, hvormed ellers heltigennem Eddas og alt derhen hørendes norskhed har været påstået og forudsat, at det ikke alene må vække forundring, men også en stærk formodning om, at om end forfatteren forud har gjort sine urimelige påstande i god tro, i det hans patriotiske lidenskab gjorde ham blind for hans egen sags svaghed, så har han dog nok her, hvor det gjaldt om at gå nærmere ind på sagen, selv fået en anelse om denne svaghed, den han dog så godt som muligt søger at dække ved en række af grunde, til hvis beviskraft han ikke selv kan have nogen synderlig tro, og som, om de end i sig selv vare urokkelige, endda ingenlunde vilde have bevist det, der skulde bevises og stadig er forudsat som den ene sande og saliggørende lærdom. Vi skulle nu tage disse grunde for, én efter anden, og kun forandre ordenen, således at vi gemme Keyser's 2den grund til sidst, fordi vi til den ville knytte en længere positiv udvikling.

Først altså Keyser's 1ste eller sproglige grund. Vi må da begynde med den tilståelse, at vi ligeover for den virkelig befinde os i en betydelig forlegenhed, fordi denne grund er i den grad en skingrund, at den ikke kan blande nogen, der véd mindste besked om sagen og formår at tænke, ja blot formår at læse og forstå, hvad Keyser selv har skrevet i denne bog.

„Sproget i digtene“, siger Keyser, „er det gammel-norske, det sprog, som på den tid, da en literatur [o: en skreven literatur] i det fremstod, bevisligen var ejendommeligt for Norge og sammes bilande [her: Island], men afvigende fra det daværende svenske og danske.“ Dette er da en højst overflødig og uvedkommende bemærkning, da det er indlysende, at det for spørgsmålet om disse digtes

hjemsted er aldeles ligegyldigt, hvilken sprogform der var rådende i Danmark eller Sverig, dengang da de, i 12te og 13de århundrede, bleve opskrevne på Island, men alene kan være af betydning at vide, hvilken sprogform der var rådende i de nævnte lande, dengang de bleve forfattede — måske netop der — og dengang de — måske direkte derfra — kom til Island. Keyser fortsætter: „Skulde man antage, at noget af disse kvad var digtet udenfor Norge, i Sverig eller Danmark, da måtte dette være sket i en tidsalder, da endnu sproget i sin gammelnorske [mon dog ikke rettere her: gammelnordiske?] form uforvansket levede hos alle de tre grene af den skandinaviske folkestamme. Men da kommer man — forudsat naturligvis, at en sådan sprogénhed i folkestammen nogensinde efter dens indvandring i Norden har fundet sted, hvilket jeg for resten, som forhen [s. 28—29] ytret, er tilbøjelig til at tro — op i en tidsalder, da det er vanskeligt, om ikke umuligt, at skelne de tre nævnte grene af stammen fra hinanden, da de skandinaviske folkefærd næppe selv havde noget begreb om forgreningen eller hver enkelt grens begrænsning; thi det var jo egentlig de tre nordiske rigers oprettelse, som først gav denne begrænsning skarphed og så at sige gjorde den bemærkelig for folkestammen selv. Her tabe vi altså enhver ledetråd, hentet fra folkeejendommeligheden, og det vilde under en forudsætning som den anførte være unyttigt at gruble over, om et digt var forfattet på Hålogaland eller i Skåne, da det dog var sikkert, at de nordgermaniske beboere på begge steder i grunden regnede sig for ett folkefærd i videre betydning.“ — Hvortil dog alle disse omsvøb om mulige antagelser og forudsætninger og disses konsekvenser? Mon de opstilles for at komme til sandheden eller for at komme fra den? — Ja, ganske vist, „under en forudsætning som den anførte“, det vil sige: under forudsætning af 1) hvad Keyser selv, for at bruge det svagest mulige udtryk om en vitterlig og unægtelig sandhed, erklærer sig for „tilbøjelig til at tro“, at der engang har været sprogénhed i Norden,

og 2) at disse digte ere fra en tid, da denne sprogénhed herskede, hvilket vi straks skulle se at Keyser ligeledes er „tilbøjelig til at tro“, det vil sige: ikke kan nægte og (for at kunne lade Island være hélt udenfor) heller ikke vil nægte, — så vil det være „nyttigt at gruble over“ at udfinde sproglige grunde til at bestemme den ene eller den anden del af Norden som disse digtes hjemsted. Men der gives også andre grunde, andre både ydre og indre kriterier, som det vel kan være umagen værd „at gruble over“, ikke for at tvistes om tom og forfængelig „ære“, men for at få rede på den nordiske folkestammes egen tidligere åndshistorie. Og det komme vi også til at betragte, når vi følge Keyser over til hans øvrige „grunde.“

Keyser fortsætter: „Antager man derimod, at digtene „ere blevne til i en tidsalder, da de tre grene af den „skandinaviske folkestamme allerede havde begyndt at skelne „sig fra hinanden ved sproguligheder, om end ikke ved „bestemte politiske grænser, da må naturligvis digtene i sin „nuværende form antages at have hjemme hos den gren af „stammen, med hvis sprog de tale, altså hos den norske.“ — Det var der, vi skulde hen. Og den sag er jo klar nok: „antager man“ noget åbenbart urigtigt og bygger videre på en sådan antagelse, så må konklusjonen naturligvis også blive splittergal; men Keyser er jo ikke den „man“, der antager noget sådant; thi han véd meget godt og har omhyggelig bevist, at den digtning, om hvilken her er tale, den er „ældre end Islands bebyggelse, ældre end Harald Hårfagers dage, ældre end midten af det 9de århundrede.“ Og han véd jo også meget godt, at sproget i det 9de århundrede ikke var et andet i Danmark og Sverig end i Norge. Vi tro derfor at kunne spare os og vore læsere beviset for en så vitterlig og unægtelig kendsgerning og at kunne nøjes med at anføre et så uvilligt vidne som P. A. Munch, der ellers altid trolig hjalp Keyser med at gøre det mest mulige ud af enhver ulighed og det mindst mulige ud af fællesskabet mellem Nordens folk, og hans ord ere disse: „De ældste sprogprøver, som vi af runestenene i

„de tre nordiske riger lære at kende, vise en sådan overensstemmelse i sprog, at man snarere kan kalde det identitet, så at distinktion i hine tider, hvis de forskellige benævnelser [v: Nordmænd, Svear, Gauter og Daner] ikke have sin grund i blot tilfældige territoriale adskillelser, kun må have bestået i ubetydelige dialektforskelligheder i udtalen.“ (Ann. f. nord. oldkynd. 1848, s. 232.) Om disse runeindskrifter siger Munch (sammesteds s. 275), at næppe nogen af dem med sikkerhed kan sættes længere tilbage end til det 9de århundrede. Men hvad her er sagt om „sproget på runestenene“ er jo ikke alene sagt om dem fra det 9de, men også om dem fra det 10de og 11te århundrede, der have ganske det samme sprog. Når nu altså Keyser véd, at digtene ere langt ældre end den sproglige adskillelse, hvad skal man da dømme om denne hans 1ste sproglige grund for deres specifikke norskhed, om den kunstige opstilling af et „antager man“ — hvad han selv ikke antager, og hvad han som videnskabsmand må erklære for åbenbart urigtigt, — og en dertil knyttet slutning: „da må naturligvis digtene antages at have hjemme“ i Norge? Vi ønske ikke at give noget ligefremt svar på dette spørgsmål. Hellere ville vi, för vi følge Keyser videre, gøre et par små bemærkninger om eddadigtenes sprogform.

Sproget i en mundtlig bevaret litteratur vil altid i visse henseender, nemlig i alt hvad der henhører under lydlæren og tildels også i sine grammatiske former, følge med tiden, hvorimod det meget længe kan fastholde en stor mængde arkaismer så vel i ordforrådet som i visse i den poetiske form dybt indgrode grammatiske egenheder. Begge dele gælder også om Nordens oldkvad. Ganske således som de foreligge, opskrevne på Island i 12te og 13de århundrede, kunne de alene have lydt dengang i islandske munde; men ord til andet således som de der foreligge kunne de have lydt i ethvert nordisk land ikke alene i det 9de århundrede og endnu et par århundreder efter, men efter al sandsynlighed flere hundredår tidligere. Hvor Munch i Ann. f. nord. oldkynd. 1846, s. 244 vil fremstille udseendet

af det oldnordiske sprog „i dets allerførste stadium“, hvor- med han mener runestenenes sprog fra 9de århundrede, gengiver han de linjer af Völuspá, som i normal gammel islandsk-oldnordisk form skrives:

Ek man jötna ár of borna
þá er forðum mik fœdda höfðu.

således:

Ik man itna ár uf burða
þá is furþum mik fóþþa hafðu.

De lyde nu i en islandsk mund som så:

Jæg man jötna awr áv bådna
þaw ær fårdøm meg fajdda höbðe.

I Danmark kunde de endnu i det 12te århundrede have lydt:

Jak (eller Æk) man jatna ár um borna
þá er forðum mik fœdda havðu.

Og i Norge måtte de samtidig lyde netop ligesom i Danmark, kun at måské selvlyden i „fœdda“ lød lidt anderledes. Hvor intetsigende må da ikke de fra sproget hentede grunde være, der ville afskære muligheden af, at Island umiddelbart fra Danmark endnu lige til det 12te århundrede kunde modtage oldtidskvad, ligesom det alt da derfra mundtlig modtog middelaldersviser? Saxo kendte jo endnu folk, der kunde de gamle Bjarkemål udenad, og han oversatte dem på Latin efter deres tilsagn, medens kun et par stumper i oldsproget ere reddede i islandske bøger. Det er en velbekendt sag, at den i Norden i middelalderen indtrådte sprogadskillelse ikke kan være begyndt før i løbet af det 11te århundrede og da først åbenbarer sig i de fælles-nordiske, på runestenenene forekommende og endnu i Dalarne og på Gulland så vel som i norske dialekter og i Nyislandsk bevarede tvelyds overgang til lange enkeltselvlyd i Svensk og Dansk, medens medlydsystemet endnu en tid lang forblev uforandret i Dansk og med en enkelt modifikation (bortfald af þ) endnu den dag i dag har vedligeholdt sig i Svensk

så vel som i Islandsk, og de grammatiske endelser holdt sig væsenlig uforandrede i Dansk i 12te, i Svensk ind i 14de århundrede. Vil nu vel nogen vove at påstå, at disse afvigelser skulle kunne afskære muligheden af en fortsat ordret mundtlig forplantelse og overførelse fra land til land af oldtidens sange? Og hvad det her kom an på, var jo endda ikke de sproglige tilstande i Norden i det 12te, men dem i det 9de århundrede!

Den anden sproglige bemærkning, som vi her skulle tillade os at indskyde, er denne. Keyser lægger jo (skönt i modstrid med sin egen fastsættelse af kvadenes alder) megen vægt på den sprogform, der herskede i Norge og på Island, dengang den skrevne litteratur der fremstod. Det fortjener derfor at bemærkes, at de pågældende oldkvad bevislig må være forfattede i en sprogform, der i visse punkter afveg fra den norsk-islandske ikke alene i det 12te men allerede i det 10de århundrede, medens den heri stemmer overens med Dansk og Svensk indtil den dag i dag. Et sådant punkt, der griber anderledes dybt ind i den digteriske sprogform end forskellen mellem tvelyd og lang selvlyd, er denne.

V som forlyd foran r er bortfaldet i Norsk-Islandsk så tidlig som det 10de århundrede. Dette bevises ved en række af digtersteder, såsom:

Egil Skallagrimsson: görðum reiðir róstu
 — reið se rögn ok Óðinn
 — ríks konungs | reiði fengna
 Eilif Gudrunsson: **Reiðr stóð Rösku bróðir**
 Torf-Einar: rekit hefik Rögnvalds dauða
 Eyvind skáldaspillir: nú er þat er rekr á rakna
 Thorbjörn hornklofi: ræsinaðr ok rausnar
 rak vebrautar nökkva.

Ja, endogså et vers, der skal være af Brage den gamle fra begyndelsen af 9de århundrede, har:

reiðr at Reifnis skeiði.

Denne norske ejendommelighed fik som sagt aldrig magt i Sverig og Danmark, hvor vi endnu have både vred

og vrang, vrag og vrage. I eddakvadene finde vi nu en række steder, hvor stavrimet kræver *v* foran *r*, men hvor den islandske skriver og vistnok allerede den islandske tradition har bortkastet det¹⁾:

Hávamál 31: en at virði (v)rekask

Vafþrúðnismál 53: þess mun Viðarr (v)reka

Þrymskviða 1: (V)reiðr var þá Vingþórr

Lokasenna 15: vega þú gakk | ef þú (v)reiðr sèr

— 18: vilkat ek at it (v)reiðir vegisk

— 27: ok væri þá at þèr (v)reiðum vegit

Fáfnismál 7: sæi maðr þik (v)reiðan vega

— 17: hvar skulu (v)reiðir vega

Atlakviða 2: vín í valhöllu | (v)reiði sásk þeir Húna

— 13: (v)ráku þeir vandstyggva | völlu algræna.

Ja, endogså Sólurljóð, der må tilhøre den første kristne tid, har haft *v* foran *r* i (26):

(V)reiðiverk | þau þú unnit hefir.

Derimod finde vi mærkelig nok i Atlamál, der uden tvivl er det yngste blandt Eddas heroiske kvad, og som flere grunde kunne tale for at hense til Norge, hvor det efter Keyzers mening (s. 228) kan være digtet i det 9de århundrede, *r* isteden for *vr* brugt som rimstav:

4: rúnar nam at rista | rengdi þær Vingi

54: röskr tók at rœða | þótt hann reiðr væri

78: skömm mun ró reiði | ef þú reynir gerva.

Vi lægge imidlertid fra vort standpunkt ingen videre vægt herpå for de kvads vedkommende, der må være ældre, tildels langt ældre end 9de århundrede, altså fra en tid, da man lige så fuldt i Norge som i det øvrige Norden kunde udtale *v* foran *r* (som man endnu kan i Thelemarken); men denne lille bemærkning kan tjene til at vise, hvor overfladisk Keyser her tager det med „sproget“ i oldkvadene, og hvor nøjsom han er med grunde, når de blot med noget skin kunne synes at tale for hans yndlingsidéer. Ti med

¹⁾ Versetallene i de her og herefter anførte eddakvad følge Svend Grundtvigs endnu ikke udkomne håndudgave af den ældre Edda.

det her anførte for öje måtte Keyser da have sagt: „Antager man, at digtene ere blevne til i en tidsalder, da de tre grene af den skandinaviske folkestamme havde begyndt at skelne sig fra hinanden ved sproguligheder, da må naturligvis digtene antages at have hjemme hos den gren af stammen, med hvis sprog de tale, altså“ — ikke hos den norske, men hos den svenske eller danske.¹⁾

Keyser's 2den (mytologiske og sagnhistoriske) grund ville vi som sagt gemme til sidst, fordi vi agte at dvæle noget længere ved den. Hans 3dje (landskabelige eller naturvidenskabelige) grund lyder således: „De naturskildringer, som forekomme i eddadigtene, pege næsten altid, og det med bestemthed, hen på, at et hårdt fjældland,

¹⁾ For at undgå enhver mistydning tro vi at burde bemærke, at ordet *róg* med dets afledning *rægja*, der oprindeligt har haft *vr* (got. *vrohjan*) allerede forekommer uden *v* og rimes som *r* i flere eddaskvad (Lokas. 55. Helgakv. Hund. II, 27. Atlakv. 29; måske også Atlakv. 31. Helgakv. Hjörv. 6. Sigdrífumál 37), ligesom det også er meget muligt, at vi i Helgakv. Hjörv. 20—21 have ordet *reini* (hingst) rimet som *r*, skönt det oprindeligt har *vr* (svensk *vråna*, dansk *vrinsk*, at *vrinske*, en *vrinsker*); og endelig vil der muligvis kunne findes flere ord i eddasangene med oprindeligt *vr* behandlede som ord på *r*. Dette vilde imidlertid i det højeste kunne bevise, at disse steder i den senere (norske eller islandske) tradition havde undergået nogen ændring fra det oprindelige; hvorimod *vr* ikke vel i Norge eller på Island kan være indbragt efter det 10de århundrede. Også bør bemærkes, at *vr* som forlyd virkelig findes på to steder i Snorra-Edda:

I, 504; *vildið vröngum ofra | vágs hyrsendir ægi*

II, 132: *vröngu varar gunnis | varar lungs of stunginn.*

Det første står i et vers af Brage (fra 9de årh.), det andet skal være af Egil (904—90). Da begge disse skjalde på andre steder bortkaste *v* foran *r*, så kan en enkelt benyttelse af den ældre form da kun vise, at denne var dem bekendt fra ældre digtning og endnu kunde bruges i en snæver vending eller hvor man ønskede at anvende en alt tidligere yndet ordføjning. (Jfr. Sn. Edda, II, 134.) Det står da lige fuldt fast, at i det 10de (måske allerede i det 9de) århundrede var *vr* i det norsk-islandske højere sprog ombyttet med *r*, og *Atlamál*, som af Keyser antages for digtet i Norge i 9de århundrede, har jo også gennemgående *r* for *vr*.

„som Norge er, har stået digterne for øje; ja digtenes „fremstilling af Thorsmyterne synes næppe at have kunnet udgå „andensteds fra.“ Det er ikke vor hensigt at ville indvende noget imod den lille indskudssætning: „som Norge er“; vi ville ingenlunde benægte, at Norge er „et hårdt fjældland“; men det forekommer os rigtignok, at denne sætning kommer til her at spille samme rolle som (i den bekendte vise) Norges klipper på den yderste dag: som det eneste af denne Keyser's naturgrund, der kan bestå for en nøjere prøvelse.

Der findes i eddadigtene intet, der kan kaldes „naturskildring“: hvad enten de bevæge sig i himlen eller på jorden, i Asgård, i Jættehjem eller i Mandhjem, så skildre de ingensteds de synlige omgivelser. De spredte antydninger af naturforhold ere for det meste så svævende og almindelige, at der ikke af dem kan udledes nogen rimelig slutning om den naturlige beskaffenhed af digtenes hjemsteder. Men om det endogså skulde fremgå af dem, at de undertiden havde haft for øje om end ikke „et hårdt fjældland, som Norge er“, så dog et land, hvori der fandtes fjælde og klipper, så var det derfor ikke sagt, at det var Norges fjælde, der havde stået deres forfattere for øje eller tanke: Sverig og de gamle danske lande øst for Øresund have også deres del af stene og klipper, mere end der findes i alle eddakvadene. Og da Keyser her tager de heroiske og mytiske kvad under ett, kan det ikke ses, om han måske også regner „Rinens fjælde“ med til Norges klipper. P. A. Munch har engang fået et andet indtryk eller indfald: han fandt i den nordiske gudelære „umiskendelige spor af Germanernes, således også af vore forfædres tidligste ophold i østligere egne“; han kommer ved dens „naturbeskrivelse“ til at tænke på Uralbjergene og de egne, hvor Volgafloden flyder. (Det norske folks hist. I, 1, s. 161; jfr. Ann. f. nord. oldk. 1846, s. 58—59.)

Det er da skade, at Keyser ikke her har givet nogen antydning af, hvilke steder i eddadigtene han især tænker på. Hovedstedet må dog formodentlig være det samme, som

P. A. Munch anfører (Fornsvenskans och Fornnorskans språkbyggnad, s. XVII), nemlig Hávamål 90: „Så er falske kvinders elskov, som man ager på glatis med ubroddet fole, eller sejler i storm med skib uden styre, eller som når halt skal fange ren på fjældet i tøvejr (*eda skyli haltr henda hrein á þáfjalli*). Herom siger Munch: „Huru litet „ätminstone Hávamål, ett af de största och vackrasta qväden „i den äldre Eddan, passar på svenska förhållanden (att icke „tala om danska), i tidhvarf, då verkliga Svear bodde i „Svealand, ses bland annat af v. [90], der talet är om att „hemta rendjur från fjell, der snön är upptöad. I historiska „perioden har renen aldrig nått de svenska folkländerna „omkring Mälaren, då dess natur är att söka de höga träd- „lösa fjellslätterna, der renmossan vexer, och dylika fjellslätter „funnos icke i gamla Sverige, utan endast i gamla Norge.“ I dette ene tilfælde forholder det sig virkelig så, at der er sandsynlighed for, at disse to linjer kunne have hjemme i Norge, eftersom rendyret vel engang har færdedes både i Skåne og på de danske øer, men synes der alt at være uddød i en meget fjærn fortid; medens Cæsar dog endnu traf renen i Tyskland, hvor Germanerne gik klædte i dens skind (de bello Gall. VI, 21), og den endnu senere skal have levet i Pyrenæerne. Men indrømmelsen af, at de anførte linjer sandsynligst må tilhøre Norge, er efter sunde kritiske prinsipper meget langt fra at medføre, at Hávamål i sin helhed skulde kunne erklæres for norsk arbejde, og det så meget mindre, som disse linjer åbenbart ikke ere organiske i digtet, men høre til den række af ordsprogsvers (81—83, 85—88, 90), der ikke engang have verselag tilfælles med resten af digtet, og som skyde sig ind imellem ægte vers af beslægtet indhold og skille ad, hvad naturlig hører sammen, hvorfor der er al god grund til at antage dem for oprindelig at være Hávamål ganske uvedkommende og først indløbne deri i den senere tradition. Her skal intet stikkes under stol. Da Keyser ikke siger os, hvilke steder i eddasangene han

lægger til grund for sit almindelige udsagn, så må vi fremdrage alt, hvad han kan have tænkt på.

Foruden på dette sted findes i Hávamál fjælde nævnet to gange, nemlig i v. 3: „Til mad og klæder trænger den mand, som over fjæld har faret (*matar ok váða er manni þörf þeim er hefir um fjall farit*“; jfr. dog v. 18: *er hefir fjöld um farit*); og i v. 116: „om dig lyster at fare på fjæld eller fjord (*á fjalli eða firði ef þik fara tíðir*).“ I Völuspá 52 hedder det om dværgene ved Ragnaroks nærmelse, at de bjærgvise stönne for deres stendöre (*stynja dverggar fyr steindurum veggbergs vísir*)“; ved verdens undergang hedder det i v. 56, at „stenbjærg styrt (*grjótbjörg gnata*)“, og i v. 64 siges om örnen, at den, da jorden atter løfter sig af havet, „fanger fiske på fjældet (*sá er á fjalli fiska veiðir*).“ Vi bör vel ej heller glemme at nævne „Gnípahellir“ og „Niðafjöll.“ I Vafþrúðnismál 21 og i Grímnismál 40 siges, at jordens bjærg ere skabte af Ymes ben (*ór beinum björg*), i Lokasenna 55 hedder det, at fjælde skælte ved Thors komme (*fjöll öll skjálfa*), og i Þrymskviða 21 siges, at bjærg braßt (*björg brotnuðu*) for hans kærre. I Hárbarðsljóð 23 siger Thor, at han i østerleden har dræbt jættekvinder, der gik til bjærg (*er til bjargs gengu*); i Skírnismál 10 siges, at Skirner på vejen fra Asgård til Jættehjem farer over våde fjælde (*úrig fjöll yfir*), og i Rígmál 38 rider Rig jarl gennem den mørke skov og over de rimlagte fjælde (*hélug fjöll*). I Hyndluljóð bor volven Hyndla i en bjærghule (*hellir*), i Hýmiskviða tales om stenurder (*höln*) og om en bjærgsti (*holtriða hverr*), jætterne kaldes bjærgfolk (*bergdanir*) og stenhvaler (*hraunhvalir*), og hovedet omskrives ved hårets höjffjæld (*háffjall skarar*).

Dette er alt hvad vi finde i de mytiske eddakvad, der angår bjærg og fjælde. Vi spørge nu enhver uhildet: er dette nok til at udpege Norge som disse digtes hjemsted? Har man ikke også i det nuværende Danmark navnet „bjærg“ om en mængde steder, og kunde ikke selv Møns klint kaldes et fjæld? Og behøve vi for at finde virkelige granitklipper at gå længer end til Kullafjæld og videre til

Hallandsås, til skærgården langs Skånes kyster og til Bornholm, hvor „fjældstaven“ endnu synger? Og behøve vi, især i de mytiske digte, endda sådanne nærliggende virkeligheder? Tror man virkelig, at nogen gren af den gamle nordbostamme, og da særlig nogen af dens ypperste skjalde og tænkere, i den fjærne hedenold ikke indenfor sin totalanskuelse af de jordiske forhold rummede mere end fotografiske billeder af den plet, han selv bode på: at han ikke i sit sprog og i sin anskuelse havde både bjærge og dale, både hav og floder, både skove, marker og enge, uden hensyn til, om han havde alt dette for øje fra sin husdør? Og var der ikke vel endog forud for den tid, da hans slægt fæstede bo i disse landemærker, fuldt udformede nedarvede forestillinger om jætternes boliger i jordens udkanter, hvor der kun var golde stene og bratte klipper? Har ikke den dag i dag folketroen på Danmarks sletter fundet sine „bjærge“ store nok til at skjule både jætter og „bjærgmænd“, høje til sine elvefolk og stene til sine dværge? Og har den ikke endnu både i Stevns og Møns klint fundet huler store nok til at huse Odin selv som „klientekonge“? Og har Danmarks folkeæventyr ikke lige så høje „glasbjærge“ som Norges? Denne keyserske grund for eddadigtenes norskhed hviler væsenlig på en filistrøs misforståelse af, hvad poesi er, og den har endda ikke engang tilsyneladende prosaisk fodfæste.

Vi have her kun indladt os på Keysers naturgrund med hensyn til de mytiske kvad; ti om de heroiske digtes lokale og rimelige hjemsteder skal siden tales: det vil da blive klart nok, at det er ikke Norge. Her kun den bemærkning, at også i de heroiske digte finde vi ganske lignende „naturskildringer“ som i de mytiske: også her nævnes: *berg, björg, fjöll, úrig fjöll, hælug fjöll, meginfjall, Hindarfjall, Himinfjöll, Sefafjöll, Logafjöll, Rínarfjöll* og *rosmuffjöll Rínar, arasteinn* og *Frekasteinn*, ja endog *brattar bergskorar*. Men vi ansé det ikke for nødvendigt at kalde en norsk fantasi til hjælp for at forklare disse udtryk. Når Keyser særlig fremhæver „digtenes fremstilling af Thors-

myterne“ som noget, der „næppe synes at have kunnet udgå andensteds fra“ end fra Norge, så kan det jo synes at falde sammen med, hvad vi ovenfor (s. 541) udtalte som vor antagelse: at mytedannelsen vistnok i Norge i dette lands tidligste produktions-tid: det 9de og 10de århundrede, „gennemgik sin sidste (allegoriske) periode, i hvilken navnlig Thorsmyterne spillede hovedrollen.“ Men disse to udsagn ere i virkeligheden meget forskellige. De eddakvad, der særlig behandle Thorsmyter, nemlig Thrymskvide, Hymeskvide og Alvismål bære ikke noget særlig norsk stempel. Det skulde da snarest være Hymeskvide, der synes at høre til de yngre eddakvad, og som viser sig længere fremskredent end noget andet i brugen af billedsproget, altså i den retning, der siden blev den herskende i den vistnok fornemmelig i Norge udviklede kunstpoesi. Vi tænkte ved hin ytring på den yngre Eddas allegorisk-æventyrlige Thorsmyter, og deres udmaling er det vel egentlig også, som her har stået Keyser for øje. Dèr have vi, ligesom i Thjodolvs Haustlöng, den norske mytebehandling, medens oldkvadene vistnok i det hele ere ældre end den særlig norske og netop tilhøre en forudgående dansk-gøtisk digt-ertid.

Keyser's 4de grund, som vi i mangel af andet ville kalde den grønlandske, er denne: „Endelig give enkelte af „digtene dels i sit indhold, dels i sin benævnelse en bestemt „hentydning på Norge som deres hjem. Således er Hynd-„luljod ifølge sit indhold (?) bestemt norsk, og det herlige „digt Atlamål benævnes i samlingen det grønlandske, „hvilket, som alt bemærket, ikke kan betegne andet (?) end, „at det har haft sit hjem i det norske landskab Grønland. „Disse vink, skönt i sig selv ikke afgørende (?) uden „for de enkelte digte, som de særligen angå, ere „altid af stor vigtighed, da ikke et eneste lignende vink „gives med hensyn til Sverige eller Danmark som „deres fædreland.“

Urigtigheden af den sidste ytring vil tilstrækkelig fremgå af det følgende. Her ville vi kun holde os til be-

visets positive del. Det er jo, som også af forfatteren indrømmet, klart nok, at de vink, et enkelt digt måtte give, alene kunne være afgørende for dette og ikke for alle de andre, der ere indskrevne eller endog kun indbundne i samme bog, mange hundred år efter at de bleve til. Det er altså de givne „vink“ angående de to digte: Hyndluljod og Atlamäl, vi skulle omtale. Hvad først Atlamäl angår, da have vi her foran (s. 569) forsynet Nordmændene med et bedre argument for dette digts sandsynlige norskhed end den titel, det får i Codex Regius af „Atlamäl in grønlensku“; ti dels kan digtet meget vel have fået denne benævnelse ikke efter det sted, hvor det blev digtet, men efter det, hvor skriveren eller hans hjemmelsmand havde fundet det i munden og hvor det var yndet og udbredt; og dels hedder det landskab i det sydlige Norge (nedre Thelemarken), som siden kaldtes „Grönland“, egentlig ikke så, men Grenland, og det deraf dannede tillægsord er ikke „grønlenskr“, men grenskr (hvoraf Haraldr hinn grenski), hvorimod grønlenskr — og i codex står netop „grønlensca“, „grønlenscom“ — kommer af det velbekendte amerikanske Grönland (Grønland), som når vi i Sn. Edda I, 686 have en „grønlenskr hátr.“ Vi antage det da vel for ganske sandsynligt, at dette kvad, der giver en fornyet behandling fra vikingtiden af det i den ældre Atlakvide (der sikkert kun ved en forveksling også har fået navn af „in grønlenska“) forud så højst forskellig besungne oldsagn, er digtet i Norge i 9de århundrede, om det end skulde have lagt vejen til Island om ad det rigtige Grönland ved Nordpolen; men dette er da ganske uafhængigt af Keyzers uholdbare bevis. Og hvad nu Hyndluljod angår, som da kun meget uegenlig kan kaldes et „edda-digt“, da det ikke findes i noget håndskrift enten af den ældre eller yngre Edda, men alene i Flatøbogen, da ville vi vel ikke benægte muligheden af, at dette digt, der forholder sig til den heroiske digtning som registeret til en bog, kan være så ungt, at det kunde være digtet i Norge; men vi skønne dog ikke, at det „ifølge sit indhold er bestemt norsk“, eller at dets norskhed bevises ved den omstændighed, at det

knytted til en person (Óttarr), der i digtet angives at være en søn af en anden (Innsteinn), der i en halvheroisk, halvæventyrlig saga (Halvssaga) sættes i forbindelse med en sagnhelt, hvis historie er lokaliseret i Norge. Og andre beviser for Hyndluljods norskhed kende vi ikke. Keyser siger rigtignok (s. 483), at det „indeholder gamle genealogier Norge vedkommende“, og vi nægte ingeniunde, at det hele vedkommer Norge så fuldt som nogen anden del af vort Norden; men det kan dog næppe siges, at Skjoldunger, Skilfinger og Ynglinger, Frode og Halvdan, Harald Hildetand og Rørik Slyngebånd, Radbard og Randver, Jormunrek og Sigurd Fåfnesbane, Gunnar og Høgne Gjukes sønner og mange andre, tillige med alle guder og gudinder, særlig ere „Norge vedkommende“. Det var den 4de af Keyseres „antagelige grunde“ for — alle eddadigtenes norske oprindelse!

Endelig komme vi da til Keyseres sidste (i hans opstilling den 2den), den mytologisk-sagnhistoriske grund: „Digtenes fremstilling både af asamyterne og af de heroiske sagn stemmer ganske med den fremstilling af samme, som genfindes både i de norske skaldeværker og i de norske historiske sagn fra hedenold; hvorimod man i de gamle danske sagn, der ere os bevarede hos den danske historieskriver Saxo Grammaticus, finder flere af dem forskellig fremstillede, til eksempel Baldersmyten og sagnet om Jormunrek (hos Saxo Jarmunik), [men i den gammeldanske kongerække i Script. rer. Dan. I, s. 19: Jarmunrek]. Det samme spores også i de gamle svenske sagn, skönt mindre tydelig, da disse kun i ringe tal og i en mere forvansket form ere os bevarede.“ Vi ansé det for rigtigst i vor besvarelse af dette „bevis“ først at holde os nøje til de af Keyser fremsatte påstande; og først når disse ere tilbørlig gendrevne, at gå over til en friere betragtning af det hele vigtige æmne, ved i muligste korthed at behandle spørgsmålet om den nordiske folkstammes tidligste åndskultur og literære produktjon; hvorved

da formentlig vil blive godtgjort, at det er så langt fra, at der er nogen sandsynlighed for, at de i Edda bevarede mytiske og heroiske oldkvad skulde være digtede i Norge, at der tværtimod er gyldige grunde for den antagelse, at de fleste og bedste af dem ikke kunne være digtede dør, men netop må være digtede — så at sige inden „Norge“ var født — i det nuværende Danmark og Sverig.

Den første, positive, del af Keyzers bevis består i, at vi i de norske (og islandske) skjaldeværker og i „de norske historiske sagn“ (o: de på Island forfattede sagaer og Snorres Edda) finde i det hele taget (Keyser siger „ganske“, men det ville vi skænke ham) den samme fremstilling af Nordens myter og heltesagn som i de ligeledes på Island bevarede mytiske og heroiske oldkvad. Men det er vel noget, der omtrent følger af sig selv, eftersom netop disse oldkvad klarlig forudsættes af den senere digtning og ere lagte til grund for den prosaiske fremstilling f. eks. i Snorres Edda, i Völsungasaga o. s. v.; så derved kan da slet intet bevises med hensyn til disse oldkvads oprindelige hjemsteder. Der er jo ingen, der har benægtet, at Norge på Harald Hårfagers tid var delagtigt i den alt forud udviklede nordiske mytologi, og at de fællesnordiske (skönt oprindelig og væsenlig danske, gotiske og svenske) heroiske oldsagn da også vare bekendte dør. Derfor behøves altså intet bevis; men hvad der rigtignok trængte hårdt til at bevises, det var den norske påstand om, at hine mytiske og heroiske kvad skulde være digtede i Norge; og for den påstand kan da hin påberåbte overensstemmelse mellem oldkvadene og den på dem baserede senere poetiske og prosaiske, tildels norske, men dog for største delen islandske litteratur ikke aflægge noget vidnesbyrd.

Den anden, negative, side af samme bevis består i den påstand, at Saxos fremstilling af gamle danske sagn om guder og helte skulde være uforenelig ikke alene med oldkvadene selv, men med antagelsen af disse oldkvads tidligere tilstedeværelse udenfor Norge eller da navnlig i Danmark. Denne påstand er så grundfalsk, at det må forbyse,

at den kan fremsættes. Havde Saxo kun så sandt været en Nordmand, så vilde vi vist aldrig fået noget at høre om uforenelige uoverensstemmelser imellem hans og f. eks. Snorres beretninger om Nordens tro og sagn fra hedenold. Men nu er Saxo en dansk forfatter og et hovedvidne for det gamle Nordens nationale enhed, og derved en anstødssten for de norske patrioter, der for enhver pris ville være ene om alt.

Vi kende ikke noget gammelt troværdigt vidnesbyrd om nogen religionsforskel i Norden i hedenskabets dage. Det eneste skulde da være, hvad der fortælles om Hakon jarls og måske hans forfædres som det synes finske overtro. Det måtte da blive en særlig helgelandsk religion, isteden for at dette Norges nordligste landskab, efter Keyser og Munchs idelig gentagne påstande, netop skal anses for udgangspunktet for den særlig norske kultur og da vel også for hele asalæren og den i Edda repræsenterede digtning. Saxo giver for Danmarks vedkommende rigeligt og utvivlsomt bevis for, at hans fædre havde dyrket de samme guder, som vi finde i Eddaerne; og dette vilde vel heller ikke selv Keyser nægte. Men Saxo skal dog, efter Keyser's mening, levere beviset for, at de i Danmark hjemlige myter må have været så forskellige fra de i eddakvadene besungne, at disse umulig kunne have lydt i Danmark. Som eksempel herpå fremhæves Saxos fortælling i 3dje bog om Balder og Hoder, og den samme anfører Munch som tilstrækkeligt bevis på den store forskel mellem den i Eddaerne repræsenterede „norske“ og „den danske mytologi.“ Også for heltesagnenes vedkommende opstiller han det samme afskrækkende eksempel som Keyser, nemlig Jormunreksagnet¹).

¹) Forordet til »Fornsvenskans och Fornnorskans språkbyggnad«, s. XV—XVII: »Och nu religionen och mythologien? Man har »blifvit så van att antaga de guda- och hjelte-traditioner, hvilka »hufvudsakligen äro bevarade i båda Eddorna, såsom gemensamt »nordiska, att det, snart sagdt, icke faller någon in att begrunda »saken nogare. Men att det ej är så, åtminstone hvad Danmark »angår, är icke svårt att bevisa. De fornsåger, Saxo meddelar,

Han er dog så skikkelig — hvad han ansér for en i grunden uforneøden ædelmodighed — at skrive nogen afvigelse på den gennem to århundreders kristnede danske munde fortsatte traditjens regning, og han er tillige så naiv at fremhæve, at det er den yngre Eddas fremstilling af Baldersmyten, der har været hans prøvesten, hvorved Saxos fremstilling har vist sig som grundforskellig fra den ægte norske asamyte. Men den yngre Edda, som er måske et halvt hundred år yngre end Saxo, og som øser ikke alene af de ældste folkelige oldkvad, men også af senere skjaldes, tit vistnok meget vilkårlige besyngelser, og tillige af åbenbart nyere, måske alene i prosaform uddannede, dels allegoriserende, dels æventyrlig udmalende og forklarende fortællinger, — den tør sandelig ikke gøres til prøvesten for, hvad der har været den ældste og ægteste form af en myte i den folkelige mytebesyngelses bedste tid. Her må vi holde os til, hvad vi have tilbage af disse oldkvad selv. Men det træffer sig nu så, at vi ikke mellem eddakvadene eller med dem i klasse stående digte have nogen udførlig besyngelse af Baldersmyten; vi have kun korte antydninger af dens

•äro ojäfvigt äkta danska . . . Men huru skiljaktiga dessa danska
 •fornsågner i enskildheterna varit från Edda-sågnerna, ser man t.
 •ex. af Saxos berättelse om Balders död, jemförd med Edda-sågnen
 •derom. Medgifva vi också (ehuru ett sådant medgifvande icke alls
 •är nödvändigt), att mycket genom det muntliga öfverlemnandet
 •kan vara förvanskadt, så blifva dock hufvuddragen kvar; men
 •äfven dessa äro skiljaktiga från yngre Eddans berättelse; Höd,
 •Balders baneman, af Saxo benämnd Hotherus, 3: Höpr, måste
 •äfven i den oförfälskade danska berättelsen hafva varit en ung
 •rask hjelte, icke blind, såsom Edda berättar o. s. v. — Nu fölger,
 •ligesom hos Keyser, en omtale af Saxos Jormunreksagn, som be-
 •vis for samme forskel i de heroiske sagn, og derefter hedder det:
 •Häraf visar sig tydligen och oemotsägligen, att hvarken äldre
 •eller yngre Eddans sånger och berättelser, lika litet
 •som någon annan derpå grundad fornsaga eller qvåde,
 •framställer forndanska mythologien. och att de sålunda icke
 •heller kunna kallas nordiska i betydelsen af: •gemensamma för
 •hela Norden. ••

hovedtræk (Vspá 32—34. 67. Vegt. Hyndl. 29—30. Grímn. 12. Lokas. 27—28. Vafþr. 51. 54—55). Den har tilvisse været besungen i mange kvad fra forskellige stadier, og en sammenløben rest af indholdet i en del af disse er det, som vi finde i Snorres Edda. Også den er (ligesom Saxos krønike) forfattet mere end to hundred år efter kristendommens indførelse. Dér og i andre islandske skrifter have vi væsentlig den traditjon om Nordens hedenskab, der nedarvedes gennem skjaldene, der vedbleve at bruge de fra mytologien lånte udtryk og omskrivninger og tildels vistnok også endnu efter kristendommens antagelse at besyngte rent hedenske æmner (Hrafnagaldr Óðins synes at være et eksempel herpå). Denne professionelle, lærde traditjon er på den ene side pålideligere i en mængde enkeltheder og grundet på et rigere, om end mere forskelligartet, materiale end den folkelige, som ligger mellem hedenskabet og Saxo; men den har på den anden side modtaget mange for den ældgamle fællesnordiske folkelige digtning fremmede bestanddele af den for Norges og Islands vedkommende mellemiggende, fortsatte digteriske behandling og udmaling af de gamle sagn; hvorimod denne senere digtning, hvori det danske folk ikke tog synderlig del, derfor ikke fik nogen indflydelse på dets traditjon. På grund heraf må Saxos oldsagn i mange tilfælde betragtes som umiddelbare rester af ældre og ægttere formatjoner end de, der have fået indflydelse — og, som de nyeste lag, vel endog ofte overvejende indflydelse — på Snorres fremstillinger.

Dette er uden tvivl tildels tilfældet med Saxos Balder-sagn og hvad dertil hører, så ikke alt, hvad Saxo véd mere end de islandske kilder, er senere tillæg, hvorimod meget af, hvad de, men ikke han, kender, netop er senere udvækster. At denne myte hos Saxo fremtræder som historie, at guderne ere stegne ned på jorden og færdes dér som dødelige mennesker, det er da ikke andet, end hvad vi finde overalt, hvor hedningernes kristnede børn vilde fastholde deres fædres minder ved siden af deres egen tro på den eneste sande gud. Euhemerismen, som gjorde også de

græske guder til gamle sagnhelte og Zeus til konge på Kreta, den er jo endda langt ældre end kristendommen og når tilbage til Aleksander den stores dage; og vi finde den indenfor den gotiske folkeverden igen hos Jornandes, der lader Aserne (anses) være gamle gotiske helte, som hans forfædre i deres blindhed havde forgudet; og ganske samme betragtning finde vi da ikke mindre i den islandske litteratur end hos Saxo: Odin var også efter Ynglingasaga konge i Upsal, efterfulgt i regeringen først af Njord og så af Frøj. Denne forvanskning kan da ikke særlig lægges Saxo til last. At der bagved Saxos historiserede prosa, mellem den og den ægte hedenske mytebesyngelse, må have ligget en heroisk besyngelse, det synes klart nok; men mon der ikke også ligger en sådan bagved Snorres fremstilling, mellem den og den rene myte? Vi mene jo, og vi tænke herved på Hermods helridt og hvad dermed hænger sammen. Ti Hermod er ikke én af aserne, han er ingen mytisk person, men en ældgammel heros. Som sådan have vi ham i Hyndluljod sidestillet med Sigmund, og som sådan optræder han i det oldengelske Bjovulvsdigt. Som sådan er han også kommen ind i Saksekronikens ættestavle mellem den historiserede Odins (Wodans) forfædre, og derfra er han atter gået over i Snorra-Eddas fortale som Skjolds fader og Odins oldefaders oldefader. Men efter at han af en digter havde fået det hæderlige hværv at gøre den frugtesløse helrejse, så blev han af digtningen regnet halvvejs imellem aserne, som vi se af Sögubrot og af Eyvinds Hákonarmál fra år 960. Ved siden af en sådan indenfor hedenskabet liggende heroisk udvidelse af Baldersagnet ligger uden tvivl også en allegorisk, som fremtræder i beskrivelsen af Balders hålfærd; men begge disse udvidelser finde vi alene i Snorres Edda, ikke i de bevarede oldkvad selv. Det er derfor en meget uvidenskabelig og overfladisk fremgangsmåde, når man tror uden videre at kunne pege på Snorres Edda fra 13de århundrede som rettesnor for Nordens gudelære i det 9de, som den ene avtoriserede oldnordiske katekismus, på hvilken alle ægte asadyrkere skulle

have svoret mange århundreder før den blev til. Man må trænge ganske anderledes ind i mytologiens og sagndannelsens genetiske historie, før man tør afvise en afvigende fremstilling som uægte og ville bevise dens uforenelighed med den digtning, hvoraf vi have rester i de bevarede eddakvad, ved at påvise uoverensstemmelse med Snorres Edda.

Og nu det træk i Snorres Edda, som Munch særlig peger på som uforeneligt med Saxos oldsagn: Hoders blindhed, den står der ikke et ord om i eddakvadene, og vi tro ikke at fejle ved at antage netop den for et senere indkommet allegorisk træk, der gentager sig i middelalderens legende om St. Longinus, den romerske soldat, der gennemstak Kristi side: at også han var blind. (Jfr. Danm. gl. folkev. II, 536 ff. III, 892.) Det er næppe mere urimeligt at tænke sig en blind, tjenstgørende romersk legionær end en blindfødt Odins-søn. Men selv om dette ikke var så, selv om Hoders blindhed havde hørt med til den oprindelige forestilling, så vilde det, at det danske sagn, som det lød ved år 1200, ikke kendte denne blindhed, dog vel aldrig kunne tjene som bevis for, at alle de mytiske eddakvad, som heller ikke kende den, ikke kunde 400 år før den tid have været bekendte, måske endogså digtede i Danmark. Dersom afvigelse i sagnform alene kan være betinget af national forskel, hvorledes skal det da gå med de afvigelser, der vitterlig findes også indenfor den (dog i Snorres Edda efter bedste evne harmoniserede) islandske tradition? Hvad skal man da sige om forholdet mellem det nordiske indvandringssagn, der findes i Rymbegla, i Ynglingasaga og i forordet til Snorres Edda, og det, der haves i de to variationer af „Fundinn Noregr“? Ja, de ere begge „norske“ og intet andet end norske, gudbevares! Men de modsige hinanden så bestemt, som det vel er muligt! Vi skulle ikke forfølge dette tema videre; dommen kan dog ikke falde anderledes ud, end at hele Keysers og Munchs opstilling af en særlig dansk (for det meste forgået) mytologi, forskellig fra den i eddakvadene repræsenterede, må kendes for uefterrettelig at være, ikke alene på grund af utilstrækkeligt

bevis, men også på grund af det meget, der bestemt modsiges denne tendensiøse påstand.

Foruden Saxos krønike have nemlig Danmark og Sverig så fuldt som Norge andre lævninger fra middelalderen, der vidne for den aldrig afbrudte folkelige enhed i Norden, i den mundtlig forplantede folkedigtning, især folkeviserne, af hvilke en stor del i Danmark og Sverig optegnedes i 16de og 17de århundrede, medens endnu meget så vel dér som i Norge er fundet bevaret i folkemunde i det 19de.¹⁾

Fra kæmpeviserne altså tilflyde os de umistænkligste vidnesbyrd om alle nordiske folks delagtighed i oldtidens folkelige digtning, der viser sig umiddelbart at være over-

¹⁾ For Norges vedkommende vilde P. A. Munch vel her have gjort indsigelse, og det ikke ganske med uret, da, som han udvikler i sin anmeldelse af Landstads norske folkeviser (*«Morgenbladet»* f. 1853, nr. 63. 66. 67), denne art af visedigtning ikke har haft sin oprindelse i Norge, men derimod i Danmark og Sverig, hvortil han føjer følgende: *«Det vil måske også deraf bedst kunne forklares, hvorfor disse viser, som det synes, især have holdt sig i Thelemarken. Dette landskab er nemlig det blandt alle de norske landskaber, hvis mundart, med det største forråd af ældgamle ord og talemåder, dog, måske på grund af et oprindeligt stammeslægtskab med gotiske naboer, har haft størst lethed for at optage og tilegne sig kæmpevisernes versform. I forbindelse hermed står det unægtelig, at der til flere af de thelemarkske viser findes svenske og danske paralleler, så vel som at mange af de meddelte viser dreje sig om danske mænd og begivenheder, f. eks. kongens søn af Jutland, Thorkel Adelfar o. fl. Thi man må ej glemme, at hele Viken, hvortil i vidtløftig forstand i det mindste en del af Thelemarken hørte, i lang tid kunde betragtes som en provins af det gamle Danevælde; og det bør derfor ikke vække nogen forundring, om der i Thelemarken, som andensteds i Viken, findes spor af et ældgammelt sagnfællesskab med Danmark og Götaland».* — Vi ville vel heri kunne finde en bemyndigelse til at tage de i norske kæmpeviser forefundne genminder af den nordiske oldtids sagn og tro til indtægt som danske (eller svenske) spor af sådant; men vi agte dog ikke her at gøre brug af denne fuldmagt og behøve det heller ikke.

gået i og have affødt middelalderens viser. Keyser bruger også på ett sted et fra nutidens traditjon hentet vidnesbyrd, men naturligvis kun et sådant, som efter hans formening beviser et mellem Island og Norge omtvistet digts (Solarljods) norskhed. Han mener nemlig (s. 265; jfr. s. 261), at den omstændighed, at „den nyeste tids forskning [o: Sofus „Bugges afhandling i Norsk tidsskr. f. vidensk. og lit. 1854] „har opdaget digtets grundtræk i en endnu i den mundtlige „traditjon levende thelemarkisk folkevise, det såkaldte „Draumekvæe, sætter det så godt som udenfor al tvivl, at „digtet er blevet til i Norge og derfra ligesom de ægte „eddadigte overført til Island“. Men så måtte Keyser jo også antage, at folkevisen om Thor af Havsgård, som allerede er udgiven af Vedel, og som er funden både i Danmark og Sverige (Danm. gl. folkev. nr. 1; Arwidssons Svenska fornsånger, nr. 1), måtte sætte det så godt som udenfor al tvivl, at det ægte eddakvad Thrymskvide (Hamarsheimt), hvoraf hin vise klarlig er en umiddelbar folkelig omstøbning, var digtet i ett af de to lande. Og det samme måtte da gælde om de to også af Keyser for ægte hedenske mytekvad erkendte digte: Grogalder og Fjölsvinsmål, der have affødt folkevisen om Ungen Svejdal (Danm. gl. folkev. nr. 70), som er funden både i Danmark og Sverig, dels i håndskrifter fra 16de århundrede, dels i den endnu levende traditjon, men hidtil ikke i Norge. Og der var endnu meget mere af den art at anføre, dersom et sådant bevis virkelig var gyldigt. Men det er det ikke. Herved bevises nemlig intet om det enkelte oldkvals oprindelige hjemsted; men herved bevises fællesskabet, enheden, den vedvarende udveksling mellem Nordens folk af al deres åndelige ejendom, for så vidt den er af ægte folkelig art, det er: udgået af én af de gennemgribende nationale, hele folket gennemtrængende åndsrørelser, af hvilke Nordens folk tilsammen kun kender de tre: den mytiske og den heroiske digtning fra hedenold og kæmpevisedigtningen fra middelalderen. Vi skulle derfor her ikke videre forfølge dette æmne, som også tildels må på ny berøres i det følgende,

men kun tillade os at henvise til „Danmarks gamle folkeviser“, navnlig til forordene (I, s. X; II, s. VI—IX; III, s. VIII—IX).

Så meget med hensyn til det bevis, som Keyser og Munch ville have fundet i Saxo for de mytiske eddadigtes udelukkende norskhed. De gøre jo samme påstand angående de heroiske eddakvad, og der skal Saxos fremstilling af Jormunreksagnet i Sde bog spille samme rolle som Baldersmyten for mytologiens vedkommende. Dette er, hvad vi nu skulle betragte.

Vi tør her ikke indlade os på en sagnhistorisk specialundersøgelse, men det må være nok at fremhæve, hvad enhver sagkyndig må indrømme: at der her imellem Saxos og eddakvadernes fremstilling af det, som de have tilfælles, nemlig Svanhilds giftermål med Jormunrek, hendes døds måde, hendes brødres hævn for hende, samt Bikkes optræden, ikke findes større, men snarere mindre afvigelse, end der på andre punkter findes imellem eddakvadene selv indbyrdes (så som angående Sigurd Fåfnesbanes død eller mellem Atlakvides og Atlamåls fremstilling af Gudruns hævn). Hovedforskellen mellem Saxo og Edda består i to ting: dels, at Saxo ikke knytter Jormunreksagnet til Volsung-Gjukung-sagnkredsen, hvilken han aldeles ikke berører i sin krønike, og dels, at Saxo véd meget mere om Jormunrek, end alle på Island bevarede kilder. Det første: at Saxo her og andensteds med tavshed forbigår Volsung-Gjukung-sagnene, det har uden al tvivl ikke sin grund i, at han ikke skulde have kendt dem — det er aldeles utroligt, når vi se hen til, hvor bekendte de vare over hele den gotiske folkeverden, og når vi også finde dem besungne, netop i deres nordiske sagnform, i en række danske folkeviser —; men han forbigår dem med forsæt, fordi han, som også kendte den tyske lokaliserede besyngelse af „notissima Grimildæ erga fratres perfidia“, har ansét dem for at være Danmarks historie uvedkommende. Selv om Saxo da havde forefundet Jormunreksagnet knyttet til Volsung-sagnkredsen, kunde han godt have overskåret den tynde tråd, der bandt

det dertil; men det var jo også godt muligt, at nogle af hans kilder, hvilke han foretrak, ikke havde hin forbindelse, der af den nyere kritik almindelig anses for aldeles sekundær; heller ikke dette vilde da berettige os til at slutte, at han slet ikke kendte den mellem Volsungsagnene og Jormunrek-sagnet tilvejebragte forbindelse, eller udelukke muligheden af, at han endogså kunde have kendt selve de eddakvad (*Guðrúnarhvöt* og *Hamdismál*), hvori Jormunrek-sagnet er besunget. Der er endogså positive grunde for den antagelse, at Saxo har kendt og brugt *Hamdesmål*, tildels fuldstændigere end digtet nu foreligger i Edda.¹⁾ Men det er åbenbart, at han desuden har haft andre kilder, der ikke have efterladt sig noget spor i islandske skrifter; og Jormunrekssagnet har jo, som vi se af den gammeldanske såkaldte *Erikskrønike*, også være stedfæstet i Skåne, hvor

¹⁾ Det kan her i forbigående bemærkes, at den lærde Nordmand Sofus Bugge — fra hvis hånd vi med det første tør vente en kritisk håndskriftudgave af den ældre Edda, der vil gøre alle sine forgængere overflødige og blive grundlaget for alle efterfølgere, — har ved hjælp af Saxos beskrivelse af Jormunreks borg udfundet og efter vor formening sat det udenfor al tvivl: at det vers i *Atlakviða* (14), som beskriver *Atles* borg og nævner *Bikke*, egentlig i denne form tilhører *Hamdismál* og har som led af dette digt ligget til grund for Saxos beskrivelse af Jormunreks borg. — Vi kunne ikke her gå mere i det enkelte med hensyn til denne interessante opdagelse; men skulle kun anmærke, at den turde blive følgerig for kritiken af Saxos krønike, hvor man hidtil har antaget det for givet, at han i regelen kun har haft vers der, hvor han gengiver sådanne i metrisk form; medens sagen synes at være den, at han kun ved de lyriske steder, ved taleversene, fandt sig foranlediget til metrisk efterligning, hvorimod han gengav de blot beskrivende og fortællende vers i prosaform. Vi havde dog allerede forhen et eksempel herpå i Saxos opregning af *Bråvoldslagets* kæmper, hvor vi ud af hans latinske prosa kunne læse de til grund liggende oldnordiske vers renere end de haves i oldsproget i *Sögubrot*, hvor de ligeledes ere opløste i prosa. Men i Jormunreks historie har ingen forhen formodet, at Saxo havde øst umiddelbart af en poetisk kilde; P. E. Müller antager (*Saxo*, III, 236) det modsatte for afgjort.

man hensatte hans berømte borg til Kullen. Men alt dette taler da ikke imod heltesangenes tidlige tilstedeværelse i nuværende Danmark og Sverig; så vi kunne vel hermed lade denne keyser-munchske indvending hvile i fred, i det sikre håb, at ingen vil føle sig fristet til at vække den på ny.

VI.

Vi have nu punktvis gennemgået Keyzers grunde for eddakvadernes og i det hele den i det gamle sprog bevarede mytiske og heroiske digtnings udelukkende norskhed, og vi tro, sandt at sige, ikke at have ladet sten på sten af den hele bygning. Vi skulle endnu forsøge i korte træk at fremstille de slutninger angående denne digtnings oprindelse, dens kulturgrund, dens tid og dens lokale, hvortil vi på videnskabens nuværende standpunkt kunne nå.

Keyser slutter sin nys gennemgaaede uholdbare bevisførelse med disse ord:

„Man tör vel således påstå, at, endogså sproget fra regnet, antagelige grunde tale for digtenes oprindelse i Norge, medens ingen grunde kunne siges at hjemle Sve- rige eller Danmark ejendomsretten til dem. At de heroiske digtes æmne for en stor del, ja for største delen, drejer sig om begivenheder, hvis skueplads må søges i Danmark eller i sønden for Danmark liggende lande, beviser naturligvis ikke mere, end at sagnet over Danmark er kommet til Norge; det beviser ikke, at sagnet i Danmark har modtaget den poetiske form, hvori det i eddadigtene fremtræder. At Svearne i Sverig og Danerne i Danmark have haft den største del af hine mytiske sagn i deres grundtræk tilfælles med Nordmændene i Norge, er sikkert; men lige så sikkert bliver det vistnok, at hvert af de tre skandinaviske folkefærd har haft sin særegne, indbyrdes ikke lidet forskellige fremstilling af dem, og at den fremstilling, som i den ældre Edda er os bevaret, er den for Nordmændene og Norge ejendommelige.“

Disse Keyzers ord danne jo, når vi ville blive ved det forhen anvendte billede af en bygning, egenlig taget på

denne; og det er da en selvfølge, at når den øvrige bygning er sunken i grus, så er taget ikke længer nogen nytte til og kræver ingen videre opmærksomhed; men disse ord danne en passende overgang til det følgende, ved de væsentlige indrømmelser der heri göres. De synes nemlig at ville indskrænke påstanden på Norges ejendomsret til den spesielle formulering, til digtenes ordlyd, medens det indrømmes, at selve sagnene, både de mytiske og de heroiske, dem havde Norge og Nordmændene dog i det hele tilfælles med de andre Nordboer, og de heroiske sagn må endog være komne til Norge fra Danmark. Men, siger Keyser, „det beviser ikke, at sagnet i Danmark har antaget den poetiske form, hvori det i eddadigtene fremtræder“. Det beviser rigtignok endnu mindre, at „sagnet“, for så vidt som det kan skilles fra sin „poetiske form“, har fået denne form i Norge. Men vi skulle her forlade den punktuelle imødegåen af Keyser's påstande og tage sagen for i sin almindelighed.

„Litteraturens grundlag er kulturen. Begges historie må gå hånd i hånd.“ Disse N. M. Petersens ord udtale en utvivlsom sandhed, og fra dem ville vi her gå ud, idet vi søge tiden og stedet for den kultur, der har affødt den ældste nordiske litteratur: Nordens mytiske og heroiske digtning.

I hvilken del af Norden (Norðrlönd) o: de af folk der endnu tale og så langt tilbage som vi have sproglige mindesmærker bestandig have talt et nordisk sprog (dönsk tunga, norrønt mál) bebode lande, altså det nuværende Danmark, Sverig og Norge, har kulturen haft sit ældste sæde indenfor det tidsrum, da her bode folk, som kendte jærnets brug, det er, som vi nu vide, så langt tilbage som hen imod Kristi fødselstid? Svaret herpå kan ikke være tvivlsomt: det er ikke Island og ikke Norge, allermindst da dets nordligste del, Thrøndelagene og Helgeland, men det er det sydlige Skandinavien: Danmark og Götelandene, fra Slien til Bråviken. Denne dansk-gøtiske kultur udbredte sig desuden i den ældste og mellemste jernalder over de svenske op-

lande omkring Mælaren, samt over det sydlige Norge, navnlig over Vigen eller kysten ved Kristianiafjord, samt Vestfold og Agde i nuværende Kristjanssands stift. Dette vilde også Keyser og Munch indrømme; men de havde da en hel teori færdig om, at i Jylland bode nedertyske folk, på de danske øer og i Skåne, Halland og Bleking, i Bohuslen med Vigen, i Gøtlandene med Gulland og Øland, der bode oprindeligt en anden „sydgermanisk“ stamme, de samme Goter, som optrådte ved Donav og fejdede på begge Romerriger og endelig tabte sig i Italien og Spanien, de Goter, hvis sprog vi have i Vulfilas Bibel; hvorimod den rene „norrøne“ stamme først senere kom til Skandinavien i to afdelinger: Svierne over Ålandshavet til Upland, og Nordmændene, for ret at svare til deres navn, nord om den botniske bugt til Helgeland, hvorfra de efterhånden trængte mod syd og befolkede Norge o. s. v. Med disse indvandringsteorier skulle vi her ikke videre inlade os; vi skulle kun se, til hvilke slutninger for den ældste nordiske literaturs vedkommende den nynorske forhistoriske etnografi nødvendigvis må føre.

I sin afhandling om „Danmarks etnografiske forhold i de ældste tider“ (i *Annaler for nord. oldkynd.* 1848) samler Munch sin undersøgelses resultater i denne oversigt (s. 331 — 33):

„Udkaste vi os nu efter alt det foranførte i korte omrids Danmarks etnografiske historie, så må vi først opstille „en ikke-nordisk, men alene sydgermanisk periode, „hvor i Goter bode overalt i landet, undtagen i Sønderjylland, hvor der bode Angler. Goter have ligeledes „måské bot i Gautland (ø: de svenske Gøtlande) og i Alfheim (i det sydlige Norge). Men ved den angelsaksiske „udvandnings tider begynde Daner, et nordisk folk ligesom „Gauterne, med hvem de vare nøje beslægtede, og som „i videre forstand også kaldes Daner, at vise sig overalt i „det senere såkaldte Danmark, fra Skåne til Sønderjylland, „dels beherskende, dels blandende sig med Goterne, „tillige med dem trængende ned til Ejderen. Dette er

„Skjoldungeperioden og Lejrekongernes tid. Landet kaldes „endnu Gotland, tildels og Scandia, men folket Daner; de „herskende Daners sprog blev vel modificeret af Goternes, „men arbejdede sig dog gradevis tilbage til den egenlige „nordiskhed. . . . Fra denne tid skrive sig de fleste mindes- „mærker med gotiske runer; de sydgermaniske nabofolk „begynde at regne beboerne af de nordiske lande som et „eget folk for sig, hvilket de tilsammen kalde Marcomanni „eller Nordmanni. Endelig fremstår Sigurd Ring fra nord- „germanismens ældre hjem, Garderige, i spidsen for ublandede „nordiske skarer, fælder den sidste Lejrekonge, Harald „Hildetand, der nu betragter sig, og betragtes af sine under- „givne, som Halv-Dane-nationalitetens repræsentant. „Sigurd Ring åbner den sidste, ren nordiske periode „og opretter Danavældet; navnet Danmark bliver alminde- „ligt, og nye sværme af Nordgermaner sætte sig i masse „fast i landet; blandingssproget ophører, i det mindste blandt „de herskende, ublandet nordisk sprog indføres, fra skovene „ved Ejderen og Slien, hvor stedsnavne og runestene vidne „derom, til landets østligste grænser“.

Nogenledes overensstemmende hermed udtaler Munch sig andensteds, navnlig på flere steder i „Det norske folks historie“; overalt er der først tale om en ublandet „gotisk“ (hvorved Munch forstår en allerede desideret tysk), senere en med „nordgermaniske“ (nordiske) elementer blandet „gotisk-gautisk“ befolkning og kultur ikke blot i Danmark men også i de svenske Götlande og det sydlige Norge, der varer ved, indtil Bråvoldslaget, som han sætter til „år 730“ afslutter „den gotiske eller Lejrekongernes tid“ og åbner „vikingtiden“.

Uden her at ville tvistes om Sigurd Rings eksistens¹⁾ eller om Bråvoldslagets historiske karakter og betydning og da endnu mindre om dets årstal, skulle vi kun bemærke, at det vistnok er udenfor al tvivl, at der i løbet af 8de år-

¹⁾ Jfr. dr. C. Jessen: Undersøgelser til nordisk oldhistorie. 1862.

hundrede er foregået en væsentlig kulturomvæltning i Norden, der har bragt nye og friske, men også råere kræfter til herredømmet, hvad enten disse nye elementer ere fremgaaede af en ny indstrømning fra østen, eller ved en hævnning af dybere lag i befolkningen. Vikingtiden, den yngre jernalder, (8de—10de årh.) adskiller sig bestemt fra de forudgående tidsrum ved en vildere karakter og en råere smag. Gravenes vidnesbyrd stemmer her ganske med litteraturens: ikke alene den gennem lange tider udviklede og om en høj grad af åndsmodenhed vidnende mytologi, således som den foreligger i Voluspå, men også den hele heroiske sagdannelse, der ligeledes ses at have gennemløbet et betydeligt tidsrum, og som bærer vidnesbyrd om en stor poetisk kraft og idealitet, parret med smag og ynde, ligger åbenbart forud for vikingtiden: Starkadsdigtningen slutter den gamle, og Regnersdigtningen åbner den nye tids poetiske litteratur.¹⁾

Vi vide, at ikke alene den af Munch såkaldet „gautisk-gotiske“ eller „Halvdane“-kultur, men også den af ham såkaldet „gotiske“ har strakt sig ud over en stor del af Norge: vi finde også dér den ældre og mellemste jernalder repræsenteret, og vi finde dér, ligesom i Bohuslen og i Bleking (men ikke enten i Skåne eller i det nuværende Danmark, Sønderjylland medregnet), stedfaste indskrifter med de af Munch såkaldet „gotiske runer“. Om disse fra Munchs synspunkt fremmede, unorske og unordiske, indflydelser i Norge siger han (Det norske folks hist., I, 1, s. 344—46) blandt andet dette: at „i mellemtiden mellem det 5te og 7de århundredes ende må det gautiske element“ — det er: den med de tilstødende svenske Gøtlandes ligeartede og derfra indvandrede, „halvgotiske“ og „halvdanske“ befolkning, der tænkes forud for de nordfra fra Helgeland frem-

¹⁾ Vi henvise her én gang for alle til •Udsigt over den nordiske oldtids heroiske digtning• i Nord. univ. tidsskr. IX, 4, s. 41—126, også særskilt udgiven 1867, der danner et væsentligt komplement til dette afsnit af nærværende afhandling.

trængende Nordmænds ankomst at have haft det sydlige Norge inde — „atter have hævet sig“, især „på Harald Hildetands tid“, da „Eystein Ildråde endog, om end kun „for en kort tid, udbredte den gautiske indflydelse til det „throndhjemsk . . . Dette kan dels tilskrives den omstænd- „ighed, at de indtrængende Norrøner, om de end „i virkeligheden havde overhånd, dog, ved den „nærmere berørelse med de mere siviliserede „Gauter, antog deres kultur og smeltede sammen med „dem til ett, dels kan det og forklares deraf, at mægtige „erobrere have rejst sig i den sydligere del af „halvøen og udbredt deres herredømme også til „Norges Østland. Rimeligvis have endog begge årsager „været tilstede; den gautisk-gotiske kulturpåvirk- „ning har lettet arbejdet for de søndenfra fremtrængende „gautisk-gotiske erobrere, som dog altid have haft „mangen kamp at bestå. En af de første blandt disse har „sandsynligvis været kampen mellem Åle frøkne og Adils; „siden efter må Ivar Vidfadmes og Harald Hildetands erobr- „inger eller indflydelse også have udstrakt sig til Viken og „Oplandene. Man må i det hele taget formode, at „nationalforholdene i Norges Østland omtrent „skikkede sig på samme måde som i Svithjod. Her „er det umiskendeligt, at den gotiske kultur fra det „tilgrænsende Gautland også udøvede indflyd- „else på Sviarne, der endog fik en gotisk konge- „æt og et tempel med gotisk gudstjeneste. Den „samme indflydelse sporedes fra Vestergautland af i det „sydøstlige Norge, der desuden selv fra ældre tider inde- „holdt så mange gautiske bestanddele i sin befolkning. Det „var først den nye tingenes orden, som efter Bråvallaslaget „gjorde det norrøne folke-element til det herskende, uden „dog nogensinde at kunne bortrydde virkningerne af den „gautiske indflydelse, der endnu den dag i dag er iøjne- „faldende. . . . Man må overhoved erkende, at det er „den ældgamle gotiske kulturpåvirkning, der har givet be- „folkningen af Norges såkaldte Østland dens særegne karakter

„ligeover for Vestlandet og det Nordenfjældske. Ti medens
 „den norrøne stamme fra den første indvandringstid af lige
 „til nu holdt sig ublandet i fylkerne langs Vesterhavet,
 „optog den på Oplandene og endnu mere i Viken betydelige
 „gautisk-gotiske elementer i sig.“

Enkelthederne i denne munchske forhistoriske historie ere vistnok meget utilforladelige; men hovedsagen er vistnok rigtig: at den i Sydsandinavien i den ældre og mellemste jernalder (omtr. 200—700 efter Kristi fødsel) herskende kultur, man kalde den nu „gotisk“, „gøtisk“ eller „dansk“, den omfattede ikke alene de danske og gotiske lande, men udstrakte sig også mod nordost over en stor del af det søndn- og østenfjældske Norge, og havde i det mindste under en del af sin varighed sine hovedsæder i Lejre og Upsal. Det er da også umuligt at læse Saxos ni første bøger og Snorres Ynglingasaga uden at få det bestemteste indtryk af, at ifølge de nordiske folks egne traditioner var ikke Norge, men Danmark og Sverig, i den ældste tid, hvorom de bare vidnesbyrd, kulturens sæde. Dersom altså virkelig Norge skulde have fået hovedstammen af sine beboere ikke som det øvrige Norden fra øst og sydost, men fra nord, så må disse ældste Nordmænd (der tilmed kun på et meget lavt kulturtrin kunne have tilbagelagt landvejen nord om den botniske bugt) ligefuldt have modtaget deres væsentligste kultur fra de alt forud i Sydsandinavien boende folk. Norges egne ældste historiske traditioner vide imidlertid intet om hin æventyrlige vandring; men vi vide, at kulturen med alt hvad den bar i sit skød modtog Norge først fra øst og syd. Ti det kan vel ikke falde nogen ind for alvor at ville gøre „Fundinn Noregr“ til en bedre kilde for Norges oldhistorie end Theleboen Thjodolv fra Hvin, der i 9de århundrede besang den da i Norges sydlige del fremtrædende herskerstamme, Harald Hårfagers æt, og da udledte denne ikke fra Helgeland, men fra Upsal, fra de berømte (af Munch såkaldet „gotiske“) Ynglingkonger. Om dette var mere end en poetisk fiktjon til den nye herskerslægts forherligelse, derpå kommer det her ikke an; det står ialfald

fast, at denne betragtede det som en ære for sig at knyttes til den gamle Upsalætt.¹⁾ Det fortjener da også at bemærkes, at denne Thjodolv, Norges ældste sikre historiske skjald, havde hjemme i den del af Norge, der ifølge Munchs antagelse både havde oprindelig gotisk-gøtisk befolkning og siden hørte til Danevæddet, nemlig i det Grenland, hvorfra Keyser og Munch vilde udlede „Atlamál in grœnlenzku“, til Grenland, hvor runestenen stod med de såkaldte „tyske“ runer, i nærheden af det gamle offersted Skiringsal, som Munch antager for anlagt ved år 780 af den fra Sverig indvandrede, vestfoldske kongeslægt, som et nyt brændpunkt for „den upsalske Frey-kultus, de her, som medlemmer af Ynglingætten, indstiftede“ (Det norske folks hist. I, 1, s. 270). Alt dette tyder da ikke på, at Thjodolv skulde have fortsat en fra Helgeland nedstegen poesi, men snarere, at han byggede videre på den syd- og østfra modtagne traditjon; så når hans digte vise kundskab både til gudesagnene og til heltesagnene: om Hedin og Høgne, om Hagbard og Sigar, om Atle og Jormunrek, så synes denne kundskab kun at vidne for, men ikke imod den såkaldet „norske“ traditjons sammenhæng med den ældre gotisk-danske. Om den endnu ældre, kun halvt historiske norske skjald Brage Boddessön den gamle, der skal have været samtidig med Regner Lodbrog, høre vi, at han opholdt sig dels ved Danekongens og dels ved Upsalakongens, Eysten Beles,

¹⁾ Da Halejen Eyvind skáldaspillir i 10de årh. vilde hæve sin herskerslægt: Hladejarlernes ætt, til skyerne og til guderne, ved som sidestykke til Thjodolvs Ynglingatal at kvæde sit Háleygjatal, da fik han jo stillet en hel slægtrække på benene, der var næsten lige så lang som Thjodolvs, men han søgte da ikke dennes ophav hinsides Kølen, men netop i sin egen nordlige hjemstavn, hvor Odin skulde have formælet sig med skidisen (vintergudinden) Skåde og med hende avlet Hladejarlernes stamfader Sæming, der skulde sige sparto til Thjodolvs Yngve-Frey. — Mon vi ikke her have en kappestrid mellem norske bygdepræstensjoner, snarere end historiske kildekrifter?

hird, hvilket da også peger andensteds hen end til Helgeland som udgangspunktet for den ældste norske skjaldedigtning.

Denne ældste norske skjaldesang fra 9de århundrede, den forudsætter jo ikke alene den folkelige mytedigtning, men også den i eddakvadene repræsenterede folkelige heroiske digtning; ti selv tilhører og betegner den netop vikingtiden, der, som Munch siger (Hist. I, 1, s. 356): „danner overgangen fra den heroiske til den historiske tidsalder i Norden“ og „omfatter den periode, i hvilken asareligjonen, der allerede havde overlevet sig selv, veg pladsen for kristendommen“. I denne periode kunne vi da umulig søge den nordiske mytologis rette udviklingstid eller kulminationen af dens folkelige besyngelse, som vi have i det mageløse hovedkvad Voluspå. Og herom ere da også alle enige, så at også Keyser antager det for at tilhøre 5te århundrede. Men når vi da skulle sige, hvor et sådant kvad sandsynligst må have hjemme, hvor hedenskabets gude- og verdensanskuelse har hævet sig til sin største højde og fundet sit fuldkomneste udtryk, så må dette da nødvendigvis blive i de egne, hvor det hedenske kulturliv forud for vikingtiden havde sin rigeste blomstring; og det var, som vi vide, i de dansk-gøtisk-svenske lande. Ti den i hint digt optrædende gudekreds det er jo netop den, der alt før Skiringsal blev til havde sine hovedtempler i Lejre og i Upsal.

Dette samme fremgår også som en konsekvens af P. A. Munchs mening om den genetiske udvikling af den i Voluspå udtalte mytelære. Han har nemlig gentagne gange (i *Annaler f. nord. oldk.* 1848, s. 318—25; *Det norske folks hist.* I, 1, s. 216—19; *Nordmændenes ældste gude- og heltesagn* [1854], s. 8. 17—19) udviklet den yndlingsætning: at alt hvad den nordiske mytologi har om Vanerne, Njord, Frøj og Fröja, det er at betragte som rent „gotiske“ (hvormed han mener: ikke-nordiske) elementer, der efter hans forestilling først senere, navnlig i Sverig, ind-

podedes på en oprindelig renere Odinslære¹⁾. Det være hermed som det vil; så meget er vist, at hin indpodning da må have fundet sted, før Voluspå eller noget af de andre bevarede mytiske oldkvad blev til; eftersom de have mytelæren netop i denne „gotiske“ form: Voluspå har Vanerne (28), Fröj (57) og Fröja (29), og de forekomme også, med eller uden Njord, i Thrymskvide, Lokasenna, Skirnesmål, Vavthrudnesmål, Grimnesmål og Hyndleljød. Heraf må da følge, at dersom Voluspå, der er det ældste digt af dem alle, var digtet i Norge og af de ægte norrøne Nordmænd; så kunde det først være, efter at „den gotiske kulturpåvirkning“ var trængt igennem hos dem, hvilket efter Munchs egen kronologi først faldt i en senere tid end den, som Voluspå efter hans og Keyzers skön kan tilhøre. Om årstal i denne forhistoriske tid skulle vi dog ikke tvistes, men kun fastholde, at efter Munchs egen teori må den nordiske mytologi, således som vi kende den, navnlig fra eddakvadene og da først og sidst fra Voluspå, være uddannet ikke i Norge, oppe ved Tromsø, men netop i Danmark og Sverig, og da rimeligvis snarest ved Lejres og Upsals templer have vundet den afrunding, i hvilken den fremtræder i Voluspå; hvorimod det vel kan være meget uvist, hvor den lange forud for Voluspås tilblivelse liggende mytologiske udvikling er foregået, så kun det bliver aldeles utvivlsomt, at i Norge kan det ikke være. På hvilket trin den mytologiske ud-

¹⁾ Ett af Munchs bidrag til „den olddanske gudelære“, der helst måtte være så forskellig som muligt fra den „oldnorske“, er det, at Njord skulde have været ukendt i Danmark. Det hedder (Ann. 1848, s. 325): „Man vil næppe finde et eneste dansk stednavn sammensat med Njord, et tydeligt vidnesbyrd om, at han ej kendes i den olddanske gudelære“. — Hertil kan bemærkes, at Nærum (Lyngby-sogn, Københavns amt) 1198 skrives Niartharum (oldn. Njarðar-heimr); Nørre-Nærrå i Fyn 1419: Nærthughæ, 1466: Nerdug; Sønder-Nærrå i Fyn 1514: Nærdu (oldn. Njarðar-haugr); den under Frisendal i Viborg-amt nedlagte Nær-by skrives 1585: Nierd; og der kunde sagtens findes flere danske stednavne, der robe sammenhæng med navnet Njord. (Denne oplysning skyldes tildels dr. O. Nielsen.)

vikling har stået allerede ved den gotiske folkestammes første bosættelse i Norden, det lader sig nu næppe udfinde, da der også efter bosættelsen har fundet indvirkning sted både fra den i Norden foregåede udvikling på de syd for Østersøen boende gotiske folk og omvendt fra disse på Nordens beboere. Der har uden al tvivl endnu indenfor det hedenske tidsrum fundet en gensidig påvirkning og udveksling sted mellem de forskellige grene af stammen, så at langt fra alt hvad der findes både her og hist kan have tilhørt tiden for adskillelsen: det rene fællesgotiske stadium. De samme strømninger, som have ført heltesagn om Hedin og Høgne, om Hjarne og Frode fra nord til syd, kunne have medbragt mytiske sagn og forestillinger; og de strømninger, der have båret dele af Volsung- Gjukung-sagnet fra syd til nord, kunne ligeledes have båret mytiske frøkorn. Kun så meget er klart, at denne indbyrdes påvirkning ikke har taget vejen om ad „Troms-kirke“, men er foregået umiddelbart mellem de nord- og syd-gotiske folkeslag, der — til lands eller til vands — vare naboer på hele strækningen fra Ejder til Weichsel.

Med hensyn til den mytiske folkedigtnings hjemsted er endnu kun dette. Med den vægt, som både Keyser og Munch lægge på folkenavnet „Goter“ som benævnelse for en ikke-nordisk befolkning i Sydsandinavien, måtte det da have været dem påfaldende, at menneskeverdenen i selve Voluspå (31) kaldes Goternes land: „Goðþjóð“ (= Gotþjóð, de sydlige Goters „Gutþiuda“), og at Odin i Grimnesmål (2) optræder i „Gotnaland“, ligesom vi i Vavthrudnesmål (12) uden tvivl have folkenavnet „Hreiðgotar“, hvorimod vi forgæves i alle mytekvad spejde efter Norge, Norrøner eller Nordmænd. Når vi da i Lokasenna (24) finde „Sámsey“, der også omtales i vers i Hervararsaga og Orvarodds saga, og når vi i Hårbardsljod (37), i Helgakv. Hund. II (7) og i Oddrunargrát (27), samt i Hervors og Orvarodds sagaer, finde „Hlèsey“, så synes da også disse i mytekvadene optrædende stednavne at måtte henlede tanken på de danske øer Samsø og Læsø;

medens intet tilsvarende findes for Norges vedkommende. Og hvor det halvt mytiske (allegoriske) digt Rigmål skrider over i den sagnhistoriske verden, dér er det åbenbart ikke Norge, det har for øje, men Dans og Danps riger. At det også kun halvt mytiske Hyndleljod, skönt Nordmændene særlig have villet tage det til indtægt, og skönt det vel også kan være digtet i Norge, peger i samme retning, det er alt forud omtalt.

Gå vi nu over til de heroiske sagnkredse, så må jo selv Keyser indrømme, at „de heroiske digtes æmne for en stor del, ja for største delen, drejer sig om begivenheder, hvis skueplads må søges i Danmark eller i sønden for Danmark liggende lande“; om han end trøster sig og sine landsmænd med, at det „beviser naturligvis ikke mere, end at sagnet over Danmark er kommet til Norge, det beviser ikke, at sagnet i Danmark har modtaget den poetiske form, hvori det i eddadigtene fremtræder“. Det må altså være meningen, at Nordmændene i gamle dage skulle have været så mageløs beskedne, at de slet ikke besang deres egne gamle konger og helte, — for eksempel dem, der havde ført dem direkte fra Ural og Volga om ad Lapmarkens ørken til det forjættede land, der blev den ægte norrøne kulturs brændpunkt: Hålogaland og Thrøndelagene, — men udelukkende deres sydlige naboers fyrster og høvdinge: Skjoldunger og Ynglinger, Volsunger og Gjukunger og hvad de alle hed. Men herved er endda at mærke, at heltesagnene ikke således vandre fra land til land som nøgne sujetter: de fødes med de vinger, der bære dem over land og vand; de ere selv digtningens fostre; og den heroiske digtnings væsentligste produkt det er endda ikke de vers, hvori sagnene berettes, men netop sagnene selv i deres hele poetiske struktur.

Men nu selve kvadenes ordlyd: er der noget i den, der taler for, at netop Norge skulde have givet dem denne? Sproglige grunde tale, som forhen vist, aldeles ikke derfor, men snarere derimod. Det sted, hvor de ere fundne, nemlig Island, er også neutral grund, da dets videbegærlige, sagnkære indbyggere havde dels arvet, dels indsamlet old-

tidsminder og efterretninger fra alle Nordens lande, navnlig da fra Danmark så fuldt som fra Norge, og ansete slægter på øen udledte med stolthed deres herkomst fra Danekongerne Harald Hildetand og Regner Lodbrog. Og netop til disse tvende samler jo den yngste heroiske og den ældste efterheroiske digtning alle de tråde, der forbinde de forud besungne store ættesagn: de gøres til hine helteslægters ætlinger og arvinger. Versformen i den gamle digtning var fra arildstid vel bekendt og almindelig anvendt også i Danmark og Sverig; derom aflægge runestenene det bedste vidnesbyrd. Således de bekendte vers på den fynske Glavendrup-sten, der ikke kan være yngre end 9de årh.:

Þórr vígi þassi rúnar,
at rita sá verði,
es stein þansi elti
eða aft annan dragi.

Den omtrent samtidige sjællandske Tryggevælde-sten har verset:

Fáir verða nú
fóddir þeim betri,
sá verði at rita,
es elti stein þansi.

Den nu tabte, formodenlig også bedenske Thordrup-sten fra Thy synes ligeledes at have haft vers, og et sådant findes endnu på den kristelige Tillese-sten fra Låland:

Æ mun standa,
með steinn lifir,
virðing sú,
er vann Eskill.

Den skånske Sjørup-sten (fra 983?) har verset:

Sár fló eigi
at Uppsölum,
en vá,
með hann vápn hafði.

En af de samtidige skånske Hellestad-stene har:

Nú skal standa
steinn á bjargi.

Den skik at sætte vers på runestenene blev især almindelig i Sverig ved år 1000 og derefter. Som eksempler kunne hidsættes:

Nöbbelev i Småland (Liljegrén, 1277):

Títt mun gó[ðs um] getit verða,
með steinn lifir ok stafir rúna.

Hamra i Södermanland (Liljegrén, 864):

Hann dró í orrostu í austrvega,
áðan fólks grimmr falla yrði.

Nedervalla i Södermanland (Liljegrén, 944):

Hann oft sigldi til Sengalla
dýrum knerri um Dómisnes.

Kjula i Södermanland (Liljegrén, 979):

Sár vestarla um verit hafði,
borg um brotna ok um barða.

Turinge i Södermanland (Liljegrén, 802):

Brøðr váru þeir beztra manna
á landi ok í liði.

Tyfstegen i Södermanland (Liljegrén, 851):

Sturlaugr ok Hjalmarr steina reistu
at brøðr sína brautu næsta,
þeir andaðusk í Austrríki
þorkell ok Stýrbjörn þegnar góðir.

Hagstuga i Södermanland (Dybecks svenska runurk. 45):

Fjórir gerðu at fõður góðan
dýrð drengliga, at dómara
mildan orða ok matar góðan¹⁾.

Lundby i Södermanland (Dybecks svenska r. 46):

Fór austr hëðan með Ingvari,
á Serklandi liggr sonr Vin . . . r.

Nible i Södermanland (Dybecks svenska r. 82):

Hann andaðisk með Ingvari.

¹⁾ Jfr. den skånske Söfvestad-stens »baztr búmanna ok mildastr matar.»

Bjudby i Södermanland (Dybecks svenska r. 40-41):

Váru allir Vikings synir,
landbornir menn, létu ríta stein.

Þorsteinn (lét rei)sa stein þenna
(eftir) sik sjalfan ok son sinn Hefni;
var til Englands ungr drengr farinn,
varð þá heima at harmi dauðr.

Fyrby i Södermanland (Dybecks svenska r. 55):

„Ak uarl“ Hásteinn, þá Holmsteinn, broðr
mennr konastír á miðgarði,
settu stein ok staka marga
eftir fõður sinn Aralstein.

Gripsholm i Södermanland (Dybecks svenska r. 20):

þeir fóru drengliga fjarri at gulli
ok austarla erni gáfu,
dóu sunnarla í Serklandi.

Fjuckby i Uppland (Dybecks Sverikes runurkunder,
I, 214):

Sá hèt Aki, sem sundi fórsk,
Jofurr [sterki] stýrð[i kn]erri,
kvam hann Grikkhafnir, heima dó.

Varplund i Uppland (Dybecks Sverikes r. I, 37):

Es vas austr með Ingvari drifinn,
. . . es kunni vel knerri stýra.

Ekala i Uppland (Dybecks Sverikes r. I, 46):

Hann fèll austr með Ingvari.

Svingarn i Uppland (Dybecks Sverikes r. I, 100):

Es átti einn sèr skip
ok austr stý(rði) í Ingvars lið.

Långgarnby i Uppland (Dybecks Sverikes r. I, 64):

Vedraldi lét úr Langgarni
stein allmikinn úr staði fœra.

Ryda i Uppland (Dybecks Sverikes r. I, 116):

Hèr mun standa steinn nær brautu.

Ågerstad i Uppland (Dybecks Sverikes r. I, 67):

Hèr mun standa steinn miðli búa.

Urlunda i Uppland (Dybecks Sverikes r. I, 96):

Fullfela fjár aflaði
út í Grikkjum arfa sínum.

Skilstad i Uppland (Dybecks Sverikes r. I, 150):

Selfr hjogg Eyrikr eftir sinn fœður
rúnar þessar, ráði sár kunni!¹⁾

Man kan ganske vist lige så lidt på gravstene som i avisvers vænte at finde den højeste poesi; men det er åbenbart, at de folk, der satte disse indskrifter, de kendte andre kvad i en lignende form, og denne form er umiskendelig den samme, som råder i den folkelige oldtidsdigtning, navnlig i den heroiske, og nogle af de i indskrifterne forekommende udtryk vise sig endog ligefrem at være lånte fra hin digtning; så det kan ikke drages i tvivl, at den jo endnu i 11te årh. levede i folkemunde i Sverig så vel som i Danmark, hvor Saxo endnu sent i det 12te forefandt så rige rester af den.²⁾

¹⁾ Stavemåden i de her anførte runevers er rettet efter oldnordisk bogmål, lakuner ere betegnede ved klammer og gætninger ved løbeskrift. Større eller mindre afvigelser fra, hvad forhen har været antaget, findes i læsning og tydning af de syv svenske stene: fra Nöbbelev, Hamra, Hagstuga, Lundby, Fyrby, Gripsholm og Fjuckby. Forståelsen af SEMSUTI som sem sundi (s: ved svømning) og af AN som han n på sidstnævnte sten skyldes dr. Lyngby. — Den ølandske Karlevi-sten med sit kunstige drottkvædte skjaldevers er her ikke medtagen, men kan dog nævnes som bevis for, at der også i Sverig i 11te årh. fandtes enkelte, der havde tilegnet sig denne kunst, ligesom kongerne Svend Tjugeskæg i Danmark og Harald Hårdråde i Norge.

²⁾ Vi bør ved beklagelsen af Sverigs armod på rester af sin oldtids åndelige skatte aldrig glemme, at den ældre Edda for største delen kun er os bevaret i én eneste skindbog, der ved en Guds lykke er undgået tidens ødelæggelse, og at vi end ikke eje et eneste håndskrift af Saxo, hvis værk da sagtens var forgået, om ikke Kristen Pedersen havde ladet det trykke. Og det samme gentager sig jo andensteds: hvo vilde have anet tilværelsen af en sådan oldengelsk episk digtning som den, hvoraf Beowulf er den eneste nogenlunde bevarede rest, om ikke denne perle var os levnet, om end kun i ett eneste håndskrift, reddet »bogstavelig som en brand af ilden»!

At nu Nordmanden Thjodolv fra Hvin i 9de årh. var vel bekendt med de heroiske sagn, og at han reddede det meste af hvad vi vide om de svenske Yngling-sagn fra forglemmelse, at Atlemål måske på hans tid så lyset i Norge som en efterbyrd af den heroiske digtning, at denne fremdeles dør fik en glimrende efterklang i folkelige norske skjaldekvad om Harald Hårfager og hans hird og om slaget i Hafursfjord og snart efter i Eriksmål og Eyvinds Hakon-armål, — alt dette beviser da kun, hvad ingen vil nægte: at den heroiske så vel som den mytiske folkedigtning var det 9de og 10de århundredes norske digterskole vel bekendt, og at denne efter bedste evne og efter tidens lejlighed fortsatte den; men det beviser aldeles intet om hine ældre digtes oprindelige hjemsteder, der naturligst må søges dør, hvor den kultur fornemmelig blomstrede, af hvilken de udgik. Og at denne kultur, der ligger forud for vikingtiden, netop er den af de norske historikere såkaldet „gotiske“, der vel også i en tidlig tid strakte sig over dele af Norge, men dog havde sine udgangspunkter og hovedsæder i sydligere og østligere egne af Skandinavien, derom kan der fornuftigvis ikke rejses nogen tvivl. For så vidt som altså Norges indbyggere måtte have haft del i denne digtnings tilblivelse, så har det dog i intet tilfælde været som særlig norsk natjon; det kan ikke have været „de norrøne Nordmænd“ som en fra det sydlige Skandinaviens indbyggere forskellig stamme, men kun de i Norge boende folk af samme byrd og med samme kultur og sprog, som herskede i de andre skandinaviske lande, der have deltaget i en fælles folkefølelse og folkedigtning, og det endda, som det synes, med mindre udpræget særegenhed end de andre folkegrene: Gøter, Svier og Daner, da de særlig norske heroiske oldsagn ere så forsvindende eller tvivlsomme, medens de andres ere så rigelige og så fast knyttede til deres særlige jordbund.

Ved Nordens heroiske digtning, som en fjærn fortids og en bestemt kulturperiodes literære efterladenskab, må da ikke alene forstås de lævninger af enkelte digte, der ere os bevarede i verseform i oldsproget, og endnu mindre må den

da indskrænkes til, hvad af sådanne kvad er bevaret i den ældre Edda; men under denne digtning som sådan må indlægges hele oldsagns-formatjonen, der klarlig skylder digtningen, folkets poetiske produktivitet, sin tilværelse i den form, i hvilken den ligger for os; og når vi da se på denne digtning i dens helhed, så kan der vel på sine steder opstå tvivlsomme spørgsmål om, hvor meget af den der må tilhøre en så fjærn fortid, at det må erklæres for den gotiske folkeklasses fælleseje, og endvidere: hvad der muligvis måtte antages for oprindelig uddannet udenfor Norden hos beslægtede germaniske folk, samt fremdeles om, hvilke grene af den nordiske stamme der især have været virksomme ved dens uddannelse; kun så meget er klart, at netop Norge og dets indbyggere have haft den mindste del deri.

De i den ældre Edda bevarede heltesange hensætte, som af Keyser indrømmet, alle deres lokale til Danmark og sydligere lande; i Volsung-Gjukung-sagnene optræde Daner, Goter, Huner og Burgunder, i Helge Hjørvardssöns kvad desuden Svaver og måské også Ruger og Varner, Volundsagnet stedfæstes af Eddas prosa til Svíþjóð, medens det af Didrikssaga er henlagt til Jylland og Sjælland. Den kun i Völsungasaga bevarede ældste del af Volsung-sagnet henlægger skuepladsen til „Hunaland“ og „Gautland“. Skjoldung-sagnene om Skjold, Gram og Hadding, så vel som de om Frode, om Ro og Helge og Rolv Krage, have åbenbart hjemme i Danmark, og hertil hører da også Grottesangen; denne nævner også Svíþjóð, og både Sverig og Götland spille stadig en væsentlig rolle i Skjoldung-sagnene, ligesom Ynglingasaga fra sin side aflægger ideligt vidnesbyrd om de desværre kun i så ringe mål bevarede svenske oldsagns inderlige sammenhæng med de danske. Også Sigars-ættesagnet med sin hos Saxo rigt repræsenterede digtning har, ligesom Amlet-sagnet, intet andet hjem at opvise end Danmark, med idelig nævnelse af Sverig og Götland. Når Norge vil finde sine i den heroiske digtning indvævede sagnhelte, må det da fornemmelig søge dem hos Saxo, hvor de optræde som bipersoner i handlingen.

Vende vi os til Snorres Edda, for at se de af Norges og Islands skjalde især anvendte heltesagn, så finde vi, foruden Volsungsagnene og en del af Skjoldungsagnene og det som det synes nærmest danske Hjadninge-sagn, samt spor til de danske sagn om Amlet og Hagbard, kun det ene rent norske, tilmed sikkert efterheroiske sagn om Holge, „efter hvem Hålogaland er opkaldt“, fader til Thorgerd Holgabrud, altså Helgelands og Halejernes eponym, der genfindes i Saxos „Helgo Halogiae rex“, som optræder i hans fremstilling af Balder-Hoder-sagnet. En selvstændig optrædende, til Norge knyttet heroisk sagnhelt, skönt ikke af de ældste, er dog kong Halv, hvis hjem sættes i Rogeland ved Stavanger; men herved er da at mærke, dels at digtets skueplads foruden heltens hjem også er Jylland, Skåne og Götland, dels at hele henførelsen til det norske Rogeland ikke er fri for den mistanke, at den kunde skyldes en misforståelse, da folkenavnet Roger eller Ruger om et sydligere folkeslag også forekommer i Helge Hjørvardssöns kvad, hvor det måské har haft del i den senere misforståelse, at også dette digts helt egentlig skulde have haft hjemme i Norge, og endelig, at også Rogeland med sin „gotiske“ runesten (Orstadstenen) viser gammel kultursammenhæng med det østligere Norge. I øvrigt er det jo ofte en vanskelig sag at se, hvilken beliggenhed digtningen oprindeligt har tillagt de i den nævnte steder; ti et udbredt sagn stedfæstes efterhånden så vide om land som det når, hvorpå vi have et godt eksempel i Hagbard-sagnet, der er stedfæstet på en mængde steder i alle tre nordiske riger (se Danmarks gamle folkeviser, I, 258 ff. II, 652. III, 791—92). Når således de islandske sagaer flytte „Bólm“, de tolv berönte Arngrimssönners fædre hjem, op i Hålogaland, medens Saxo lader dem have hjemme i Sverig, så modsiger ett af de bevarede vers ved sit „austr í Bólm“ sagaernes nye stedfæstelse. Også Starkad har i de islandske æventyrsagaer måttet flytte op til Norge, hvor han intet har at gøre, da hans plads er i Skjoldung- og Yngling-sagnene; og det er sikkert ifølge en ældre tradition, at Saxo lader ham have hjemme i Rus-

land (Garderige). Vi kunne overhovedet betegne heltesagnenes lokale som de lande, der omgive Østersøen og Kattégat, og de ere kendelig blevne til under en livlig forbindelse også med sydligere boende, sydgotiske (germaniske) folkefærd, der dels have ydet deres bidrag, dels modtaget nordiske sagn i bytte. Først med vikingtiden, som den fremtræder i Regnersdigtningen, udvides spillerummet, samtidig med, at hele digtningens karakter skifter. Og vi må da stadig mindes, at oldsagnene, for at nå til os, have måttet gennemleve vikingtiden i folkets mund og minde; så hvad der ikke foreligger i den gamle verseform med grund kan mistænkes for på vejen at have modtaget adskillige mærker af den tid, der er forløben imellem forglemmelsen af kvadenes ordlyd og optegnelsen af de bevarede sagn.

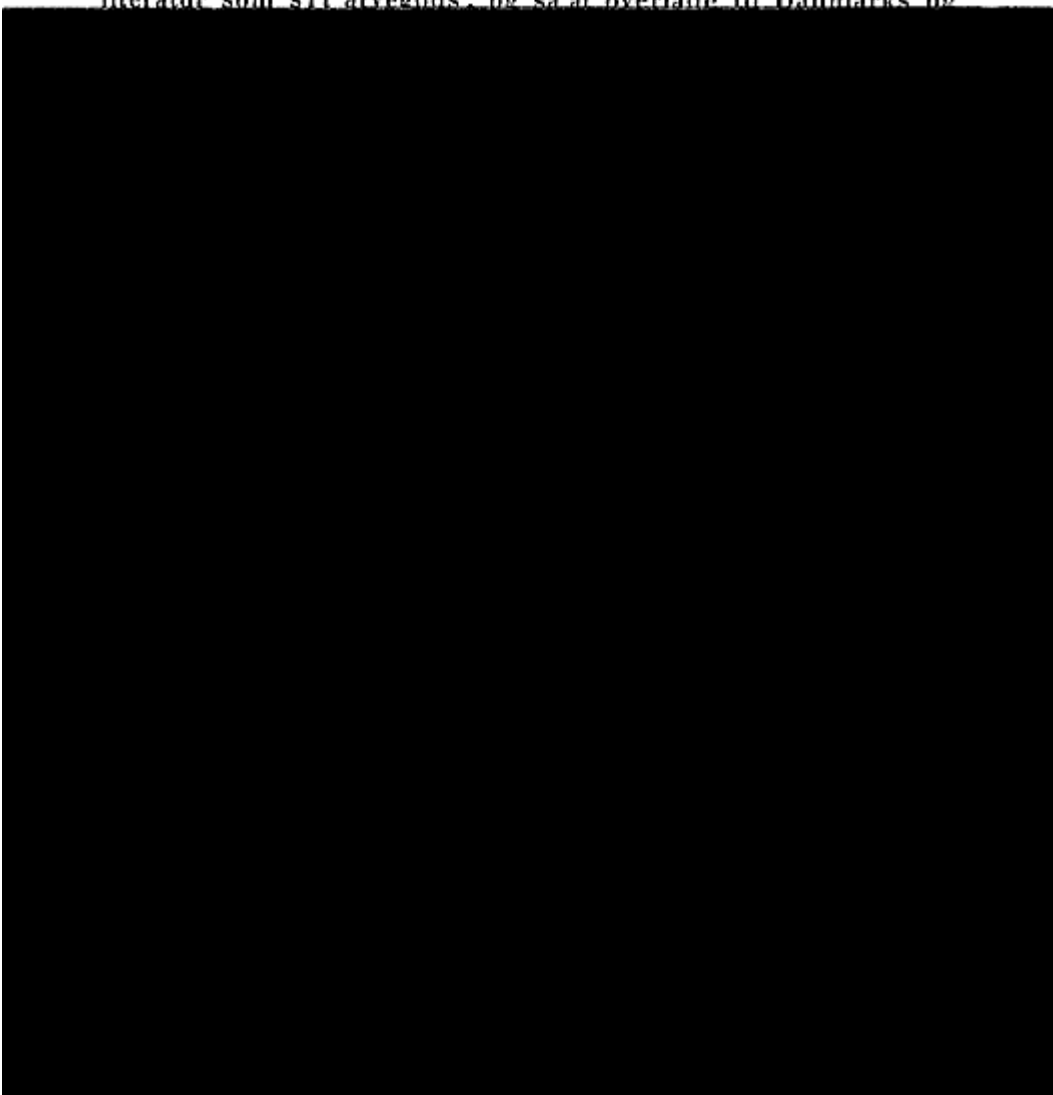
Om end kun i forbigående må her dog også bemærkes, at de heroiske oldsagn ere komne til os ikke alene i den islandske literatur og i Saxos Danmarks krønike, men også gennem den tildels lige til vore dage mundtlig forplantede tradition, navnlig i kæmpeviserne, der må være blevne til i 11te og 12te århundrede, og disse visers hjem må som forhen omtalt fornemmelig søges i Danmark og de svenske lande. Disse viser kunne ganske vist ikke aflægge noget med hine ældre skrevne kilder jævnbyrdigt vidnesbyrd om sagnformen, men vel om sagnets og den gamle digtningens tilstedeværelse og tilegnelse i de egne, der have bevaret genklangen af den i fornyet folkelig form. Det fortjener derfor fuldt vel at mærkes, at ligesom mytekvadene om Thor og Thrym, om Svipdag og Menglad ere overgåede umiddelbart i dansk-svenske folkeviser, således ere også dele af Volsungsagnets besyngelse gået over i sådanne viser: den til det eddiske digt Gripesspå svarende folkevise er funden både i Danmark, Sverig og Norge (Thelemark); Sigurds dragekamp nævnes og hans død besynges i en anden dansk vise, Arngrimssönnernes kamp på Samso besynges i én og Helge Hundingsbanes kvad genlyder i to dansk-svenske viser, Hagbardsagnet er foruden hos Saxo egenlig kun at finde i den berømte dansk-

svenske folkevise, kong Halv besynges i en svensk og Regner Lodbrog i tre danske viser, og det er en ikke urimelig formodning af Sofus Bugge, at den gamle sagnhelt Sinfjotle står bag ved den nye dansk-svenske sagnhelt Svend Felding. Disse vidnesbyrd fortjene tilvisse også at påagtes, når talen er om, i hvilke af Nordens egne disse oldsagn have tilhørt ikke alene en lærd digterskole, men det hele syngende folk.

Af største betydning for bestemmelsen af den nordiske heroiske digtnings rette arnesteder bliver da også den oldengelske litteratur og i særdeleshed Bjovulvsdigtet, både fordi vi her have den ældste skriftlige optegnelse af nordiske oldsagn, og fordi vi her, bestemt mere end det fremgår af vore egne senere nedskrevne traditioner, finde den ældre nordiske trehed, der ligger forud for den, der endnu står ved magt i „de tre nordiske riger“. Denne ældre trehed er den folkelig-politiske inddeling i Daner, Gøter og Svier, der også kan findes hos Saxo, om den end der er mere udvasket, hvorimod mindet om Gøterne som egen folkegren er langt svagere i den norsk-islandske historiske tradition. Med Gøterigets politiske selvstændighed var det sagtens også forbi, allerede inden Bjovulvsdigtet blev til, først i 8de årh.: dets forfatter synes at vide, at det er lagt under Sverigs krone. Gøte-helten Bjovulv selv så vel som hans slægt er ukekendt i nordiske oldsagn, og det samme gælder om den i digtet fremtrædende gotiske kongæt, Hredlingerne; men at de ikke andensteds forekommende personer og begivenheder, som besynges i dette digt, ikke ere opdigtede af den engelske skjald, derfor borger den herskende overensstemmelse med andre uafhængige kilder, hvor talen er om andensteds fra bekendte personer og sagn: om Volsunger og om Volund, om de svenske Skilfinger (Ynglinger) og de danske Skjoldunger. Om man da end ikke er berettiget til at slutte, at Norge og Nordmændene vare skjalden ubekendte, så er der dog al sandsynlighed for, at de ikke forekom i de rimeligvis danske heroiske kvad, som Anglerne havde lånt,

og hvorpå Bjovalvsdigtet i hovedsagen grunder sig. Om Vermund-Uffe-sagnet er gået samme vej fra Daner til Angler, eller omvendt, det er et spørgsmål, som her kun skal nævnes i forbigående.

Hvad vi her have antydet — ti en nøjere udførelse deraf vilde kræve hele bøger — det er da ikke fremsat for at bestride Norges og Nordmændenes delagtighed i og fulde medejendomsret til den gammelnordiske literaturs ældste bestanddele, der efter vor formening må erklæres for de betydningsfuldste, både for den nordiske folkestammes eget liv og udvikling og for den almindelige folkehistoriske videnskab; men kun for at vise, at det aldeles ikke går an, hverken for sandhedens, for Norges eller for det øvrige Nordens skyld, når Norge har trot at kunne tage al ægte nordiskhed som et rov og tage hele den gamle nordiske litteratur som sit arvegods, og så at overlade til Danmarks og

lade forene sig med hin, udgydende sig „anno 730“ fra Garderige i østen over Sverig, Gøtland og Danmark. En sådan ny nordisk indvandring fra østen — med den historisk tvivlsomme Regner Lodbrogs endnu mere tvivlsomme fader Sigurd Ring — kunde vel have medbragt vikingtidens sæder og vikingtidens runer med alt hvad der i øvrigt karakteriserer den yngre jernalder; men den kunde umulig samtidig medbringe den mytiske og heroiske digtning, fordi denne, efter alle ydre og indre kriterier, må være udviklet forinden den tid og indenfor Skandinaviens grænser.

Resultatet af vor betragtning — ifølge hvilken Norges befolkning fra nord mod syd er greben ud af luften, og Norge ligesom det øvrige Norden er blevet befolket fra syd og øst til nord og vest af forskellige, måske til noget forskellig tid indvandrede grene af en væsentlig ensartet stamme, — bliver da dette: at alle frugter af denne folkestammes ånds- og kulturliv, som med dette forplantedes fra egn til egn og således også trængte fremad lige op til Helgeland (der alt i det 9de årh. var bebod af en væsentlig nordisk, om end som det synes netop dér med finske elementer noget blandet befolkning), de tilhøre alle den hele stamme, altså også indbyggerne af Norges nordligste egne, uanset, om disse egne ere blevne bebyggede efter at åndskulturen allerede havde nåt sin frodigste blomstring, eller om først efterkommerne af hine egne første nordiske kolonister bleve delagtige i den imidlertid i stammens ældre og sydligere boliger med en mere koncentreret og ved fortsat berøring med nabofolk mere siviliseret befolkning udviklede kultur og mundtlige literatur.

Resultatet af Keyzers og Munchs etnografiske teorier måtte derimod fornuftigvis blive dette: at hele det ånds- og kulturliv, der udtaler sig i Nordens mytologiske og heroiske digtning, egenlig blev noget for de ægte Nordmænd og den rene nordiske stamme fremmed, der med rette tilhørte en tidligere „tysk“ befolkning i Skandinavien.

Når vi imidlertid først have indsét dette: at alle dele af Norden — Norge og Island så fuldt som Danmark og

Sverig — må i denne som i énhver anden henseende stå last og brast med hinanden, så er en slig teori, selv om den ej kunde modbevises på papiret, ikke længer farlig. Det kan den kun blive, når den begrænses til enkelte dele af Norden, fremfor alt da, hvad Keyser og Munch især lagde an på, til Danmark alene. Intet evropæisk folk kan svare for, hvilket blod der er rundet ind i dets årer fra tidligere befolkninger i det land, det bebør; få andre folkeslag ville dog have så ublandet blod som Nordens indbyggere; skönt heller ikke de vide, hvad stenalderens eller bronsenalderens folk vare for mennesker, eller hvor de ere blevne af. Men så sandt som Norden har sin egen folkeånd, udpræget i dets tungemål, som det har lydt fra Nordkap til Ejder i det mindste i det sidste årtusind, trods al brøst og adskillelse endnu udpræget i dets folkeliv og stræben, trods alle misvisninger endnu udtalende sig i en frihedssans og sandhedskærlighed, som er vore sydlige naboer fremmed, og så sandt som denne nordiske folkeånd netop i dette århundrede er vågnet til bevidsthed og har vist sin livskraft i kunsten, i videnskaben, i statslivet og — det tør vel siges uden pral og trods øjeblikkets ydmygelse og smerte — også på valpladsen, og nu mindre end nogensinde er til sinds at gå op i den tyske enhed og opgive kravet på en egen fremtid, — så vist kunne ingen lærde teorier om beskaffenheden af det sprog, vore fælles fædre talte for 1500 år siden, rokke vor tro på Nordens folkeejendommelighed.

Ikke des mindre er det et spørgsmål af ikke ringe videnskabelig interesse: på hvilket sprogligt stadium Sydskandinaviens befolkning stod i den ældre og mellemste jernalder, der falder sammen med den oldnordiske digtnings guldalder: om dette stadium endnu ved indvandringen i Skandinavien var et fællesgotisk, liggende forud for adskillelsen af den sydgotiske (germaniske, tyske) og nordgotiske (skandinaviske, nordiske) sprogstamme, eller et derover allerede fremskredent trin, og i sidste tilfælde om dette sprog da var enten tysk eller nordisk eller — som Keyser og Munch ville — begge

dele, således at der i Danmark og Sydsverig først (i den ældre jernalder) var en helt tysk og siden (i mellemjernalderen) en ved tilsætning af nordiske elementer blandet halvtysk befolkning. Af de anførte grunde for tyske Goter i Skandinavien er der kun én, der kunde have nogen vægt — kun at den, for at blive til bevisgrund, først selv måtte bevises —, og det er den, der søges hentet fra sproget på de i alle Nordens lande fundne indskrifter med de „ældste runer“ — Tyskerne og Keyser kalde dem „tyske“, tidligere forfattere have kaldt dem „angelsaksiske“, Munch kalder dem „gotiske“ eller endog „danske“, Stephens kalder dem „old Northern“, og Thorsen kalder dem „Guldhornsruner“ —; ti efter Munchs påstand skal der på disse mindesmærker forefindes dels et rent tysk, dels et „gebrokkent“ tungemål.

Det er her ikke stedet, og det er heller ikke endnu tiden, til bestemt at formulere det svar, som disse runeindskrifter engang ville afgive på det nys stillede spørgsmål om Skandinaviens ældste gotiske befolknings nationalitet. De fleste og længste af disse indskrifter ere endnu ikke læste, og der kan komme flere til, som endnu ere ubekendte. Ved professor George Stephens' utrættelige flid, opofrende iver og samvittighedsfulde omhu ville vi snart komme i besiddelse af tro afbildninger af alle bekendte indskrifter med de her omtalte runer, og da først vil tiden være til en nøjere flersidig granskning af dette interessante æmne. På sagens nærværende standpunkt skulle vi kun, på grund af de herhid hørende spørgsmåls betydning for bestemmelsen af den ældste nordiske litteratur, lægge sagen til rette og udtale en foreløbig antagelse, der ikke skal foregribe fremtidige specielle undersøgelser.

Vi vide af danske mosefund (fra Thorsbjerg i Angel, Nydam i Sundeved, Allesø og Kragehul i Fyn) så vel som fra en del gravfund fra alle tre nordiske riger, at disse runetegn, som også fandtes på det ene af de berømte møgeltønderske guldhorn, både i den ældre og i den mellemste jernalder brugtes til indskrifter, og sådanne findes

desuden på seksten stene: 4 i Bleking, 1 i Södermanland, 2 i Uppland, 1 i Vermland, 1 i Bohuslen, 1 i Smålenene, 1 i Agershusstift, 1 i Thelemarken, 3 på Listerland, og 1 ved Stavanger. De løse genstande med disse runetegn, der ere fundne ikke alene i Norden, men også både ved Donav og Rinen og i England, kunne jo have vandret vidt, för de nedlagdes eller nedsank i den jord eller i det vand, hvor de ere fundne. Kun runestenenene, de stedfaste mindesmærker, må, hvor de ikke forekomme aldeles enkeltstående og altså kunne tænkes at hidrøre fra en enkelt fremmed, henføres til en i den egn hvor de findes hjemmehørende befolkning. Af indskrifterne på de mindre, de rørlige oldsager tör altså, om end deres sprogform lod sig nöjagtig bestemme, ikke altid sluttes noget om befolkningen på det sted, hvor de ere fundne. Om da end guldhornsindskriften endelig er rigtig læst og opfattet af professor Sofus Bugge (Filol. tidsskr. VI [1865], s. 317) og frembyder en med Vulfilas Gotisk nær beslægtet sprogform, så tör heraf vel intet bestemt sluttes angående landsmålet i Sønderjylland; men det kan dog bemærkes, at denne læsning ikke giver noget, som kan kaldes „tysk“, men viser nordisk sprog på et ved det fællesgotiske stede nærliggende trin: **EK HLEVAGASTIr HOLTINGAr HORNA TAVIDO** („Jeg Légest fra Holt [el. sön af Holte] gjorde hornene [el. hornet?]“).

Af de ovennævnte 16 i Skandinavien fundne stedfaste mindesmærker kan kun ett antages for fuldstændig læst, nemlig den blekingske Istaby-sten med indskriften:

**AFaTr HARIVULaFa HAÞUVULaFr HAERUVULaFIr
VaRAIT RUNAr ÞAIAr** (o: efter Hærulv skrev Hødulv Hjørulvs sön [?] disse runer). Vi finde her, som af Munch selv (Ann. f. nord. oldk. 1848, s. 278) påvist, den særlig nordiske form: runar þaiar (= þær), svarende til den vulfilanske: runos þos; vi finde fremdeles (ligesom på guldhornet) navneformsmærket r for got. s. Ved siden deraf finde vi i genstandsformen Harivulafa en ældre form end i Vulfila-Gotisk, der vilde fattes endeselvlyden, i hvilken vi

ikke kunne miskende en rest af den fællesjafetiske gf.'s endelse -AM (sskr. -am, lat. -um, gr. -ον, litt. -a, oldsl. -ū). Sproget synes altså at måtte bestemmes ikke som en „blanding“ af nordiske og tyske elementer, hvilket Munch vilde, — i modstrid med den af de første sprog-mænd af den komparative skole nu antagne grundsætning: at grammatisk „blanding“ aldeles ikke eksisterer —, men som en oldgotisk sprogart, stående på et delvis ældre trin end Vulfilas sprog, men tillige med mærker af en allerede begyndt udvikling i nordisk retning.

Det er åbenbart aldeles urigtigt at gå ud fra, at i samme grad som en given sprogform ligner Vest- og Østgoternes sprog i det 4de årh., i samme grad er det mere eller mindre „tysk“; ti det er jo for en stor del et rent tidsspørgsmål; da det er en ligefrem sag, at så sandt som alle til den gotiske sprogklasse hørende sprog have et fælles udgangspunkt i et fællesgotisk eller oldgotisk sprog, sideordnet de andre til den jafetiske el. indoeuropæiske sprogæt hørende sprogklasser (littavisk, slavisk, keltisk, italisk, græsk, persisk, indisk), så må vi, jo længere vi komme tilbage i ethvert af disse sprog, med det samme nærme os til dette fællestrin. Ligesom vi ved at forfølge det danske sprog tilbage i tiden vel ingensinde komme til at bestemme det som „Islandsk“, men dog nå til en dermed sideordnet og meget nærliggende form, og derefter endnu længere tilbage nå til den forud for dialektadskillelsen i Norden liggende fællesnordiske sprogform på det 9de århundredes runestene, — således må det nordiske sprog jo nødvendigvis, når det lader sig forfølge endnu længere tilbage i tiden, udvise en bestandig større lighed med det for alle sprogklassens grene fælles oldsprog og derigennem også et bestandig større fællesskab med de andre sideordnede grene.

Når således de germaniske sprogarter alle ved deres første fremtræden vise os det i det tyske sprog endnu bevarede -n, som endelse i udsagnsordenes navnemåde, medens Nordisk allerede i 9de årh. ikke har noget sådant, så er denne endelse dog i sig selv ikke noget særlig tysk

(således som dens fraværelse i det hele taget må kaldes noget særlig nordisk); eftersom hin endelse hist kun er beholdt fra et for hele sprogklassen fælles trin, ja endog tilhører hele sprogætten. Vi kunne derfor forud være visse på at finde den i Nordisk, når vi kun formå at gå langt nok tilbage. Eller dersom man vilde f. eks. fæste blikket på det tyske *ge-* (*ga-*), der er eller har været fælles for alle germaniske sprogarter, og da vilde betragte denne forstavelse som noget særlig germanisk og ansé dens forekomst på en i Norden funden runesten (Munch har villet finde den på Tune-stenen) som bevis for indskriftens tyskhed, så vilde man atter her være på vildspor; ti dette *ge-* el. *ga-*, svarende til lat. *co-*, *con-*, *cum*, er en fællesjafetisk orddel og har da også tilhørt det fællesgotiske oldsprog, og selve det nordiske sprog har jo bevaret dens spor i *g-likr*, *g-nógr*, *g-ranni*, *g-reiða* (got. *ga-leiks*, *ga-nohs*, *ga-razna*, **ga-raidjan*).

Det ældste boglige mindesmærke om en til den gotiske folkeklasse hørende sproggen er jo Vulfilas vestgotiske bibeloversættelse fra 4de årh. Vulfilas Gotisk kan vel ikke siges at stå på selve det gotiske fællestrin, er altså ikke ligefrem grundprog enten for Germanisk eller Nordisk, men det står det for hele sprogklassen til grundliggende oldgotiske fællessprog meget nær, og det er derfor en selvfølge, at hvilket som helst andet gotisk sprog må vise en væsentlig overensstemmelse med dette vulfilanske sprog, og det i stigende grad, jo nærmere det kommer det i tid og udviklingstrin.

I overensstemmelse med denne vor betragtning af de sproglige forhold og vor opfattelse af de stumper af de gamle runeindskrifter, hvis læsning vi tør ansé for sikret, tør vi da udtale det som vor sikre forventning, at det endelige udbytte af de endnu gådefulde ældste runer ikke vel kan blive noget andet end dette: at vi i dem have beviset for, at Nordens befolkning i den ældre og mellemste jernalder (200—700 efter Kristus) tilhørte den samme sprogstamme som Islændere, Nordmænd, Svenskere og Danskere endnu tilhøre, den samme

som ved år 800 bebode hele Norden fra Slien til Tromsø.

Når det således viser sig, at det er den samme nordiske folkestamme som vi tilhøre, der har bebot alle disse egne i hele det tidsrum, fra hvilket vi tør tro at have mindste spor til literær produktion, så bliver den oldnordiske, det er: den i Nordens oldsprog forfattede litteratur, i sin helhed at bestemme som den samlede frugt af den nordiske folkestammes i det nationale hedenskab rodfæstede oldtidskultur, både den i en „forhistorisk“ tid, fornemmelig i folkestammens sydligste boliger, i de nuværende dansk-svenske lande, udviklede folkelige oldtidsdigtning og den i den ældste historiske tid (8—10de årh.), forinden endnu nogen sproglig adskillelse fandt sted, fornemmelig i Norge fortsatte digteriske produktion, så vel som den i det skandinaviske Nordens yderste nordvestlige rand, på Island, endnu langt ind i middelalderen fortsatte, tildels poetiske, men dog væsentlig og overvejende prosaiske, literære produktion.

På Island, hvor løbet ender, der går da den gammel-nordiske folkeånd til hvile, den går så at sige i høj med alle sine skatte, dog ikke for der at hensmuldre, men for atter at fremgå i tidens fylde, som det varsles i folketroen om Odin og om Holger Danske og overalt om folkenes nationale, guddommelige eller heroiske mærkesmænd. Der finder det nye Norden da ikke alene åndsarven fra det gamle, men det bliver endog på en måde samtidigt med sin egen oldtid, ved også at genfinde væsentlig uforandret sin egen gamle tunge endnu i levende brug.

At drage den fulde nytte heraf: med bevarelse af den hele mellemliggende udvikling, vunden i en fremmed kulturs skole, at genoptage og genføde det nordiske åndsliv og føre det fremad til fuldendelse og forklaring i folkelivet som i kunsten og videnskaben, — dette er nutidens og fremtidens opgave. Måtte dette lille arbejde, både som anmeldelse og som indsigelse, kun yde selv det mindste bidrag til denne store

opgaves løsning, da er hensigten dermed opnået og den derpå anvendte tid og flid rigelig lønnet.

København. Marts 1867.

Svend Grundtvig.

Efter at foranstående afhandling var skreven, modtog jeg et lille tysk skrift „über einige runeninschriften“ af C. Hofmann (Sitzungsberichte der Münchener Akad. der Wissensch. philos. hist. Classe, 7 Juli, 1866), og efter at den var så godt som færdig trykt, er jeg bleven bekendt med en afhandling af Ludvig Wimmer om „de ældste nordiske runeindskrifter“, der vil findes i 1ste hefte af „Årbøger for nordisk oldkyndighed“ f. 1867; og jeg kan da ikke undlade at udtale min glæde over den ved disse arbejder vundne bekræftelse på rigtigheden af, hvad her foran er ytret om de ældste runeindskrifteres vidnesbyrd angående det i alle dele af vort Norden i den ældre og mellemste jernalder boende folks nationalitet.

Den tyske forfatter, hvis etnografiske system i øvrigt væsentlig er et lån fra P. A. Munch, og hvis tydning af mange enkeltheder jeg ingenlunde kan billige, udtaler sig om sproget på de blekingske runestene som følger (s. 132):

„Diese wenigen Worte genügen zur Beantwortung der Hauptfrage, welchem Sprachstamme und welchem relativen Alter gehören diese Denkmäler an? Jedenfalls dem nordgermanischen Aber sie sind zugleich unberechenbar älter als irgend ein bekanntes Denkmal nordgermanischer Zunge, das beweisen die Züge, die sie mit dem Gothischen und den südgermanischen Sprachen gemein haben, und deren Erscheinen nicht etwa aus Sprachmischung, was ein höchst verkehrtes Beginnen wäre, sondern nur daraus gedeutet werden kann, dass

„das Nordgermanische eben diese früher gemeingermanischen
„Formen in der uns bekannten Zeit schon verloren hat.“

Den nævnte danske afhandling, som jeg alt her på forhånd ønsker på det bedste anbefalet til nordiske videnskabsmænds fortrinlige opmærksomhed, kommer gennem en ved grundig lærdom, kritisk skarpsindighed og letfattelig fremstilling lige udmærket argumentation til det selvsamme resultat: at sproget på de her omhandlede ældste svenske og norske runestene, på det sonderjyske guldhorn og på flere af de rørlige oldsager, så vidt de alt nu ialfald delvis kunne læses, vel ligger det oldgotiske fællesstade meget nær, men dog allerede er tilstrækkelig karakteriseret som særlig udviklet i afgjort nordisk retning. Det hedder her (s. 57):

„Vi har set, at sproget i disse indskrifter stod på et
„meget gammelt standpunkt, så gammelt, at det i flere til-
„fælde viste ud over Gotisk (bevarelse af stammeudelyden i
„navneordene); at det imidlertid netop på den tid i mange
„punkter vilde falde sammen med Gotisk, kunde vi i for-
„vejen slutte os til. Sprogets nordiske karakter fremgår
„imidlertid ikke blot af R i endelsen, men også af former
„som ek, gastir, runar þaiar. Jeg er derfor enig med
„Bredsdorff, når han (Memoires de la soc. des ant. du
„Nord, 1836—37, s. 161) siger om indskriften på guld-
„hornet: „„Die Sprache halte ich für nordisch, doch in
„„einer sehr alten Form, worin sie sich der ursprünglichen
„„Germanischen, und also auch dem ältesten bekannten
„„Zweige des germanischen Sprachstamms, der gothische
„Sprache, nähert.““ „. . . Dette gælder ikke blot guld-
„hornet, men også de andre indskrifter.“

Maj, 1867.

Rettelse. S. 524, l. G. f. n.: † 1087 for † 1090.